

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

XIV. ÉVFOLYAM.

1899. márczius.

III. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

A magyar tanítóképzés a párisi világkiállításon.

Először történik, hogy Magyarország Ausztriától teljesen függetlenül, önállóan mutatja be a világnak iparát, kereskedelmét, földművelését, kulturáját, egyszóval nemzeti iparkodásának productumait Párisban, a nagy jövőjű huszadik század megszületésének tiszteletére rendezendő villágkiállításon. Nem Ausztriának czégére alatt, nem annak provinciájaként fogunk megjelenni, hanem mint politikailag független ország, a mely lehet Ausztriának szövetségese, de nem alárendeltje, nem tartománya. Elég szűgyen, hogy ez csak most történik először, de elég fontos alkalom is ahhoz, hogy a párisi kiállításon való képviseltetésünket *nemzetünk becsületbeli ügyének* tekintsük. Tegyük kiállításunkat fényessé és tartalmassá, a mely után úgy ítéljen meg bennünket a világ, mint komolyan iparkodó, alkotó erőttől duzzadó nemzetet, a mely jogosan követel maga számára helyet a művelt népek, világversenyében. Tanulja meg tisztelni, immár a világ ne csak kardunk suhintását, hanem kalapácsunk ütését is. De legyen a mi kiállításunk minden ízében nemzeti jellegű is, hogy meggyőződjék a művelt világ ez úton is államunk egységes voltáról s arról, hogy csakis a magyar az, a mely ebben az egységes földrajzi területet alkotó országban egységes kormányzatot és kulturát fenntartani hivatott. Nemzeti erőnk s politikai hivatásunk kifejezője s bizonyítéka legyen a párisi kiállításunk!

Éppen azért, mert, mint a művelt nemzetek méltó versenytársa kívánunk szerepelni, s mert a magyar kulturának hódító erejét kívánjuk feltüntetni, — a kiállításon méltó helyet és képviseltetést kell biztosítanunk a magyar iskolaügy számára. Ma a művelt államokat iskolájuk szerint is szokták megítélni. A milyen a nemzet, olyan az iskolája s viszont. Sajnos, a mi iskolánk — a mi gyengénk. Csak most kezd kibontakozni a kísérletezés, a hagyományos pedagógiai sablon s a nemzetietlen törekvések karjaiból. De évről-évre rohamos lépésekben közelünk a modern formák, a magasabb igényű pedagógiai eljárások s a nemzeti czélok felé. Ha ennek a forrongó reformkorszaknak itt-ott megnyilatkozó formátlanságát s ellentéteit nem is titkolhatjuk el, éppen azért különös erővel kell kifejezésre juttatnunk annak látszatát, hogy

céltudatosan törekszünk s haladunk az általános pedagógiai s a nemzeti ideálok felé. Legyen a mi iskolaügyi kiállításunk *komoly pedagógiai jellegű s nemzeti színezetű!*

Ezt a célt tartja öntudatosan szem előtt az a munkálat, a melyet egyesületünk választmánya a *magyarországi tanítóképzők összesített kiállítása ügyében* fáradszatóan buzgalmú s érdemes főtitkárunk, *Sztankó Béla* előterjesztésére elfogadott s megállapított s a melyet közlönyünk jelen számában nyilvánosságra hozunk. Ezen munkálat szerint, a melyet már *Halász Ferencz* osztálytanácsos, a kiállítási bizottság elnöke is jóváhagyott, ki fogunk állítani térképeket a képzőintézetek elhelyezéséről, jellegéről, grafikus kimutatásokat a növendékek felvételéről, a képesítésről, a tanárok létszámáról, képességéről, a melyek érdekes és könnyen áttekinthető képet fognak adni a magyarországi tanítóképzés viszonyairól; azon áldozatokról, a melyeket a magyar állam, a felekezetek s a társadalom a tanítóképzésért hoz; arról a tanügyi politikáról, a melyet a magyar kormány az állami egység érdekében a tanítóképzés által folytat. Ki fognak állíttatni azok a tárgyak, a melyekből a képzők beléletének fejlettségére lehet következtetni: az épületrajzok, az intézeti telkek és gazdasági kertek rajzaival együtt. Tudjuk nagyon jól mindnyájan, a kik a tanítóképzés terén működünk, hogy e tekintetben sok még nálunk a nyomorúság, a melyet jobb sűrűen betakarni, mint mutogatni; de hál' istennek, az ujabbkori építkezések között vannak olyanok is, a melyek egyszerű csinjuk, pedagógiai és egészségügyi berendezésük által kiállják a versenyt a külföld képzőivel. Ezek kerülijenek a kiállítás asztalára. De ne mulasztzuk el különösen a gazdasági kertek berendezésének, felszerelésének rajzait s esetleg mintáit kiállítani, mert ezek a magyar tanítóképzők érdekes sajátosságai, a melyeket a külföld képzőinél nem látunk, a melyek a mi sajátosságos viszonyainkból fejlődtek ki. Ezen specialitásunkat elhallgatni hiba volna.

Ki fogjuk állítani a *tanmeneteket*, a melyekre azért, mert tanítóképzésünk pedagógiai tevékenységét tüntetik fel, különös gondot kell fordítani. E tanmeneteken, természetesen nem csupán az egész tanítást felölelő individuális részletes tantervek, hanem főleg azok értendők, a melyek az egyes tantárgyak, földrajz, rajz, zene, gazdaságtan, kézimunka, természetrajz, iránytan *tanítási menetét* szemlélhető módon, képekkel, preparatumokkal tüntetik fel. Helyszűke miatt (a tanítóképzésre szánt terület mindössze 12 m²) természetesen nem állítható ki minden. A középonti bizottságnak lesz a feladata a beérkezendő anyagból az alkalmast kiválasztani; mindazáltal nagyon kíváncsok, hogy az egyes képzők azon tantárgyak részletes tanmenetét, a melyeket náluk kiválóan kultiválnak, különös gonddal és csinnal állítsák egybe s küldjék fel. Így fogunk nagybecsű anyaghoz juthatni.

Egyáltalán nagy gondot kell fordítanunk a kiállításnak nemcsak belértékére, hanem külső csinjára is. Figyelembe kell vennünk, hogy oly nemzet ítélő foruma előtt fogunk megjelenni, a melynek évszázadok óta fejlődött, hagyományos érzeke van a csin iránt s valamint önmagában magas fokra fejlesztette, úgy másokban is első sorban ezt keresi.

A tanítóképzők kiállítási munkálatát a magyar kormány megbízásából a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete fogja vezetni. Egyáltalán dicséretet érdemel a kormánynak az a politikája, hogy megtartván a főintézkedés és ellenőrzés jogát, a kiállítási munkálatok körébe bevonta az egyesületeket. Ezáltal a kiállítást a magyar társadalom nemzeti ügyévé tette. Annak széleskörű felkarolását biztosította a nélkül, hogy a kiállítási munkálatok erélyes és egységes keresztülvitelét kockáztatná. Tekintve azt, hogy a magyar kormány annak idején komolyan fontolóra vette, hogy mely egyesületeket bízjon meg, a siker kockázata nélkül, a kiállítás előkészítésével, olybá kell vennünk e megbízatást, mint kitüntető bizalmat egyesületünk s általában az ország tanítóképző tanári testületének erkölcsi komolysága iránt. Nemzeti becsületünk, azon ügy érdeke, a melyet szívvel-lélekkel szolgálunk, de ha egyéb nem, saját jó hírnevünk követeli, hogy buzgósággal karoljuk fel a kiállítás ügyét; vegyük jól fontolóra az egyesület tervezetét és felhívását; a *főlössleges munkát kerülve*, állítsuk elő gondosan, csinnal és alapos válogatással mindazt, a mit a tervezet megkíván, az ügy érdeke parancsol.

N. L.

Körlevél

a hazai összes tanító- és tanítónőképző-intézetek m. t. Igazgatóságaihoz s Tekintetes Tanártestületeihez.

Mélyen tisztelt Igazgatóság!

Tekintetes Tanártestület!

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr Ő nagyméltósága 1898. évi 1817. eln. sz. a. kelt magas rendeletével a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesületét azzal bízta meg, hogy gyűjtse össze s állítsa egybe azon tárgyakat, melyek az *1900. évben tartandó párisi világkiállításon a magyarországi tanítóképzés bemutatására* szolgálódnak.

Egyesületünk elnöksége s választmánya örömmel vette e megtisztelő megbízatást, lelkesedéssel karolta fel az ügyet s abban a biztos tudatban, hogy hazánk összes tanítóképzőinél hasonló lelkesedéssel fog találkozni: nemcsak készséggel fogadta azt el, hanem buzgalommal fogott azonnal az előzetes terv elkészítéséhez s megindította a terv kiviteléhez szükséges előmunkálatokat.

A folyó évi márcziusi ülésen állapította meg a tanítóképzők kiállításának részletes tervezetét s a kivitel módozatait.

Ezekből kifolyólag mély tisztelettel vagyunk bátrak jelen tiszteletteljes körlevelünket a hazai összes tanító- és tanítónőképző-intézetek Tek. Igazgatóságainak s tanártestületeinek becses figyelmükbe ajánlani, már eleve is hazafias tisztelettel kérvén, hogy e kiállítás ügyét magukévá tenni, azt felkarolni s ennek sikere érdekében hazafias buzgalommal közreműködni kegyeskedjenek.

Ezen körlevéllel kapcsolatosan van szerencsénk a magyarországi

tanítóképzőknek az 1900. évi párisi kiállításon leendő bemutatására készített *tervezetet* a m. t. igazgatóság részére megküldeni. Ezt illetőleg tiszteletteljesen kérjük a mélyen tisztelt *Igazgatóságot*, kegyeskedjék 1. az alant írott elnökséget, a jelen körlevél s a hozzá csatolt Tervezet át-vételéről *postafordultával* értesíteni;

2. kegyeskedjék e tervezet néhány példányát a bölcs vezetése alatti tanító-(nő)képző-intézet tanárai között kiosztani s ez ügyet — a tanári karnak is szíves figyelmébe ajánlva — a legközelebbi alkalommal tanári tanácskozmány tárgyává tenni;

3. e tanácskozmány hatátozatához képest, kegyeskedjék *f. é. április hó 15-ikéig* értesíteni az elnökséget, (legczélszerűbben a tervezet egy példányára vezetett szél-jegyzetek alakjában), arról, hogy mely tárgyak beküldése várható azon intézet részéről;

4. teljes tisztelettel kérjük, méltóztassék a csatolt Tervezet szerint egybegyűjtött tárgyakat — jegyzék kíséretében — ez évi **junius hó 10-ig** az elnökségnek alant írott címére beküldeni.

A m. t. *Igazgatóságot* s a *Tekintetes Tanártestületet* együttesen mély tisztelettel arra kérjük: 1. kegyeskedjenek közreműködni abban, hogy mindazon tárgyak, melyeket az ide csatolt Tervezet szerint az *összes* hazai tanítóképzőkre vonatkozólag óhajttunk egyesületünk a kiállításon való bemutatás céljából egybe állítani: az ottani tanító-(nő-)képző részéről is összegyűjtessenek s beküldessenek. Ilyenek pedig: a II. 2. pont alatti *fényképek*; III. 2. alatti *címjegyzékek*; (a IV. pont alatti adatok csak azon esetben állítandók össze, ha azokat az Orsz. Statisztikai hivatal bekéri); a VI. 3. pont alatti *programmok*; 4. pont alatti *fényképek*, (rajzok); VII. 1—2. pont alatti *tételek*; VIII. 1. pont alatti *fényképek*; IX. pont alatti *költségvetések*; 2. pont alatti *értesítők*.

2. Azon tárgyakra nézve is, melyek tervezetünk szerint nem az összes, de *több* tanítóképző részéről *mutatványképen* lesznek kiállítandók, szintén az a tiszteletteljes kérésünk, kegyeskedjenek azokat is — ha csak lehetséges — mentül teljesebben egybeállítani s beküldeni. Ilyenek: a II. 3. pont alatti *alaprajzok*, a 4. pont alatti *telekrajzok* s *terv-rajzok*; az V. 1. pont alatti *tanmenetek*; a 3. pont alatti *órarendek*, a 4. a)—p) pontokba foglalt *növendék-munkálatok*; 5. b) pont alatti *szertár-képek*; VI. 1. p. alatti *szabályzatok*, 2. p. a. *alapszabályok*, 5. p. a. *éltapok*. VIII. 3. pont alatti *gyakorlóiskolai részletes tanmenet*; 4. pont alatti *órarendek*; a X. 1. pont alatt említett nem állami képzők *szervezeti nyomtatványai*; 2. pont alatti *nyomtatvány-minták*.

3. Végre azon tárgyakat illetőleg, melyek — mint legjellegzetesebbek — csak egy képző részéről lesznek beküldendők, tiszteletteljes kérelmünk oda irányul, hogy kegyeskedjenek röviden nyilatkozni, ha vajjon remélheti-e egyesületünk elnöksége az ezen csoportba tartozó valamely tárgynak az ottani tanítóképző részéről leendő beküldését. Ilyenek: a II. 4. pont alatti *mintázat*; III. 1. pont alatti *törzskönyv-minta*; az V. 2. pont alatti *haladási-napló*; 4. p) pont alatti *kézimunka-készítményekből összeállított tanmenet*; V. 5. c) pont alatti *leltár*, **ugyanezen szakasz d) pontja alatt felsorolt taneszközök**; a VIII. 2. pont alatti *gyakorló-iskolai leltár*.

E munkálatok végrehajtásánál egyesületünk elnöksége bizalomteljes kéremmel fordul az egész tanártestülethez, s különösen azokhoz, kiknek tárgykörébe eső munkálatok beküldését reméli: mégis külön legyen szabad felkérnünk az igen tisztelt rajztanár urakat, kik némely tárgynak alkalmas előállítását a legsikeresebben, a kiállítás külső díszéhez is a legméltóbban eszközölhetik.

És már itt legyen szabad különösen hangsúlyoznunk — bár bizonyára önkényt érthető, — hogy az összes beküldendő tárgyak úgy válogatandók meg, hogy azok úgy tartalmi (tárgyi), mint a külső alak szempontjából valóban arra szolgáljanak, mit az egyesületünk elnökségéhez intézett miniszteri megbízó irat is hangsúlyoz, hogy t. i. *«hasznánk kultúrája (ebben tehát a magyar tanítóképzés is) méltóképen legyen bemutatva a világ előtt.»*

Ezen magas szempont felment bennünket attól, hogy e nagy-jelentőségű ügyet a m. t. Igazgatóság s a Tekintetes Tanártestületet kegyes figyelmébe hosszas okadatolással ajánlani bátorságot vegyünk magunknak, mindazonáltal egyet mégis legyen szabad megjegyeznünk.

A kiállításra szánt anyag egybegyűjtése s annak egy világkiállításon való bemutatása nem csak arra fog szolgálni, hogy a tanítóképzőinket tanulmányozni akaró művelt idegen azt, **mint intézményt**, megismerhesse s kultúránk ez ágait is becsülni megtanulja: hanem hasznos és gyümölcsöző lesz az önmagunkra nézve is, mert önismeretre vezet, s forrásává lesz hazai tanítóképzőink tanulmányozásának, megismerésének s így tényezője hazai tanítóképzésünk továbbfejlesztésének is. S már ebből a szempontból ezen — egy új századot megnyitó s a modern civilizáció haladásának új kiindulási pontjait megjelölő — kiállításon való részvétel nemcsak egy nagy nemzet s a művelt külföld kultúrintézményeivel való közösség fentartásának, hanem egyuttal üdvös hazafias cselekedetnek is tényévé váland.

Kiváló tisztelettel maradtunk a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesületének választmánya nevében

Budapest, 1899. márczius hó.

A mélyen tisztelt Igazgatóságnak s a Tekintetes Tanártestületnek alázatos szolgálai:

Dr. Kovács János,
elnök.

Sztankó Béla,
főtitkár.

Czím: Budapest, I. ker. Győri-út 9. sz. Állami tanítóképző.

Tervezet

a magyarországi tanítóképzőknek az 1900. évi párisi világkiállításon leendő bemutatására.

I. A magyarországi tanítóképzők elhelyezése, száma és jellege.

A magyarországi tanítóképzők elhelyezésének, számának, jellegének és a fenntartó hatóságoknak feltüntetésére egy — Magyarország térképét ábrázoló — nagyobb **kartogramm** fog szolgálni.

A főtérképen feltüntetendő lesz a jelenleg fennálló tanítóképzők *geografiai* elhelyezése, a vármegyék megjelölésével; különböző jelekkel ábrázolandó, hogy férfi-, nő- vagy vegyes jellegű-e a képző; végre külön jelek szolgálnak *a)* az állami, *b)* a hitfeletkezeti (róm. katolikus, görög katolikus, görög keleti, ágostai evangélikus, ev. reformatus, izraelita), *c)* a társulati tanító-(nő-)képzők feltüntetésére.

Melléktérképen, vagy térképeken föltüntetendők volnának a régi tanítóképző-intézetekre vonatkozó tanügytörténeti adatok.

E kartogrammot a m. kir. Országos Statisztikai Hivatal készíti el, még pedig a főtérképet hivatalos adatok alapján, a melléktérképeket pedig az egyesület által hozzá beszolgáltatott adatok szerint.

II. Iskolai épületek.

Az iskolai épületek a következő módon mutattatnak be:

1. Egy állandó épülettel bíró tanítóképző s egy tanítónőképző-intézet *akvarell képe*.

E képek elkészíttetését — a kiállítási alap terhére — az egyesület eszközli.

2. Kiállíttatnak a hazai tanító- s tanítónőképző-intézetek iskolai épületének fényképei; e fényképeket az illető intézetek készíttetik el s küldik be; a beérkezett fényképeknek album-formára történendő bekötését az egyesület eszközli. Kíváncsok, hogy minden tanítóképző, mely állandó iskolai épülettel rendelkezik, saját épületének (esetleg épületeinek) fényképét küldje be. A fényképek nagysága (vagyis a belső kép méretei) körülbelül $30 + 25$ cm. (a karton nagysága ennek megfelelő.)

Az egyes fényképlapok feliratairól az egyesület gondoskodik, azok tehát felirattal *nem* látandók el. Azon esetben, ha az épületről fototípiái lenyomat vagy metszett rajz is van, a fényképen kívül. — vagy ha fénykép egyáltalában nem készíthető el: ez is beküldhető. Ez utóbbiak mérete a kiállítóra bízatik.

3. Kiállíttatnak hazai tanító-(nő-)képzők épületeinek *alaprajzai* is. Ez alaprajzokat hasonlóképpen minden intézet maga készítteti el. Az alaprajzokon az épület beosztása, illetőleg a különféle helyiségek csak számmal jelzendők, s egy mellékelt íven jegyzendő fel az illető helyiségek rendeltetése, a mennyiben az egyes helyiségek megnevezésének egyöntetű beírásáról az egyesület gondoskodik. Hasonlóképpen az egyesület eszközli az egyes alaprajzok feliratait is. Az alaprajzok rajzpapíron állítandók elé, nagyságuk fél vagy egész ívrét rajzpapír.

Egy ily nagyságú lapra esetleg több alaprajz is rávezethető; mindezenre kíváncsok azonban, hogy az alaprajzok között az épület jellegének megfelelőleg minden tagozat (földszint, emeletek) föl legyen tüntetve.

Az alaprajzok albumának elkészíttetéséről a kiállítási bizottság gondoskodik.

Metszetekben (nyomdai úton) előállított alaprajzok szintén beküldhetők.

4. Kiállítandó volna *egy tanítóképző-intézet telkének és kerti gazda-*

ságának mintázata. Ezen mintázatot maga az illető intézet készíttetné el. Ha ily mintázat nem lesz bemutatható, ki fog állíttatni *néhány* tanítóképző *telkének s kerti* (mezei) *gazdaságának tervrajza.* E nagyobb méretű tervrajznak nagysága az illető tanítóképző igazgatóságával egyetértőleg fog megállapíttatni.

III. A tanítóképző-intézetek tanáraitra vonatkozó adatok.

1. A hazai tanítóképző-intézetek tanáraitra vonatkozó *személyi adatok* különösen két szempontból lesznek feltüntetendők, ú. m. létszám és az alkalmaztatási jelleg szempontjából. Az erre vonatkozó — magyar és francia nyelvű — statisztikai táblázatok a hivatalos (miniszteri) jelentések alapján lesznek az egyesület által elkészítendők.

Kíváncsú azonban, hogy legalább egy tanító s egy tanítónőképző részéről egy tanári törzskönyv-mutatvány is kiállíttassék mindazon adatokkal, melyek a minősítvényi táblázat statisztikai adatait képezik.

2. Bemutattatik a hazai tanítóképzőkben működő tanárok (tanítók) *irodalmi működése* is. Ezt illetőleg minden tanító- és tanítónőképző részéről minden tanár beadja összes irodalmi műveinek jegyzékét; még pedig az egyedül, vagy mással együtt írt avagy szerkesztett önálló művek *teljes címlapjának* külön-külön (4⁰) lapokra írt másolatát, továbbá ívrét alakban írva teljes kimerítő címjegyzékét a hírlapokban, folyóiratokban, könyvvállalatokban, értesítőkből stb. megjelent értekezéseknek, mely utóbbiakat illetőleg feljegyzendő az értekezés címe, megjelenési helye (lap-, könyvcím, évfolyam, szám, oldal). Az így begyűlt címadatokat a központi bizottság rendezi, repertorium formában kinyomatja s nyomtatott alakban egy füzetbe foglaltan, mint a tanítóképző-tanárok irodalmi működésének tükrét bemutatja.

IV. A tanítóképző-intézeti növendékekre vonatkozó adatok.

A növendékekre vonatkozó adatok 6 drb statisztikai diagrammban s egy kartogrammban mutattatnak be a következő módon.

1. A magyarországi tanító- és tanítónőképző-intézeti növendékek *szülőinek foglalkozását* feltüntető diagramm.

Grafikus rajzban (sík diagrammban) ábrázolandók volnának *nemek* szerint elkülönített (esetleg összesített) létszám (illetőleg ‰) alapján a következő rovatok:

1. Östermelő.
2. Iparos.
3. Kereskedő.
4. Tanító, tanár.
5. Más értelmi pályán levő.
6. Magánzó.
7. Egyéb foglalkozású.

[Mellékrajzon — vonalas diagrammal — ábrázolható volna a 4. («Tanító, tanár» című) rovat az egyes tanítóképzők szerint].

A diagramm számbeli alapjául az 1898/99. isk. évben szabályszerűen beiratkozott tanulók létszáma szolgálhatna.

2. *A magyarországi tanító- és tanítónőképző-intézetek növendékeinek korát feltüntető diagramm.*

A 2. ponthoz hasonlóan, nemek szerint elkülönítve (esetleg külön összesítve is) létszám, illetőleg ‰-szám alapján a következő rovatok volnának szemléltetendők:

1. Betöltött	14. év.
2. »	15. »
3. »	16. »
4. »	17. »
5. »	18. »
6. »	19. »
7. »	20. »
8. »	21. »
9. »	22. »
10. »	23. »
11. Nagykorú.	

A diagramm számbeli alapjául itt is az 1898/99. isk. évben szabályszerűen beiratkozott tanulók létszáma szolgálna. Az időpont, melyre a fentebbi rovatok szerint felsorolt statisztikai tények vonatkoznak: 1898. szept. 1.

[Mellékrajzon ábrázolható volna vonalas diagrammal a IV. (utolsó) évfolyamat bevégző növendékek átlagos életkora.]

3. *A magyarországi tanító és tanítónőképző-intézetek növendékeinek anyanyelvét feltüntető diagramm.*

Nemek szerint elkülönítve (esetleg összesítve is) létszám, illetőleg ‰-szám alapján ábrázolandók volnának a következő rovatok:

1. Magyar anyanyelvű.
2. Német »
3. Tót »
4. Oláh »
5. Ruthén »
6. Horvát »
7. Szerb »
8. Vend »
9. Egyéb »

Számbeli alapul az 1898/99. isk. évben szabályszerűen beiratkozott növendékek létszáma szolgálna.

[Mellékrajzon ábrázolható volna: a) a magyar anyanyelvűek számának gyarapodása az utolsó tíz év alatt (L. M. Stat. Évkönyv. Új

folyama. 1893. 303. lap); b) vonalas diagrammal az 1. («Magyar anyanyelvű» című) rovat az egyes tanítóképzők szerint.

A netán előforduló *francia* anyanyelvűek végösszegükben számbelileg mutatandók ki.]

4. *A magyarországi tanító-(nő-)képző-intézetek növendékeinek vallását feltüntető diagramm.*

Az elébbi pontokhoz hasonlóan nemek szerint elkülönített (esetleg összesített) létszám, (‰-szám) alapján sík diagrammokban szemléltetendők az alábbi rovatok:

1. Róm. kath. vallású.
2. Görög » »
3. Örmény-kath. »
4. Görög-keleti »
5. Ágostai evang. »
6. Evang. reform. »
7. Unitarius »
8. Izraelita »
9. Egyéb »

A kimutatás alapjául az 1898/9. isk. évben szabályszerűen beiratkozott növendékek létszáma veendő fel.

5. *A magyarországi tanító-(nő-)képző-intézetek növendékeinek előképzettségét feltüntető diagramm.*

Sík diagrammokban szemlélhetővé teendők nemek szerint elkülönített létszám, (‰-szám) alapján az alábbi statisztikai tények:

1.	Középiskola I—III. osztályaiból felvételi vizsgálat	való belépés.		
2.	» IV.	»	»	»
3.	» felsőbb	»	»	»
4.	{ Polgáriskola I—III. (nők-nél felsőbb leányiskola)	»	»	»
5.	» IV.	»	»	»
6.	» felsőbb	»	»	»
7.	Felső népiskolából		»	»
8.	Elemi népiskolából	»	»	»
9.	Más (szak-) iskolából	»	»	»

A kimutatás alapjául az 1898/99. iskolai évben az I. osztályba szabályszerűen beiratkozott növendékek létszáma veendő fel.

Nőknél külön (számbelileg) feltüntetendő a felsőbb leányiskola VI. osztályát végzett s a tanítónőképző III. osztályába fölvevett növendékek ezidei létszáma.

[Mellékrajzon feltüntethető volna a polg. (fiú v. leány) iskola IV. osztályának bevégezése alapján történt felvételek száma intézetenként.]

6. *A magyarországi tanító-(nő-)képző-intézetek növendékeinek létszámát feltüntető diagramm.*

Sík diagrammokban szemléltethető volnának teendők az 1898/99. isk. évbeli létszámnak következő csoportosulásai:

- a) 1. Férfijelöltek száma.
2. Nő jelöltek »
- b) Nemek szerint elkülönítve és összesítve:
 1. I. évf. tanuló.
 2. II. » »
 3. III. » »
 4. IV. » »
- c) Létszámhullámzás az utolsó 10 év alatt:
 1. A tanulók létszáma 1888—1898.
 2. A képesítést nyert egyének létszáma 1888—1898.

(L. Magyar Stat. Évkönyv. Új folyam. I. és köv. köteteit. I. köt. 302. lap.)

7. *A magyarországi tanító- és tanítónő-képző intézeti növendékek illetőségét feltüntető kartogramm.*

Összesített létszám alapján kartogrammban szemléltetendők volnának a következő rovatok:

1. Arad vármegyei illetőségü.
2. Bácsbodrog vármegyei illetőségü.
- 3—63. Magyarország többi vármegyei.
64. Horvátszlavonországi illetőségü.
65. Külföldi származású.

A kimutatás alapjául az 1898/99. isk. évben szabályszerűen beiratkozott növendékek létszáma veendő fel.

Mellékrajzon vonalas diagrammal feltüntethető volna minden tanító-képzőre nézve a *«helyi illetőségűek»* cz. külön rovat.

Az ezen IV. cím alá vett összes munkálatokat, esetleg szükségességeknek látszó módosításokkal, pl. a retrospectiv irány nagyobb érvényesülésével, kevésbbé lényeges pontok kihagyásával, vagy lényegesebbek felvételével, az Orsz. Statisztikai hivatal végzi; a mennyiben a már egybegyűjtött adatokon kívül a külön adatgyűjtés szükségesnek fog mutatkozni: ezen hivatal kéri be a képzők igazgatóságaitól az összes adatokat, ő gyűjti azokat össze s a grafikus rajzokat is ő készíti el.

V. Tanítás.

A tanítóképző-intézetek tanítási rendje a következőképen tüntetik fel.

1. Bemutattatnak a tanító és tanítónőképző-intézetek *részletes tanmenetei*. Minthogy úgy a tanító, mint a tanítónőképzők részéről legalább is 3—3 részletes tanmenet lesz bemutatandó: kívánatos, hogy mentül

több tanító és tanítónőképző-intézet részéről küldessék be ilyennemű munkalat, hogy közülök a legjellegzetesebb ki legyen választható. A részletes tanmenetek egész ívrét-alakú papírra irandók s minthogy ezek bekötötéséről a bizottság gondoskodik, kötetlen alakban küldendők be. Nyomatásban megjelent részletes tanmenetek szintén beküldhetők.

2. Bemutattatik egy tanító s egy tanítónő-képző részéről 1—1 *haladási napló*. A fent említett szempontból ennél is kívánatos, hogy mindazon tanítóképző-intézetek, hol ilyen haladási napló vezetetik, küldjék be haladási naplójukat. Ennek formája az illető tanítóképzőre bízatik; megjegyzendő azonban, hogy a kiállítási tárgyak külsejének egyformásítása végett ezek is az egyesület által köttetnek be s így azok kötetlen formában küldendők be. (Ha kötött példány küldetnék, az újra be fog köttetni.)

3. Kiállítatik néhány tanító- és tanítónőképző-intézet *órarendje*. rajzpapíron előállítva, melynek mérete a fél vagy egész ív rajzpapír. Az óraterv lévén a tanulmányi rend tükre, kívánatos, hogy ez órarendek már külső kiállításuknál fogva is kitűnő tárgyai legyenek a kiállításnak s így ajánlatos, hogy nem csak a tárgyak megnevezése (tehát az írás), de maga a táblázat s annak keretrajzai is méltók legyenek a kiállítás külső díszéhez.

Az órarendek czímfeliratait az egyesület eszközli, hasonlóképen a kiállítás költségeire fog elkészíttetni az órarendek albumszerű bekötötése is.

4. Bemutattatnak a kiállításon a *növendékek dolgozatai* is.

Kívánatos, hogy az alább felsorolt írásbeli dolgozatok, rajzok és készítmények mentül több tanítóképzőből küldessenek be, részint azért, hogy a legjellegzetesebb kiválasztható legyen, részint azért, hogy legalább egy-egy legalkalmasabbnak mutakozó füzet-mutatvánnyal a növendékmunkálatok között mentül több magyarországi tanítóképző képviseltesék. A kiállításra szánt munkálatok megválogatásánál azok külső csínja különösen figyelembe veendő. Az összes dolgozatok lehetőleg a most folyó 1898/99. isk. év folyamán készített munkálatokból volnának kiválogatandók.

Bemutattatnak pedig a következő növendékmunkálatok:

a) *Magyarnyelvi dolgozatok* (tanító- és tanítónő-képzőkből.)

Beküldhető osztályonkint egy-egy növendéknek összes ide vonatkozó dolgozata.

A dolgozatok külső formája 4° ívrét, vagy 20+25 cm. méretű füzetalak. A füzetek kötetlenül küldendők be, minthogy azok egyforma bekötéséről az egyesület gondoskodik.

b) *Németnyelvi dolgozatok* (tanító- és tanítónő-képzőből) A dolgozatok kiállítási módját illetőleg l. az a) pontot.

c) *Franczia (esetleg más idegen) nyelvi dolgozatok* (tanítónő-képzőkből). L. az a) pontot. Tekintettel arra, hogy a kiállítás Franciaországban tartatik, kívánatos, hogy ezen nyelvű dolgozatokkal mindazon tanító-(nő-)képző képviselve legyen, hol e nyelv taníttatik

d) *Más (hazai) nyelvű dolgozatok* (tanító- esetleg tanítónő-képzőkből). L. az a) pontot. Kívánatos, hogy az ezen pont alatt bemutatott

dolgozatok között a Magyarországon beszélt összes ugynevezett nemzeti-ségi nyelvek képviselve legyenek.

e) *Földrajzi dolgozatok* (tanító- és tanítónő-képzőkből). Ide sorolandók a térképrajzolatok, térképvázlatok, statisztikai táblák (grafikus rajzok), útleírások (kivonatok) s esetleg domborművű készítmények. Bemutatható egy-egy képző-intézet részéről az egész tanmenet, vagy beküldhetők egyes mutatványlapok is. A rajzok mérete a fél, vagy egész ív rajzpapíré. A füzetekbe vezetett térképrajzok, nemkülönben a dombormű-készítmények alakja a kiállítóra bízatik. Az írott dolgozatok alakja lehet 4°, vagy mint az a) pontnál említett forma. Kívánatos, hogy a külön álló rajzlapok megfelelő nagyságú kartonlapokra legyenek felhuzva.

f) *Történelmi dolgozatok* (tanító- és tanítónő-képzőkből). Térképek. Alakjuk, mint az e) pont alattiaké.

g) *Természettudományi dolgozatok* (tanító- és tanítónő-képzőkből). Írásbeli dolgozatok a természetrajz, természettan és vegytan köréből, gazdasági napló stb. Formájuk, mint a) alatt.

h) *Mértani dolgozatok* (tanító- és tanítónő-képzőkből). Írásbeli és rajzbeli dolgozatok. Az írott füzetek formája, mint a) alatt, a rajzoké, mint e) alatt (ez utóbbi méretnek kétszerese is vehető).

i) *Számtani dolgozatok* (tanító- és tanítónő-képzőkből). Formájukat l. a) alatt.

k) *Szabadkézi rajzok* (tanító- és tanítónő-képzőkből.) Ezek formája az illető kiállítóra bízatik. (Legjobb mint i) alatt.)

l) *Mértani rajzok* (tanító- és tanítónő-képzőkből) (l. i) alatt.)

m) *Szépirási dolgozatok* (tanító- és tanítónő-képzőkből.) Kívánatos, hogy a beküldendő tanmenetekben, vagy mutatványlapokon az összes gyakorlott írásformák bemutatassanak. E dolgozatok formája a kiállítóra bízatik.

n) *Gyakorló-iskolai látogatási naplók* (tanító- és tanítónő-képzőkből). Ezen cím alatt beküldendők úgy a II. évesek által készített feljegyzések, mint a III—IV. évesek naplószerű-jegyzetei, nemkülönben a bírálati jegyzőkönyvek. Formájuk lehet 4° füzet, vagy egész ívrét.

o) *Tanítási tervezetek* (tanító- és tanítónő-képzőkből). Ezekből legcélszerűbb jellegzetes (eredetiben készült) mutatványokat beküldeni, hogy lehetőleg mentül több tanítóképző részéről állíttassék össze egy tervezet-gyűjtemény. Formája ívrét.

p) *Kézi munkák.* α) A tanító-képzőkből *háziipari* vagy *kézügyességi* készítmények, *gazdasági* kézi munkák egy tanmenete. β) A tanítónő-képzőkből *női kézimunkák* egy tanmenete.

5. A tanítóképző-intézeti tanítás egyik lényeges tényezője, t. i. a *felszerelés* a következőképen mutattik be.

a) Kiállíttatik az Orsz. Tanszermúzeumi Bizottság által összeállított *mintaszerű felszerelés jegyzéke*.

b) Bemutattatnak a magyarországi tanítóképzők jellegzetesebb *szertárainak fényképei*, illetőleg *rajzai*. Ezt illetőleg mindazon intézetek részéről, melyek ily szertár-fényképekkel, rajzokkal rendelkeznek: beküldetnek az említett fényképek s rajzok, melyeknek albumszerű be-

köttetéséről a bizottság gondoskodik. A fényképek és rajzok méreteit I. II. 1. b. alatt.

c) Kiállítatnak egy tanító- s egy tanítónőképző-intézet *teljes iskolai felszerelésének jegyzéke* (leltár.) Ezek formájának megállapítása az illető kiállítóra bízatik. E leltár nyomtatásban is betérjeszthető.

d) Kiállíthatók lesznek oly *taneszközök* is, melyek vagy specziálisan a tanítóképzőt érdeklik, vagy pedig, melyek más iskolafajok érdekeinek a szolgálatában is állván, úgy szándékoltnak kiállíttatni, mint tanítóképző-intézeti tanár (tanító) készítményei, vagy találmányai. Ezen taneszközök az Országos Tanszer-muzeum kiállításának keretében foglalandanak helyet, világos feltüntetésével az imént említett szempontoknak. Az ezen pont alatt kiállítandó tárgyakra vonatkozó jelentés egyesületünk elnökségéhez intézendő, mely a továbbiakra nézve az Országos Tanszer-muzeum igazgatóságánál megteszi a kellő lépéseket.

6. Bemutattatik egy teljes *tankönyv sorozat*, a tanító és tanítónőképző-intézetek részére engedélyezett kézikönyvek jegyzékéből összeállítva. E sorozatot az illető tankönyv-kiadóktól az egyesület szerzi be s állítja össze.

VI. Nevelés és iskolai élet.

1. Kiállítatnak néhány tanító-(nő-)képző-intézet *rendtartási szabályai* egy összefoglaló kötetben. Ide tartoznak tehát úgy az összes növendékeket illető iskolai törvények, mint az internatusi (externatusi) és köztartási szabályzatok. Kívánatos, hogy mentül több tanítóképző beküldje (lehetőleg nyomtatásban, vagy ívrétalakú kéziratban) a növendékekre vonatkozó rendtartási szabályzatait.

2. Bemutattatnak néhány tanítóképző részéről az *ifjúsági körök* (segélyző-egyesületek, önképző körök stb.) alapszabályai. Külső formájuk VI. 1. alatt.

3. Kiállítatnak egy gyűjtemény, az intézetek által tartott *iskolai hazafis, kegyeleti ünnepélyek*, hangversenyek, multságok stb. műsorai-ból. Kívánatos, hogy ily nyomtatványok I—I intézet részéről is mentül több alkalomra vonatkozólag küldessenek be s főként kívánatos, hogy e gyűjteményben minden hazai intézet képviselve legyen.

4. Ki fognak állíttatni mindazon intézetek *internatusának s köztartási helyiségének* (lakó, dolgozó, étkező szobák stb.) *fényképei*, melyek ily fényképekkel (rajzokkal) rendelkeznek. A képek méretei a lehetőség szerint olyanok lehetnek, mint II. 1. b) alatt. E fényképek albumszerű beköttetéséről az egyesület gondoskodik.

5. Ki fog állíttatni egy gyűjtemény a köztartással bíró intézeteknél megállapított *étlapokból*, melyeknek külső formájára nézve az V. 3. pont alatti megjegyzések veendő figyelembe. Kívánatos, hogy ezen kiállítási tárgy is lehetőleg mentül több intézet részéről beküldessék.

VII. Tanképesítés.

1. Ezen a címen olyan adatok állítandók ki, melyek a hazai tanítóképzőkben tartatni szokott tanítóképesítő vizsgálatok színvonalát s a képesítettek viszonyait vannak hivatva bemutatni.

Ehhez képest: 1. Kifognak állíttatni az 1899. évi képesítési *írásbeli tételek*. Kivánatos, hogy e tételek minden tanítóképző intézet részéről beküldessenek a kiállításra. Formájuk ívrét (miniszteri papíroson.)

2. Bemutatandók lesznek az 1899. évi képesítési *szóbeli tételek* az előbbi pontban említett forma szerint.

3. Kiállíttatik a *tanképesítés statisztikája* magyar és franczianyelvű táblázatokban. E táblázatokat a hivatalos (miniszteri) jelentések alapján az egyesület készítteti el.

VIII. Gyakorló-iskolák.

1. Bemutatandók lesznek a *gyakorló-iskolák tantermeinek fényképei* az egyesület által elkészítendő albumban. A fényképek méreteit I. V. b. alatt. Kivánatos, hogy ily fényképek mindazon tanítóképzők részéről küldessenek be, melyek állandó s a tanítóképzővel szervesen kapcsolatos gyakorló-iskolával bírnak.

2. Kiállíttatik egy tanító- s egy tanítónőképző-intézeti gyakorló-iskola teljes *felszerelésének jegyzéke* (leltára.) E jegyzék formája az illető kiállítóra bízatik.

3. Bemutatandók lesznek a gyakorló-iskolai *tanmenetek*. Kivánatos, hogy ily tanmenetek mentül több tanítóképző részéről küldessenek be, hogy a legjellegzetesebbek kiválaszthatók legyenek.

4. Kiállítandó lesz néhány *gyakorló-iskolai órarend*. Ezek formájára nézve a IV. 3. pontnál mondottak veendőek figyelembe.

IX. Igazgatási ügyek.

1. Kiállíttatnak a tanító (nő-)képző-intézetek évi *költségvetései* egy összefoglalt kötetben. Kivánatos, hogy a költségvetések az összes hazai tanító- és tanítónőképző-intézetek részéről beküldessenek. A betérjesztendő költségvetések formája közönséges ívrét

2. Bemutatattatik egy gyűjtemény az 1898/99. isk. évről kiadandó *értesítőkből*. Ohajtandó, hogy minden tanítóképző, mely nyomtatott értesítőt ad ki, e gyűjteményben képviselve legyen. Azon intézetek, melyek több évi ciklusokról adnak ki értesítőket, utolsó értesítőjük beküldésével vehetnek részt e pontban a kiállításon.

X. Szervezeti ügyek.

1. E pont alatt kiállítandók a hazai tanítóképzésre vonatkozó állami *törvények*, az általános érdekű kormányrendeletek, nemkülönben az egyházi vagy más fentartó hatóságok által kiadott *szabályzatok* (zsinati végzések). Ide tartoznak tehát az 1868. évi XXXVIII. tczikk; a felvételre, a nevelés- és oktatásra, tankönyvekre, (engedélyezésre) tantervre, a képesítésre, az igazgatásra, a felügyeletre, a tanárok alkalmazására és ellátására vonatkozó intézkedések.

Az ezen pont alá vett kiállítási tárgyak közül az országosan érvé-

nyes törvényeket, nemkülömben a m. kir. vall.- és közoktatásügyi miniszterium által kiadott szabályzatokat az egyesület közvetlenül szerzi be. A felekezetek által fenntartott tanítóképzőkre vonatkozó szervezeti érdekű kiadványok, tehát tantervek, szabályzatok stb. beküldését az egyesület a különböző jellegű tanítóképzők igazgatóságaitól kéri.

2. Bemutatandó lesz összefoglalt kötetben egy gyűjtemény, mely a hazai tanítóképzőkben használatos felvételi, mulasztási naplók, osztálykönyvek (osztályozókönyvek) anyakönyvek, értesítők, bizonyítványok, oklevelek, képesítési törzskönyvek s más hasonló *ügyviteli nyomtatványok* mintáit tartalmazza.

Az ezen pont alá foglalt kiállítási tárgyak közül azokat, melyek a vall. és közoktatásügyi miniszteriumnak a m. tud. egyetemi nyomda által kiadott hivatalos jellegű kiadványait képezik, az egyesület közvetlenül szerzi be. Mindazon nyomtatványokat illetőleg azonban, melyek az egyes intézetek által külön készíttetnek el (így a hivatalos formától eltérő, vagy a felekezeti képzőkben használatos nyomtatványokat) az illető tanítóképzők küldik be.

3. Kiállítandók lesznek oly *művek*, melyek a hazai tanítóképzés *történetére, jelen állapotára, vagy szervezetére* vonatkoznak.

Igy Sebestyén Gyula: «Elemi iskolai tanító- és tanítónőképzésünk fejlődése». A vall. és közoktatásügyi miniszternek az ezredéves alkalommal kiadott XXV., vagy ez évi jelentése; Suppan V. — Morlin E. «*A Magyarországi Népoktatásügy Szervezete*» II. kötete.

XI. Egyesületi élet.

1. Ki fognak állíttatni a *Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesületének* alapszabályai, folyóirata (Magyar Tanítóképző), emlékiratai s nyomtatványai.

Az ide vonatkozó tárgyakat egyesületünk szolgáltatja be.

2. Itt foglal helyet — ha végleg megalakul — a *kath. tanítóképző-tanárok egyesülete* is alapszabályaival, esetleg másnemű nyomtatványaival.

XII. A kiállítási tárgyak ismertetése.

Az egyesület gondoskodik, hogy a kiállított tárgyakról kellő számú, részletesen ismertető *franczia nyelvű* katalogus álljon a megtekintőknek s kiállításunkat tanulmányozni akarónak szabad rendelkezésére.

Tanítóképző intézeti tanárok képzéséről és képesítéséről.

— Az Országos Közoktatási Tanács állandó bizottságának javaslata. —

Abban a helyzetben vagyunk, hogy bő kivonatban közölhetjük az Országos Közoktatási Tanács állandó bizottságának a tanítóképző intézeti tanárképzésről és képesítésről szóló javaslatát s annak megokolását. Habár a Tanács javaslatával nem értünk egészen egyet,

mégis mélyen átjárja lelkünket az affeletti öröm, hogy a Tanács javaslata elkészült, mi által a népoktatás eme kimagasló ügye, a tanítóképző intézeti tanárok képesítése, nevezetes lépést tett megoldása felé. Ez a megoldás, ha nem is felel meg egészen az alapúl felállított elvi követelménynek, mégis határozott javulást jelent a mai viszonyokhoz képest és nagy haladást azon cél felé, a mely a tanítóképző tanárok egyesülete és a tanügyi kongresszus javaslataiban ki van fejezve, s a melynek kivívását feladatunknak tartjuk.

A Tanács és az egyesület, valamint a tanügyi kongresszus javaslatai között az eltérés lényege abban áll, hogy míg az egyesület és a kongresszus az egyetemre viszik a kiképzés súlypontját, addig a Tanács a polgári képzőben hagyja azt; s míg az előbbieket a tanítók egyetemre bocsátását követelik, addig a Tanács teljesen figyelmen kívül hagyja e kérdést annyira, hogy még az indokolásban sem emlékezik meg arról. Ilyen módon ez a kérdés a Tanácsban teljes vereséget szenvedett. Reméljük azonban, hogy valamikor jobbra fordul ez az ügy. Talán éppen a Tanács javaslatai fogják annak győzedelmét siettetni, a mennyiben életbe léptetésök esetén az egész országban emelkedni fog a tanítóképzés színvonala s a Tanács javasolta rendszer önkénytelenül kikövezi annak a másik rendszernek az útját, a mely az elemi iskolai tanítót az egyetem falai közé juttatja.

A Tanács javaslatának indokolása azt mondja ugyan, hogy figyelembe vette az eddig felmerült összes véleményeket s a külföldnek az ügyre vonatkozó intézményeit; mindazáltal a javaslatokba való első bepillantás elárulja, hogy azok készítői munkálatuk zsinórmértékéül egészen a tanítóképző tanárok egyesületének, illetve a tanügyi kongresszus határozatait vették, annyira, hogy a szakok csoportosítását is (egy betoldással) egész terjedelmében átvették. Ez a különös figyelem méltó elismerése a tanítóképző tanárok szakvéleményének. Midőn ezért jóleső érzés tölti be lelkünket, nem hallgathatjuk el sajnálkozásunkat a felett, hogy a Tanács *állandó bizottsága* egyoldalú felfogást is tanúsított. Míg a tanítóképző tanári kurzus oly rendszeréért, hogy a polgári képző három évfolyamát két évi egyetemi kurzus tetőzze be, meleg érdeklődést tanúsít; addig ridegen bántik el a képzés azon rendjével, a mely a Pedagógium elkerülésével négy évi egyetemi tanulással készít elő a pályára. A képzés ezen utóbbi módjának melegebb felkarolását ajánljuk az illetékes körök és hatóságok figyelmébe. Ajánljuk, hogy azok, a kik a négy évi egyetemi kurzust végzik, ne zárassanak ki egészen a felállítandó kollégium jótéteményeiből s ne különösen a kollégium által nyújtandó gyakorlati kiképzés köréből. Annyit mindenesetre meg kellene engedni, hogy az egyetem négy évi kurzusát végző jelöltek az utolsó két évfolyamban felvétenessenek a tanítóképző tanári kollégiumba. Szükséges ez azért, hogy a kollégium népoktatási szellemébe és gyakorlati munkájába magukat beéljék.

Végül meg kell emlékeznünk azokról, a kik a közoktatási tanácsban, mint a *tanítóképzési alosztály* tagjai, a szabályzat megalkotásán szakértelemmel és odaadó buzgalommal munkálkodtak. E bizottság tagjai voltak: dr. Kovács János (előadó), dr. Pauer Imre (elnök), Sebes-

tyén Gyula, Komáromy Lajos, Péterfy Sándor, Lázárné Kasztner Janka, dr. Verédy Károly, dr. Kiss Áron, Gyertyánffy István. Valamennyien kitűnőségei a tanítóképző tanári testületnek, a kik ott fáradoztak a mű megalkotásán az egyesületben, s a kik diadalra juttatták az egyesület javaslataiból a Tanácsban is annyit, a mennyit a jelenlegi viszonyok között gyakorlatilag megvalósíthatónak vélték.

* * *

A javaslat bevezetésül megemlíti, hogy a szervezet keretének megállapítása után a keretet kitöltő további részletek három részletes szabályzatban lesznek kidolgozandók, úgymint készítendő lesz:

1. szabályzat a képesítő-vizsgálat követelményeiről és a vizsgálati eljárásról;

2. a szabályzat a képzés tanulmányi rendjéről;

3. szabályzat a kollégiumok szervezetéről.

A javaslatba nincsen belefoglalva az ének és zene, rajz, szépírás és kézimunka (kézi ügyesség), továbbá a gazdaságtan-tanárok képesítése és képzése. Ezeket nem tartotta a bizottság ez idő szerint belevonhatóknak a szervezet keretébe, hanem arra szorítkozik, hogy a «Függelék»-ben ismertesse az ezekre vonatkozó, jelenleg érvényben levő eljárásokat és jelezze azokkal szemben álláspontjait.

Képesítés. 1. A tanítóképző-intézeti tanárok képesítésére állami vizsgáló-bizottság alakíttatik.

2. A tanítóképző-intézeti tanárjelöltek a tantárgyak következő csoportosítása szerint bocsáttatnak képesítő vizsgálatra;

I. Philosophia és pedagógia (lélektan, logika, ethika, philosophia története; elméleti pedagógia, pedagógia története);

II. Magyar, történelem, földrajz;

III. Magyar, német;

IV. Történelem, földrajz, német;

V. Mennyiségtan, természettan (a természettani és csillagászati földrajzzal);

VI. Biológia (állat- és növénytan), vegytan ásványtannal, természettan.

3. Valamennyi szakcsoporton kötelező tárgyak a philosophiaiak közül: a lélektan, logika, philosophia története; a pedagógiaiak közül az elméleti pedagógia; továbbá a képzőintézet és a népiskola didaktikai működésének gyakorlati ismerete.

4. A szakcsoportok egyik tárgya — szabad választás szerint — *főtárgy*, a többiek *melléktárgyak*; kivétel az I. szakcsoport, melyben a philosophia és pedagógia együttesen teszik a szakcsoport fő- és egyedi tárgyát.

5. A főtárgyból megköveteltetik a tudományág alapos ismerete és átértése, tájékozottság a tudományos módszerekben és segédeszközökben s némi jártasság önálló alkalmazásukban.

6. A melléktárgyakból annyi tárgyismeret kívántatik, a mennyi a tárgy képzőintézeti anyagának átértéséhez és tanításához szükséges.

7. Tanítóképző-intézeti tanári képesítő vizsgálatra bocsáttatnak:

a) a kik a polgáriskolai tanítói oklevelet jeles vagy jó osztályzattal (lásd 12.) megszerezvén, azután két éven át az egyetemet vagy műegyetemet látogatták s ottani tanulmányaikat, valamint a képzőintézeti és népiskolai gyakorlatot a részletes szabályzatban megállapítandó mértékben és módon igazolják;

b) a kik négy éven át, mint az egyetemen philosophiai facultásának vagy a műegyetemnek rendes hallgatói valamelyik képzőintézeti szakcsoport tárgyait és a 3.-ban felsorolt philosophiai és pedagógiai tárgyakon felül még a pedagógia történetét tanulmányozták s ezt, valamint a képzőintézeti és népiskolai gyakorlatot a részletes szabályzatban megállapítandó mértékben és módon igazolják.

8. A sikerrel kiállott vizsgálat alapján a jelölteknek országos érvényesséű tanítóképző-intézeti tanári oklevél állíttatik ki.

Kollégiumok. 9. Tanítóképző-intézeti tanárjelöltek számára az állam a budapesti I. és VI. kerületi állami polgáriskolai tanítóképző-intézetekkel kapcsolatban egy-egy kollégiumot állít.

10. E kollégiumok vezetésével a nevezett intézetek gondnokának felügyelete alatt ugyanezen intézetek igazgatói, esetleg egy-egy tanára bizatnak meg.

11. A kollégiumok tanfolyama két évre terjed.

12. A kollégiumokba az igazgatók előterjesztése alapján és a gondnok ajánlatára a vallás- és közoktatásügyi miniszter oly jelölteket vesz fel, a kik jeles (1), vagy jó (2) általános osztályzatú polgáriskolai tanítói oklevél birtokában vannak. Ez utóbbiak azonban csak azzal a megszorítással, ha a választott tanítóképző-intézeti szakcsoport tárgyaiból megvan a «jeles» osztályzatuk.

13. A fölveendő jelöltek számát esetről-esetre a szükséglet és a jelentkezők minősítésének együttes szempontjai határozzák meg.

14. A kollégiumok tagjai a két képző-intézetben teljes ellátásban részesülnek. Ez az ellátás rendszerint ingyenes. A jelöltek ezenfelül tanulmányaik idejére ösztöndíjban is részesülnek.

15. A kollégium feladata, hogy:

a) az általános tanulmányi rend keretében részletesen megállapítsa az egyes kollégiumi jelöltek tanulmányi rendjét az egyetemi (műegyetemi) leczkerend alapján;

b) támogassa és ellenőrizze a tagok egyetemi tanulmányait s szükség esetén kiegészítse azokat;

c) gondoskodik a tagok megkövetelt iskolai gyakorlatáról;

d) adjon alkalmat a tagoknak legalább egy élő (angol, francia, német) nyelv gyakorlására;

e) gondoskodik arról, hogy a tagok testgyakorlatokat rendszeresen folytassanak.

16. A kollégiumoknak a szaktudományi képzés körébe tartozó feladatát szakvezető tanárok teljesítik, a kiket esetről-esetre a polgári tanítóképzők, vagy más, megfelelő iskolák tanárai közül a vallás- és közoktatásügyi miniszter bíz meg.

17. A tagok iskolai gyakorlatának vezetése a kollégium vezetőjének feladata.

18. A kétéves tanfolyam szabályszerű befejezése után a kollégium tagjai elbocsátó bizonyítványt kapnak, melynek alapján képesítő vizsgálatra bocsáttatnak.

19. A kollégiumok tagjai felvételük alkalmával kötelezik magukat a tanítóképző-intézeti tanári képesítés megszerzésére s ennek megtörténte után a számukra kijelölt tanári alkalmazás elfogadására.

A 20. pont arról intézkedik, hogy a jelesen képesített jelöltek a külföldi ösztöndíjak kiosztásánál figyelemben részesüljenek.

Függelék. I. A *testgyakorlat* tanítása a képzőintézetben úgy a nevelés, mint az adminisztráció érdekében nem külön tornamesterekre, hanem az intézeti rendes tanárookra bízandó. A kollégiumokban nevelt jelöltekkel ez el is érhető. A polgáriskolai tanítóképző-intézetek ösztöndíjas növendékeire kötelező a testgyakorlás s egyúttal a tornából, mint mellékszakból polgáriskolákra és tanítóképző-intézetekre ugyanott képesítést is szerezhetnek. A fentebbi javaslat szerint a képző-intézeti tanárjelöltek kollégiumukban ebben is folytatni fogják gyakorlataikat s ha nem is mindnyájan, de a testileg alkalmasak bírni fognak a kellő készséggel a képzőintézeti testgyakorlatok vezetésére. Azoktól, a kik már a polgáriskolai képzőkben megszerezték a képesítést, nem kívántatik új képesítő vizsgálat. A tanári karok összeállításában tekintetbe lesz veendő, hogy legalább egy tanár legyen tornára is képesítve. Ez jelentékenyen megkönnyíti a tárgyaknak a tanárok közt való beosztását.

II. A *rajz és széíírás* tanárainak képzése a rajztanár-képzőben eléggé megfelelő. Előnyös a tanítóképzők szempontjából, hogy tanítói oklevéllel bírók is vétetnek föl. Szükséges volna azonban az alkalmazhatóság szempontjából, hogy azok a jelöltek, a kik képzőintézeti rajztanárságra aspirálnak, a kézimunkából is megszerezzenek annyi készséget, hogy azt a képzőkben taníthassák.

III. Az *ének- és zene*-tanárok képzése és képesítése a tanítóképző-intézetek számára jelenleg két módozat szerint történik.

a) A Pedagógiumban fennálló zenei szakcsoporton a polg. isk. tanítóképzőnek egyik mellékcsoportján a polgáriskolai zenetanítói oklevél szerezhető meg. Ugyanazon vizsgáló-bizottság előtt szerezhető meg a *tanítóképző-intézeti zenetanári oklevél is*, melyre nézve a Vizsgálati Szabályzat 25. §-a rendelkezik.

b) A *zeneakadémián* 1890-ben szervezett *zongoratanárképző* tanfolyam felvételi feltételei: 16 éves életkor, 4 polgári vagy középiskolai osztály bevégezése s az akadémiai zongoratanárszak harmadik évfolyamának bevégezése. A tanfolyam kétéves, melynek második évében *heti 2 órá*n adatik elő a pedagógia. A képesítéshez megkívántatik ezen tanfolyam bevégezése, különben pedig 18 éves kor és ha a jeletkezőnek esetleg érettségi bizonyítványa vagy tanítói oklevele van, akkor fölmenthető a magyar irodalomtörténetben való vizsgáztatástól.

A b) módozat szerinti képzés és képesítés nem nyújt biztosítékot a jelölteknek a képzőintézeti tanársághoz szükséges érettségéről, általános és pedagógiai műveltségéről; az a) módozat ebben a tekintetben megfelelő, de kérdés lehet, hogy a magasabb fokú szakképzés és zenei

műveltség töltételeit megtalálhatja-e kellő mértékben a jelölt az ott megjelölt képzőintézetben?

Czél szerűen lehetne azonban a két módozatot egyesíteni olyképen, hogy a polgáriskolai zenetanítói oklevelet megszerzett jelöltek zenei műveltségük tökéletesítésére a zeneakadémiát fölhasználván, úgy bocsátatnának tanítóképző-intézeti zenetanári vizsgálatra.

IV. A *gazdaságtani* szaktanárokat újabb gyakorlat szerint a földmívelési miniszter rendeli ki a tanítóképzőkhöz. Ezeknek képzése és képesítése a következő módon megy végbe: az érettségi bizonyítvánnyal a gazdasági tanintézetekbe fölvelt és ott magukat kitüntetett hallgatók közül egyesek a tanfolyam bevégezése után az intézetben visszatartatnak s ott egy vagy több évig tanársegédi és gazdasági segédi teendőket végeznek. Akkor egy házi dolgozat és egy próbatanítás alapján gazdasági szaktanárokkul minősíttetnek. Rendes tanári alkalmaztatásukat megelőzőleg egy vagy több évig segédtanárokkul alkalmaztatnak gazdasági tanintézetben vagy földműves-iskolában.

Az a nehézség, a melylyel az így készült szaktanároknak megküzdőniök kell, a míg működésüket a tanítóképző tanulmányi rendjébe helyesen beleilleszteni megtanulják, nagy mértékben enyhíthető volna az által, ha a már minősített szaktanárok segédtanári éveiknek legalább egyikét a gyakorló-iskolául kijelölt tanítóképző szaktanára mellett tölteneék el, mielőtt önállóan átveszik egy tanítóképzőben a gazdaságtan tanítását.

A képzőintézeti tanári kar harmonikus együttműködésének megóvása azonban úgy volna leginkább biztosítható, ha a gazdaságtan tanárainak képzését is sikerülne beleilleszteni a tanárképző-tanfolyam keretébe.

Megokolás. Az okok, melyek a szakbizottságot arra indították, hogy a polgáriskolaiképesítést fogadja el a képzőintézeti tanárképzés alapjául, a következők:

A polgáriskolai tanítójelöltek a népoktatás légkörében nőttek fel. Megelőzőleg végigjárták az elemi tanítóképzőt, magukba vették annak szellemét és megismerték tanulmányi rendjét úgy, a hogy semmiféle külső szemlélet meg nem ismertethetné. A tapasztalatok legintenzívebbje és legértékesebbje, az, a mit az ember önmagán tapasztalt, fog majd rendelkezésükre állani képzőintézeti tanár korukban.

A polgár iskolai tanítóképzőkbe az ország elemi tanítóképzőinek tehetségesebb és törekvőbb növendékei gyűlnek össze. A kik ezen intézetek szakképzési rendszerén átmenve, sikerrel állották ki vizsgálataikat, ezzel biztosítékot nyújtanak arról, hogy az intenzívebb tudományos szakképzésre alkalmasak.

A kiválogatás elve fokozott mértékben érvényesül az által, hogy csak a polgáriskolai képző-intézetet legjobb sikerrel végzett jelöltek vétetnek föl a képzőintézeti tanárképző tanfolyamra. Ez az arravalóság adja — a formális qualificatiók fölött is kiemelkedőleg — a siker leglényegesebb biztosítékát. Ennek köszönhető, hogy a tanfolyamok 12 éves fennállásuk alatt, daczára hiányos szervezetüknek, helyüket teljesen betöltő tanári nemzedéket szolgáltatnak a tanítóképző-intézeteknek.

Ezen megfontolások összefoglalva azon elvi álláspontba, hogy *a képzőintézeti tanárok képsésének a népoktatás körében kell maradnia, hogy így az üdvös kölcsönhatás a különböző népoktatási intézmények között létesülhessen*, indította a szakbizottságot a jelenlegi szervezet alapjának elfogadására és ajánlására.

Nagyon kedvezővé teszi a mi viszonyaink között ezen elv követését az a körülmény, hogy nálunk szervezve van a polgáriskolai tanítóképzés, a mely már aránylag magas képzettségű jelöltek adhat a képzőintézeti tanári tanfolyamnak. Nyugat-Európában csak Franciaországnak van hasonló intézménye; Fontenay-aux-Rosesban nők számára a Saint-Claudban férfiak számára. Ezek is mint a mi polgáriskolai tanítóképző-intézeteink, a tanítói oklevéllel vagy érettségivel bírók közül válogatják növendékeiket, két szakcsoportban (lettres, sciences) adják meg a képzést két év alatt (nálunk 3 év), de a francia intézetek máris képzőintézeti tanárokká képesítenek, míg a velük legalább is egyenlő színvonalú magyar polgáriskolai tanítóképző-intézetek úgy az érvényben levő szervezet, mint a szakbizottság javaslata értelmében csak előkészítői a képzőintézeti tanári tanfolyamnak, a melynek számára még a válogatás joga is tentartatik. Franciaországon kívül még csupán Szászországban található az összehasonlításnál tekintetbe veendő intézkedés. Ez a képzőintézeti tanárságra is jogosító «Paedagogische Prüfung», a melyre oly néptanítók is bocsáttatnak, a kik a lipcei egyetemet legalább két évig látogatták. Ezen vizsgálat követelményei jelentékenyen mérsékeltebbek, mint a teljes középiskolai képesítő és körülbelül a mi polgáriskolai képesítő vizsgálataink színvonalának felelnek meg, tehát annak a színvonalnak, a mely a jelenlegi tanfolyam szervezete és a szakbizottsági javaslat szerint is, nálunk csak a tanfolyamra való fölvételre jogosít.

Az indokolás ezután a jelenlegi tanítóképző tanári tanfolyam hiányaival és az új szervezet készítésének szempontjaival foglalkozik, majd így folytatja fejtegetéseit:

A képzőintézeti tanárnak alapos philosophiai és pedagógiai műveltséggel kell bírnia. Alkalmazhatósága megköveteli, hogy szakcsoportja tágabb körű legyen, mint a középiskolai tanáré, viszont azonban szűkséges, hogy nem kevésbbé magas fokú szaktudományi képzettséggel is bírjon, mert ezt követeli iskolájának színvonala, a művelt társadalomban elfoglalt helyzete és főleg az a szempont, hogy philosophiai műveltségének is lényeges föltétele az, hogy valamely tudományágban a tudomány egész rendszerét áttekintő, a tudományos módszerekkel is ismerős s azokat értékelni tudó műveltsége legyen.

Az első kíváncsolomról gondoskodva van azzal, hogy az elemi és polgári tanító-képző intézetekben már folytonos pedagógiai iskolázáson átment jelöltek a tanfolyamon is folytatják és elméleti irányban kiegészítik pedagógiai képzésüket, a philosophiának a pedagógiával legközelebbi kapcsolatban levő ágait tanulmányozzák és philosophiai ismeretek körének tágitása végett a philosophia történetét hallgatják.

A szélesebb tárgykörű képesítés és a mélyreható szaktudományi képzés nehezen összeegyeztethető követelményeinek kielégítését lehetőségessé teszi épen a képzés alapja. A polgári képzők a maguk széle-

sebb tárgykörű szakcsoportjaikban kellően ellátják jelöltjeiket azzal a tárgyismerettel, a mely szükséges ahhoz, hogy a tárgy iskolai anyaga fölött a tanítótól megkívánt mértékben uralkodhassanak. Ezen alsóbb fokú, de a tanár föltétlen szükségletét magában foglaló szakképzettséggel bír a jelölt már a fölvételkor s ezt azon tárgyakban, a melyek a szűkebb körű képzőintézeti szakcsoportban is megmaradnak, mint melléktárgyak, *fenn tartja* a tanfolyamon is az által, hogy bizonyos megszabandó mértékben (pl. 5—6 órányi collegiumok) ezen tárgyakat is kultiválja.

De a *képzés főszűlyának a választott főtárgyra kell esnie*. Erre fordítandó a tanfolyam minden ideje, a mit a szűkre szabott gyakorlat s a pedagógiai és philosophiai tárgyak hallgatása fenhagy. Ebben lesz egy teljes, rendszeres tanmenet a jelölt számára megállapítandó az egyetem és műegyetem leczkerendje alapján, és a mennyiben egyes esetekben ez nem volna lehetséges, akkor vagy az egyetemi tanárok volnának fölkérendők a tanmenetet kiegészítő előadások tartására, vagy pedig a tanfolyamokat vezető kollégiumok körében lesz mód találandó részint előadások, részint szakirodalmi tanulmányok által a hézagok kitöltésére. A jelöltek tudományos gyakorlatai is túlnyomólag ezen tárgy szolgálatában fognak állani. A képzés ezen koncentrálása biztosítékot nyújt arról, hogy a javaslat 5. pontjában föllállított magas követelmény kielégíthető legyen. Viszont a főtárgyban megszerzett mélyebbreható tudományos képzettség közvetve kihat a melléktárgyakra is, a mennyiben az ezekben megszerzett tárgyismerethez megadja a tudományos szempontokat.

Ezekben van megállapítva a *képzés* rendszere, a minek megállapítása volt a szakbizottság tárgyalásainak főczélja. Hogy a javaslatban mégis a képesítés van előtérbe állítva, az a szerkezet logika rendjének kedvéért történt, a mely azt kívánta, hogy elébb irassék körül a cél s azután a célra vezető actió rendje.

A *képesítési szakcsoportok* úgy vannak összeállítva, hogy az azok szerint képesített öt tanárral el lesz látható az összes többi tárgy és az igazgatóság s egyuttal ez az öt tanár, az új képzőintézeti tantervben megállapított mérték szerint, teljes elfoglaltatást is talál. A tanári kar összeállításában szükséges lesz:

két tanár a II—IV. szakcsoportok bármely kettejéből:

egy-egy tanár az V. és a VI. szakcsoportból.

és egy tanár a hat szakcsoport bármelyikéből, de legcélszerűbben az I-ből.

Itt föl van tételezve, hogy legalább egy az öt közül képes a testgyakorlatot és játékot is vezetni, a mely tárgynak nagy mértékben kizsákmányolható nevelő hatása kívánatossá teszi, hogy ne külön tornamesterre, hanem valamelyik rendes tanárra bízassék.

A képesítési javaslat 7. b) pontjával a szakbizottság jelezni kívánta, hogy a képzőintézeti tanárok képzésének előadott módját nem tekinti kizárólagosnak, s számít arra a lehetőségre, hogy a középiskolai tanárképzéshez hasonló úton képzett jelöltek is jelentkeznek képesítő vizsgálatra. Mivel azonban tulajdonképeni föladata a jelenlegi szervezet

helyébe állítandó új szervezet megállapítása volt, azért a másik irányban ezen álláspont jelzésén túl nem kívánt terjeszkedni.

Részből a jelenlegi szervezetről van átvéve a kollégiumok intézménye, melyek a képzés feladatainak összefoglalására, vezetésére és sikerének biztosítására szolgálnak. Szervezetük a javaslat 9—19 pontjaiban eléggé határozottan van körvonalozva. Hasonló az az Eötvös-kollégium szervezetéhez, de a mennyiben a didaktikai gyakorlatok is rá vannak bízva, amannál nagyobb mértékben koncentrálódnak ide a tanárképzés feladatai. A közös felügyelet alatt álló kollégiumok létesítik és tartják fenn a képzési eljárás egységét.

A kollégiumok meghagyatnak azon anyaintézetek kapcsolataban, a melyekben az eddigi tanfolyamok szervezve voltak, de ezen kapcsolaton belül önállósítva vannak. A két anyaintézetben máris megvannak nagy részben azok a feltételek, a melyek a kollégiumra az elméleti és gyakorlati képzés terén háruló feladatok teljesítéséhez szükségesek; a még mutatkozó hiányok könnyen pótolhatók. Különálló kollégiumok állítása nem volt ajánlatba hozható, tekintettel a jelöltek csekély számára (4—5 egyszerre) és arra a körülményre, hogy egyes szakcsoportok időnként szünetelni is fognak s így egy különálló kollégium személynézeté állandó foglalkoztatást nem találhat.

Végül a szakbizottság kifejezni óhajtja azon nézetét, hogy egy képzőintézeti tanárnak nem nézhető el a classicus nyelvek ismeretének teljes hiánya. A javasolt képzési folyamaton átment jelölteknek ez a műveltségi hiány nincsen kizárva. Ezen segítettő, a szakbizottság szükségesnek tartaná, hogy a polgári képzőintézetekben a latin nyelv facultative tanítassék, s ezen tárgy tanulása a képzőintézeti tanári tanfolyamra való fölvétel feltételei közé fölvétekessék.

A tanítóképzés külföldön és itthon.¹⁾

Mélyen tisztelt hallgatóim! Ha a külföldi tanítóképzésről szerzett közvetlen tapasztalataimat e körben adom elő, melynek e téren minden tagja bővebb tapasztalattal rendelkezik nálamnál, teszem ezt azon tudatban, hogy az oly tapasztalati tudományban, minő a gyakorlati paedagogia, még a legkisebb megfigyelésnek is megvan a maga értéke, ha az hű és pontos. Természetesen, csak amaz országokról szólhatok, melyekben megfordulván, alkalmam nyílt, nem csupán maguknak a képzőknek munkásságát, de az azokból kikerült tanítók működésében e munkásság gyümölcsét is megfigyelnem.

Mielőtt azonban a részletekre áttérnék, engedjék meg álláspontomat kifejtenem. Az általános tankötelezettség korában talán nem túl-

¹⁾ Felolvasta szerző a Tanítóképző Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának február 20-iki ülésén.

zás azt állítani, hogy az iskola nem csupán a nemzeti művelődésnek főtényezője és irányozója, de tényezőjévé és irányozójává emelkedett magának a nemzet s a társadalom erkölcsi fejlődésének is. A modern társadalom rohamos változásai közben, mikor a kavargó, ellentétes elemek nem bírnak megállapodni, mikor egyik réteg tolja ki a másikat, hogy rövid időn maga is másnak adjon helyet, — mondom, e szünetlen forrongásban, miután a vallás a tömegekre való irányító erejét, sajnos, elvesztette, a társadalom erkölcsi fejlődésének legalább némileg egységes irányt nem adhat más, mint az iskola nyújtotta közös műveltség s az abban érvényesülő erkölcsi felfogás. Áll ez főként hazánkra, hol a legutóbbi évtizedek társadalmi és politikai fejleményei nagyon is sokféle és erős bontó tényezőt vetettek felszínre, mert látjuk, hogy bontó tényezővé vált a vallás, a nemzetiség, sőt, a mi a jogegyenlőség 50-ik esztendejében hihetetlennek látszik: maga az osztálygyűlölet is felütötte fejét, más alakban ugyan, de lényegében változatlanul s száz évvei a nagy forradalom után elkeseredetten látjuk farkasszemet nézni egymással a szegényt s a gazdagot. Hogy miért? Annak fejtegetése nem tartozik ide. Nekünk elég a lehangelő tényt konstatálnunk. Ezek a tények új feladatokat rónak a nemzeti nevelésügy munkásaira; azoknak e követelményeket ignorálniok, hacsak e nemzet erkölcsi irányításáról — a mi reájuk nézve nem csak jog, de kötelesség is — lemondani nem akarnak, nem lehet. A megváltozott körülményekkel számolniok kell a tanítóképzőknek is, mert az azok követelte új feladatok megoldására a hazai tanítóságot ők készítik elő, ők nevelik. Mikor a magyar tanítóképzés megteremtője 30 év előtt a hazai közművelődésnek ezt az ágát beoltotta a nemzet fájába, akkor még ezekről a feladatokról nem álmodott senki; akkor még a feladat sokkal egyszerűbb volt: csupán arról volt szó, hogy az illető tudományágakban kellőképp jártas, derék, kötelességérző tanítókat neveljenek s főképp a tanítónőkről szólva, megtörjék a társadalom ósdi előítéleteit. Azt az előítéletet azóta alaposan megtörte maga az élet, az egykori középosztály elszegényedése; a tanítónői intézmény meggyökerezett, annak már semmiféle rázkodás nem árthat; a tanítóképzők is neveltek olyan derék, képzett tanítónemzedéket, mely megállná helyét fejlettebb kulturájú nemzetek kebelében is. Mindkét intézmény eléggé megizmosodott arra, hogy a társadalom mai viszonyaiból kifolyó új feladatokat elvállalja és megbírja. Egyesek már dolgoznak is ily irányban okosan, czéltudatosan és önfeláldozón. De a nagy tömegnek ez az egész eszmekör ma még idegen; a helyzetet nem látja tisztán; még kevésbbé a kötelességet, melyet az reá ró. Ezt a tisztánlátást megadni, ezt a kötelességet az életbe kilépő tanítójelöltekben öntudatosá tenni, a tanítóképzők vannak hivatva.

Engedjék meg, mélyen tisztelt hallgatóim, hogy a külföldi tanítóképzés terén szerzett tapasztalataimat is főképp e szempont szerint adjam elő; mert bármely nemzet tanítóképzésének megítélésében irányadó csakis az lehet, mennyiben képesíti az a tanítóságot arra, hogy a koruk és nemzetük erkölcsi s szellemi fejlődése követelte feladatokat megoldják?

I. Svájc.

Ez a boldog kis ország, hol a demokraczia s az önkormányzat elve Európa összes országai közt a legteljesebben érvényesül, egész közoktatási rendszerét úgy szervezte, hogy iskolái az államnak derék, szabadságukkal élni tudó, tehát kötelességérző és erkölcsileg fegyelmezett polgárokat neveljenek. Mert a svájci népiskola valójában nevelőintézet: a gyermek 6 évig jár az el. iskolába s ez alatt csupán 2 tanító keze alá, kiktől mindent, még vallást is tanul; onnan lép át 12 éves korában a polgári iskolába, hol 3 évig marad, szintén kevés tanító keze alatt; az intenzívebb nevelő hatás szempontjából a szaktanítást minimumra szorították. Ennek tudható be főként az, hogy polgári iskolából kikerült 15 éves tanulóban, ha a családi körbe vagy az életbe lép, megvan a következetes bánásmód által kifejlesztett kötelesség- és felelősségérzet s az önfegyelmezés; az önállóságot megszokta. A kötelességteljesítés, az erkölcsi felelősségérzet vérebe ment; s azután a társadalomban s a hivatalban vagy a családban többnyire híven teljesíti kötelességét. Aránylag még a munkásosztály is magasabban áll kötelességérzet és erkölcs tekintetében, mint Európa bármely egyéb országában.

Igy nevel a svájci iskola. Ilyen nevelő a svájci néptanító, a kinél én kötelességérzőbbet, nevelői hivatásának inkább tudatában levőt, nem találtam sehol.

Milyen képzőintézet neveli az ilyen tanítót? A képzelhető leg-egyszerűbben szervezett. Tisztelt hallgatóim jól ismerik az u. n. kantonális rendszert, hogy t. i. a tanítóképzői szakoktatás, kevés kivétellel, nem önálló képzőintézetekben, hanem magukban a középiskolákban történik, melyeknek a tanítóképző csak egy ága, s így ott a leendő tanító nem szakadt el az élettől, hanem azzal és a társadalommal folytonos érintkezésben marad. Ilyen szervezetű a zürichi felsőbb leányiskola is, melynek *seminariumi* kurzusát megfigyelni alkalmam volt. Ez a seminaryum 1876-ban nyílt meg s 1894-ben szervezték újra. A tanulók száma a 4. osztályban együttvéve nem üti meg a 90-et¹⁾, mert csupán Zürich város és kanton szükségletét akarják kielégíteni. Sokan innen mennek, előbb érettségit tévén, az egyetemre, nyelveket és filozófiát tanulni, hogy felsőbb iskolában oktathassanak.

A szervezet nagyon egyszerű.

Az iskola 3 alsó osztályában, melybe 12 éves koruk betöltése után, az el. iskola 6 osztályának elvégzésével jutnak, még az összes növendékek együtt tanulnak. A 4. osztálylyal kezdődik a kurzusokra való szétágazás: van kereskedelmi, továbbképző és tanítónői folyam, melyeknek némely tárgyük, a történelem, földrajz, anyanyelv, közös; a többi tárgyakat szakonként elkülönítve tanulják. A tanítónői folyamra felvételi vizsgálat alapján veszik fel a 15 évüket betöltött s a polg. iskolát elvégzett növendékeket. A tanítás ingyenes; jó, szegény tanulók ösztöndíjat is huznak. Bennlakás azonban nincs. Év végén vizsga helyett 1—2 napig tartó nyilvános *ismétlés* járja. A tanév itt is, mint

1) 1895-ben az osztályok létszáma 24, 15, 16, 14, 1896-ban 22, 22, 12, 19 volt.

Zürich összes iskoláiban, április végén kezdődik s a jul. derekától aug. végéig terjedő nagy szünidőt, valamint a nov.-i s karácsonyi 3—3 hetes szünetet leszámítva, tart körülbelül husvétig; tehát a növendékeknek bőven van idejük a családi körnek élni s ott házi dolgokkal foglalkozni. Képesítő vizsgálatot a küsnachtli áll. vizsgáló-bizottság előtt tesznek, melyben intézetük tanítói kara is képviselve van. 1894. óta a semináriumhoz 6 osztályú vegyes gyakorló iskola van csatolva, melybe a felvétel bármely társadalmi rétegből önkénytes jelentkezés útján történik, de összesen 60-nál többet nem vesznek föl. A gyakorló iskola élén a módszertan tanítója s egy tanítónő áll. A IV. képzői osztály tanulói a gyakorló iskolában időközönként 3—4 hétig részint hospitálnak, részint maguk is tanulnak. Kézimunkát a képzőben nem tanulnak; csupán a gyakorló iskolában gyakorolhatják tanítva. A heti óra szám osztályonként: I. 33, II. 32, III. 34 és IV. 33 $\frac{1}{2}$. Ebből az anyanyelvre esik 5, 5, 5, 4, a francziara 4, 4, 3, 3, mennyiségtanra 5, 4, 4, 4, természettudományokra 4, 3, 5, 6, (ebből kettő szertári gyakorlat), neveléstanra 0, 1 $\frac{1}{2}$, 4, 4 (a lélektan csak a IV. oszt.-ban kerül sorra, ezt megelőzi a neveléstörténet és módszertan), történelem s földrajzra 5, 4, 4, 4, írásra és rajzra 4, 3, 4, 3 $\frac{1}{2}$, énekekre 2, 3, 2, 3, zenére 2, 2, 2 $\frac{1}{2}$, 2 $\frac{1}{2}$ s tornára 2, 2, 2, 2. A szorgalmas és tehetséges tanulók azonban a továbbképző tanfolyam tárgyait, esztétikát, angol irodalmat is, hallgathatják. A tanítást minden tárgyból egyetemet végzett férfitanítók végzik. Az évi tiszteletdíj heti 1 óráért 150—200 frtot; vannak azonban rendes tanárok is, kik heti 20 s több órát is kötelesek tanítani.

Az óvónői tanfolyam csak egy év; a heti óraszám 28, ebből 10 gyakorlati; a német nyelvre¹⁾ jut 5, a neveléstanra 4, az egészségtanra¹⁾ 2, a rajzra¹⁾ 2, az énekekre 2, a tornára 1, a kézimunkára¹⁾ 2.

Az intézet működését úgy²⁾oktatási, mint nevelési szempontból a felügyelő bizottság ellenőrzi, melynek 15 tagja közt 2 nő is van. 1 év alatt 152 iskolalátogatást végeztek, — némelyik 41-et, 25-öt, 20-at, 15-öt, s. i. t. De az előadásokon hallgató látogatókul a tanulók hozzátartozóit is szívesen látják. A tanulókat nagyon sok kirándulásra viszik, nyáron mind járnak az uszodába; 2 évenként pedig 4—5 napot geológiai s növénytani kirándulásra viszik őket a Szt.-Gotthardra. Tanszerre a város évente 2000 frcot ad; a szertárak tehát gazdagok; gazdag a könyvtár is; egy-egy tanuló évi taneszköze a városnak 115 frcjába kerül, az iskolaépület, egy hajdani kolostor, szép és jól berendezett.

A tanulók előképzettsége kitűnő. Kivétel nélkül nagyon intelligensek, gondolkozásuk logikus, beszédjük szabados, fogalmazványaik szinte hibátlanok. Nagy figyelemmel hallgatták és meg is értették igazgatójuk előadását a szerves gyökökről; a tanítás valóban magas színvonalon állott, de szinte túlságos elvont és tudományos volt. A többi tárgyakban inkább törekednek a szemléletességre és a gyakorlatiaságra. Egy azonban feltűnt nekem e fiatal lányokban; a nőies gyöngegség s tapintat hiánya; modoruk nyers, kiméletlen, nem ment bizo-

¹⁾ Ezeket nő tanította, még pedig az egészségtant Heer Anna jeles orvosnő, az intézet volt növendéke.

nyos henczegéstől; valami fiús nyersséget tapasztaltam bennük, a mi kellemetlenül érintett. Tudnak mindent, a mit férfitanártól megtanulni, de hiányzik belőlük az, a mit nőtanítótól eltanulni lehet. S ezt a modortalanságot, ezt a szögletességet, majdnem nyersséget az összes tanítónőknél tapasztaltam, kikkel érintkeztem a különféle iskolákban alkalmam volt; mind jól tanítanak, mind lelkiismeretesek, de mind modortalanak. Lehetetlen arra a gondolatra nem jönni, hogy e jelenség s a seminarium kizárólagos férfi-tanítórendszere közt valami összefüggés van.

Svájc egyes részei, mint minden egyébben, úgy iskolák és tanítóképzés dolgában is, nagy eltérést mutatnak; Luzern egészben igen sokkal hátrább áll Zürichnél; de népoktatásügye és tanítóképzése Genfnek se éri utól.

Mindent egybevetve, a svájci rendszer előnye az, hogy a tanítóképzésben a létező viszonyokat s a helyi érdekeket számba veszi, a kilépő kezdő tanító ismert viszonyok közé lép, így azokba magát könnyen beetalálja s a sikertelen kísérletezéstől és tapogatódzástól ő is, az iskola is ment marad.

II. Franciaország.

Ez ország, mint az egész közoktatásügyet, úgy a tanítóképzést is államügygyé avatta s a köztársasági eszme szolgálatába hajtotta. A szervezet igen nagy gonddal van megalkotva s az állam költséget nem kimél. Itt is csaknem minden megyének megvan a maga külön képzője s így azok nem túltömöttek. A többnyire internatussal egybekötött intézetek kitűnően helyezvék el; felszerelésük tökéletes. Ehhez jól fizetett, kiválóan képzett tanári kar s kitűnő előképzettségű tanulók járulnak. A tanárok vagy az egyetemről vagy a fontenayi saint-cloud-i felsőbb fokú képzőkből kerülnek ki. A fejlődésnek tehát minden feltétele megvan.

A 16—18 éves folyamodó felvételi vizsgát tesz a polg. iskola (école supérieure) tárgyaiból. A tanfolyam 3 évből áll. Az internatus, ma is felette szigorú; önállóságra nem szoktatják az ifjakat. Ez legnagyobb hibájuk. A felügyeletet az igazgató s a gazda¹⁾ gyakorolja; — tanítónőképzőkben mindkét állást kizárólag nővel töltik be.

A tanulnivaló azonban rengeteg; a közös tárgyakon kívül a fiúk mezőgazdaságot, háziipart is tanulnak s katonai gyakorlatokat, földmérést is végeznek, de beavatják őket a községi előljárók írásbeli teendőibe is; a leányok pedig háztartástant, kézimunkát, (de csupa varrást) gazdaszonykodást és kertészkedést is tanulnak. A heti óraszám 40; 8—10 óra is jut egy egy napra, holott a szervezet heti 25, legfeljebb 35 órát enged meg. Az írásbeli dolgozatnak se szeri, se száma; a természettudományokat roppant kimerítően tanulják. A tanárok minden egyes leckeét kidolgoznak s erről (mint minden egyéb fajta iskolában is) naplót vezetnek. A tanterv nagy gonddal készült, főkép az erkölctané, de

¹⁾ Az intézet ellátása egész az ő gondja, míg az igazgató csak a szellemi ügyeket s az adminisztrációt intézi.

a történelemé is. Az anyanyelvre heti 5, illetőleg 4—4 óra jut; még pedig sok időt szánnak a szócsaládok s származékszók fejtegetésére; ennek tudható be, hogy a tanulók a helyesírásban, a francia helyesírás minden nehézsége mellett is, sokkal biztosabbak, mint a mieink. A természettudományokra heti 3, 3, illetve 4 óra jut; idegen nyelvre ellenben csak 2; holott a rajzra mindhárom évben 4 — ezt az ország fejlett ipara és műizlése hozza magával; ott a népiskolai tanítónak ügyes rajzolónak kell lennie, hogy tanulóival a viszonyok követelte rajzbeli ügyességet el bírja sajátíttatni. A tanítóképzőkben heti 3 órát szánnak a különféle vas- és faipari munkákra s a mintázásra. Minden képző mellett van gyakorló iskola is, hol a III. éves tanulók gyakorlati tanításokat tartanak, melyeket társai s tanárai bírálják meg, mint nálunk.

Páris városa saját tanítónőszükséglete ellátására maga tart fenn képzőt. Itt képezik az óvónőket is; illetőleg a kezdő tanítónőket alkalmazzák óvónőkül. A növendékek mind teljesen ingyenes bennlakók, még taneszközzel is a város látja el őket, 80—100 növendéknél többet azonban nem vesznek fel. Tanterve ugyanaz, mint az államiaké. Berendezése, felszerelése tökéletes. Főkép az internatusé. A növendékek közös hálóteremben alszanak; de mindenik növendék ágya deszkafallal s függönnyel van a többitől elrekesztve, hogy mintegy saját kis szobájában hál. Nagyon tágasak, kényelmesek és czélszerűek az öltözők, ruhatárak, szóval az összes mellékhelyiségek. Szombaton délután az összes növendékek hazamennek s egész hétfőn reggelig otthon maradhatnak; ez időre a felelősség teljesen a szülőké; az iskolai fegyelem csupán az intézetben töltött időre terjed ki. A növendékek s a tanári kar közötti viszony családias, szives. A növendékek előzékenyek, modoruk finom, gyöngéd. Az iskolát kitünő szellemben vezetik, mint a volt növendékek tanítónői működéséből meggyőződtem. Egyik-másik a módszerben valósággal mester; fiatal tanítónő földrajzi és természetrajzi tanítását hallgattam végig, ki akkor került ki a képzőből, tehát módszerét onnan hozta; bámulatos volt az az elevenség, játszóság, melylyel a gyermekek észjárásához alkalmazkodni tudott, az az ügyesség, melylyel a krétát kezelte, (még pedig többszínűt) s a mellett az egymásutánban a szigorú logika; valamint a gyermekekkel való kedves, gyöngéd, okos bánásmód. S kisebb-nagyobb mértékben mindenikben ezt láttam; a rajznak pedig valamennyien kitünő hasznát tudták venni a szemléltetés s magyarázat közben; meglepő biztossággal illusztráltak mindent, a miről szó volt. De egyebet is láttam. Nem csupán a roppant népes, mintegy 800 tanuló, el. leányiskola kitünő fegyelmi állapotát, a gyöngéd, szeretetteljes viszonyt a növendékek s tanítónők s a tanítótestület tagjai közt; nemcsak a buzgó kötelességteljesítést minden részről: de az iskola nevelő, irányító hatását volt növendékeire is, kik az iskolában gyakorta összegyűlnek, az iskolai ünnepélyeken rendezve, közreműködve, a kicsinyeknek tánczhoz zongorázva részt vesznek, az iskola szegényein segítnék s volt tanítóik ösztönzésére a társadalomban is a jótékonyság terén buzgó tevékenységet fejtenek ki.

Az óvodákban már az eredmény kevésbbé kielégítő; a minek oka abban rejlik, hogy az el. iskolai tanításra képesített tanítónő az óvodai

szolgálatban lefokozást lát, ottani munkakörét kicsinyli s a kicsinyeket agyontanítja és alig várja, hogy onnan szabadulván, el. iskolához jusson.

Nem hallgathatom el azonban a francia elemi isk. tanítóképzésnek azt a nagy hátrányát, hogy az általános műveltséghez tartozó tárgyakra sok időt szánván, a gyakorlati tanításra s a népiskolai tananyag módszeres feldolgozására nem jut kellő idő. Ezt főképp a számtannál tapasztaltam, hol is a tanulók (mind az elemi, mind a polg. iskolában) meglepő ügyességgel végzik az egyes műveleteket, azoknak jelentőségével azonban tisztában nincsenek, mennyiségi képzeleik nincsenek, szóval, gépiesen dolgoznak, minthogy a szemléltetést s a számviszonyok felfogatását velük elhanyagolták. Ez főképp a leányiskolákban van így.

A mi már a tanítók egyéniségét illeti, mint magától az ügyvezető államtitkártól hallottam, a tanítónők úgy szakképzettség, mint általános műveltség tekintetében magasabb fokon állanak férfitanítóiknál. Azonban a férfitanítók közt is van sok képzett, ambíciózus ember; az utolsó világkiállításra küldött iskolai s egyes községeket s vidékeket tárgyazó monográfiák jobbadán tanítók munkái voltak, kik ezzel fényes bizonyítékát adták önképzésre való törekvésüknek. A hiba inkább a rendszerben rejlik, a túlterhelésben s az internátusok tulszigorában, mely a leendő népoktatókat inkább idomítja, mintsem önálló ítéletre s erős akarásra nevelné. Nem számolva a helyi viszonyokkal s a tényleges szükséglettel, minden törekvésük oda irányul, hogy minél többet tanítsanak, hogy minél pontosabban betartsák a Jules Ferry-féle túltömött s nagyon is egy kaptára szabott tantervet; ezért panaszkodnak a józanabb sociologusok, hogy csupa iskolamester kerül ki az iskolából, a paraszt meg kivész. Ezen a bajon nem segíthet más, mint a tanítóképzés, ha józanabb csapásra tér s a 40 heti óra s az ezzel járó dresszúra helyett több időt és tért enged a tanítójelölt egyénisége kifejlődésének s ha a sok elméleti tudomány helyett jobban megismertette vele a tényleges viszonyokat, önálló ítéletre s annak alapján önálló elhatározásra és cselekvésre szoktatja. A francia néptanító csakis akkor válhatik a népnek szellemi és erkölcsi vezetőjévé; most ezt a vezetést gazdasági terén a szövetkezetek útján néhány év óta a papság gyakorolja; a városi munkáselem azonban, vezető híján, védtelenül ki van szolgáltatva a szocializmusnak s a többi államfelforgató tényezőknek.

Mielőtt Franciaországot elhagynók, még szólnunk kell a tanítóképzők s felsőbb leányiskolák tanárait képző intézetekről. Ezek Saint-Cloud és Fontenay, egyik a tanárok, másik a tanárnők képzője. Én az utóbbiban jártam, tehát engedelmükkel csak arról fogok szólni.

Külső elhelyezése ideális. Vidéki városkában de Párishoz közel, remek kerttel körülvéve, tágas, pompás berendezésű épület. Nem sok a tanuló, mindössze 50—60; mindegyiknek szép kis külön szobája. A tanulók 2 szakcsoportra oszlanak; a nyelv- és történetire s a meny-nység- s természettudományira; ez utóbbinak egy-egy osztályában alig van 6—7. Tanítás csak délelőttönként van, 2—3 órán, többnyire a párisi egyetemi tanárok járnak ki; idejük többi részét a tanulók önképzé-

sükre, olvasásra, szertári gyakorlatokra stb-re használják. S így élnek ott két álló évig, úgyszólván teljesen külső kényszer nélkül, tisztán elméleti tanulmányaiknak, mert abban a $1\frac{1}{2}$ milliónyi franc költséggel épült, óriási költséggel fenntartott legfelsőbb képzőben, melynek tanítványai a nyilvános iskolák tanítóit lesznek képzendő, *tanítási gyakorlatot nem tartanak*; azok a növendékek 2 év alatt *gyermeket és iskolát nem is látnak!* Egész tanítási gyakorlatuk abból áll, hogy 1 hónapra valamelyik vidéki képzőbe küldik őket praktizálni. Ezt az igazgatónő titkára így magyarázta nekem: «Csak az elmélettel legyenek tisztában, a gyakorlat felesleges; a nők úgyis született paedagogusok, csak katedrájuk legyen, majd fognak tudni tanítani.» Nos, e velük született paedagogia értékét volt alkalmam egyik legfényesebben berendezett lycée-ben megismerni. Rideg, fagyasztó modor a gyermekkel szemben, nagyképű, önmagát túlbecsülő viselkedés, másokkal szemben, a gyermeki észjárással nem törődő, száraz, nagyhangú előadás, egyetlen órán 12—14 éves kis leányok előtt 8—10 órára való irodalmi tananyag összehalmozása, mindez az igazgatónő jelenlétében és jóváhagyásával: ebben nyilvánult a született paedagogus tehetség. Ma már rájöttek maguk is a gyakorlati képzés elégtelenségére, ezért bővítik ki a tanfolyamot a harmadik évvel, mely túlnyomón gyakorlati tanításnak lesz szánva. Csak az volna még kíváncsi, hogy az intézetben ma uralkodó rideg, kedélyt előlő szellem természetesebb, szívesebb, családiasabb hangnak adna helyet, hogy az ott képzett növendék ne csak a saját tudománya túlbecsülését, hanem a nemzeti művelődés többi munkásaival való összetartozáság érzetét s a közművelődés mindenfokú tényezője iránt való egyetemes érdeklődést is hozzon onnan magával.

Szükségesnek látom a dédelgetett, sokaktól irigyelt, mindenkitől bámult fontenayi intézet e sarkalatos hibájára rámutatni, mely az általa célzott jó eredményeket csaknem illuzóriusokká teszi.

III. Anglia.

Annál jobban esik a Csatornán átkelve, a Cambridge-i Teacher's Collegeben megállapodnom, a mely ideálja annak, a mit az ember öntudatos tanítóképzés alatt képzel. Nem kaptára húzott, hanem a körülményeknek megfelelő, szabadon, szépen fejlett intézmény ez, melyből megteremtőjének, vezetőjének emberszeretettel, a társadalom iránt való nemes kötelességérzettel teli lelke sugарzik. Szép, ízléses, futórozsával befuttatott, kerttel körülvett, hívogató épület; az előcsarnokban pálmák között a miloi Vénusz, a falakon, folyosón, lépcsőn, a ház minden zege-zugában képek, a művészi remekek másai: Lionardók, Botticellik, Rafaelék, Murillók. Az ebédlőasztal ízlésesen fölterítve, mezei virággal naponta frissen díszítve; virág a kandallón, a tanári asztalon, az ablakpárkányokon, a falakon. A folyosók mentén végig szép kis, nyájas, derült, virággal, képekkel ékes leányszobák, bennük jókedvű, vidám fiatal leányok, nem ifjú hölgyek, mert maguktartása, modoruk, megjelenésük kifogástalan s ha a pázsitos tennistéren gyerekes jókedvvel ütik is a labdát, benn a szalonban elmésen, úri hölgyekhez

illőn tudnak mindenről társalogni egymással és a ház vendégeivel, a kik vendégeik nekik is, mert nem idegenek ők a háznál, de annak mintegy leányai, kik otthonukat szeretik és abban boldogok. Lehetnek is. Mert azzá avatja az a szép, gyöngéd családias élet, melyet ott élnek s annak a nagy, melegen érző szívnek a szeretete, mely egy családdá tudja forrasztani a világ minden részéből összeverődöttöket. Csak egy évig vannak ott s az az egy év mégis mélyebb nyomot hagy lelkükben, mint a más országbeli seminariumok 3—4 éve. A volt növendékek évek multán is vissza-visszatérnek; India, Afrika, Amerika, Ausztrália s Európa minden országa képviselve van olyankor összejövetelükön. Beszámolnak volt igazgatójuknak, a ki immár kedves barátójuk, munkásságaikról, kifejtik terveiket; eszmét cserélnek volt társaikkal, közlik egymással tapasztalataikat s a jóra való törekvésben megerősödve, a reájuk váró küzdelemre megacézolozva, szélednek újra el. Olyan alig akadt köztük, a ki hajótörést szenvedett volna az életben; nagy részük megállotta helyét, vagy kiküzdötte szívós kitartással s nem fáradt bele a küzdelembe, hanem vidáman veszi fel a küzdelmet tovább.¹⁾ Némelyikük misszionárius Indiában; más Afrika négerei közt térít; más az Antillák felszabadult rabszolgáit oktatja; más az ausztráliai gyarmatok gyermekeit gondozza; más otthon, skót szülőfalujában tanít vagy a London erkölcsi nyomorában süllyedezőket iparkodik megmenteni; más fiúkat készít elő gimnáziumra; más nevelősködik valahol a kontinensen. Csak egyet nem leltem köztük: sorsa ellen zugolódót. Mind örömmel végzi elvállalt munkáját s mind jókedvűn alkuszik még a sorsal s békétlenség nélkül viseli el helyzete kellemetlenségeit.

Nem lehet ez csupa véletlen. Kell ebben részének lennie az intézet szellemének is. Mi erősítné úgy meg ezeket a fiatal lelkeket, mint az az egészséges erkölcsi légkör, az erkölcsi szabadság légköre, mely ezt a házat körülveszi. Példával maga az igazgató jár elől. Nincs ő neki paragrafusra fejtett hatásköre; nem ellenőrzi őtet tanfelügyelő. A saját józan belátását, a saját lelkiismeretét, a saját munkás ösztönét, a saját jó szíve és lángoló lelkesedése sugallatát követi mindenben; azért ér rá mindenre; azért van otthon mindenkinek; azért nincs szüksége külön hivatalos órára; azért nem utasít el senkit; azért mindig vidám, azért van résztvevő szava mindenkire; azért ér rá mindenki érdekében eljárni; s azért nem fárasztja a munka, pedig hajnaltól késő estig szakadatlanul dolgozik annyit, hogy háromnak is elég volna.

Ez a példa ragadja magával az egész háznépet, még a cselédeket is. Nem mindenki bír ennyit, de mindenki örömmel tesz annyit, a mennyit bír. Nógatásra nincs szükség. Mintha mindenki a saját akarata szerint tenne: pedig mindenki az ő példáját követi, csakhogy öntudatlanul, szeretetből.

¹⁾ Némelyek olvasóim közül ezt talán csak a véletlennek tulajdonítják. Azonban tévednek. Épp abban áll a kiváló nőnek nevelő hatása, hogy *élni* tanítja meg növendékeit; a magányos életre kárhoztatott nőnél végzetessé válható szentimentalizmust a legnagyobb gondnal gyomlálja ki lelkükből s a helyett az életkedvet s az energiát iparkodik bennük minden lehető módon felkelteni és kifejleszteni; nevelői művészete épp ebben nyilvánul legfényesebben.

De lássuk ez intézet külső szervezetét. Egyesület hozta létre ezt is, mint Angliában csaknem minden kulturális intézményt. Az intézet szervezését, a szervezet megelevenítését rábízta annak igazgatójára s szabad kezét engedte neki. Az intézetbe oly fiatal, 18—20 éves leányokat vesznek föl, kik tanítói gyakorlatot, szakképzettséget és oklevelet akarnak szerezni. Ingyen hely nincs; minden tanuló fizetni tartozik a 105 font (vagyis 1260 frt) tartásdíjat. A tanfolyam egy évig tart s kizárólag a paedagogiai szakképzésre szorítkozik; még pedig képez óvónőt épűgy, mint el. vagy polg. isk. tanítónőt. Az általános műveltséget a növendékek részint az egyetemen, részint valamely más, felsőbb iskolában szerezték. Az egyes tárgyaknak, mint a történelemnek, nyelveknek, mennyiségtannak csupán módszertanát adják elő. Tanítás naponkint 2—3 órában van. Csupán a pedagogiai tárgyak (lélektan, logika, methodika) hallgatása kötelező; ezeket maga az igazgató adja elő. Az idő nagy részét a tanítási gyakorlatok foglalják el, még pedig egész angolos rendszer szerint. Az intézetnek t. i. gyakorló iskolája nincs, hanem e helyett a helybeli és környékbeli legkülönbözőbb fokú és rangú iskolába látogatnak el (a vidékre persze bicziklin, mert Angliában a bicikli nem fényűzési cikk, hanem a legolcsóbb s leggyorsabb közlekedési eszköz), óvodába, fiú s leány el. iskolába, polgáriba. stb. és ott tanítják a legkülönfélébb tárgyakat; egy-egy délelőtt 8—10 növendékre is kerül a sor; igazgatójuk valamennyit szemmel tartja s észrevételét nyomban hazatérte után mondja el, de mindig *négy szem közt*. A hatás meglepő. Néhányszori tanítás után a legfélénekebb is megügyesedik. De gondja van rá, hogy mindegyikre minél gyakrabban kerüljön a sor. — Igen nagy pedagogiai értékük van a bizalmas jellegű megbeszéléseknek, mikor a tanulók igazgatójuk kandallója köré gyűlve, adják elő a különféle iskolákban tett megfigyeléseiket s igazgatójuk beéri azzal, hogy igazgatja, helyes nyomra tereli kritikájukat. Egész tanításának jellege nem pedáns, szigorú tanítás, hanem inkább a jóakarató felvilágosítás, tanácsadás; sohasem erőszakolja rá nézetét tanítványaira, de azért, persze, ők előbb-utóbb önkényt elismerik annak helyességét.

A rendszeres oktatás kiegészítője ott is angol divat szerint a felolvasások vagy szabad előadások a legváltozatosabb tárgyakról, kiváló szakemberek, akár elméleti tudósok, akár gyakorlati politikusok stb. részéről. E felolvasások után a növendékek kérdéseket intéznek a felolvasóhoz a fölvetett kérdést illetőleg; úgy, hogy sokszor egész új eszmekór nyílik meg előttük; de megszokják azt is, hogy komoly dolgokhoz okosan, értelemmel s a saját belátásuk szerint szóljanak. Hogy az egyoldalúságot kikerüljék, melyre a tanítóember mindig hajlandó, maguk a tanulók is tartanak időnkint szabad előadásokat, csakhogy oly tárgyról, mely rendes tanulmányaik körén kívül esik; az anyagot hozzá maguk gyűjtik össze, önállóan dolgozzák fel; az intézet könyvtára, napilapjai és folyóiratai, természetesen, mindig rendelkezésükre állanak.

De egyébre is van gondja igazgatójuknak. A művelt osztályok társadalmi kötelességeinek tudatától athatva, alkalmat nyújt nekik, hogy

a szegény néposztályllyal érintkezessenek vagy az intézetben tartott vasárnapi teákon, mikor is a derekabb munkásokat gyűjti maga körül egy-egy kis zenei, szavalati előadás meghallgatására, vagy eszmecserére s azokat a növendékek szolgálják ki; vagy pedig magával viszi őket, mikor a szegényeket látogatja, vagy a város társadalmi mozgalmaiban vesz részt. Nem zárja el őket semmitől: ha az alkalom úgy hozza magával, részt vehetnek a társadalmi élet minden örömeiben, minden fontosabb mozzanatában. De bárki legyen vendége, azokkal együtt mindig maga is növendékeivel egy asztalnál eszik s azokat mindig meghívja magához, bemutatja őket vendégeinek; így szoktatja őket finom, gyöngéd modorra, így szélesíti szemhatárukat, így fejleszti egyéniségüket, így adja meg az irányt gondolkodásuknak, így tisztázza zavaros fogalmaikat, így szoktatja őket türelemre, méltányosságra mások iránt, s a vele való folytonos érintkezésben s e szép, szabad élet hatása alatt így alakul ki jellemük. Még hány apró vonást mondhatnék el e csodálatos nőnek nevelői eljárásáról. De talán fogalmat ad róla ennyi is. Csak még azt tegyük hozzá, hogy intézete életét ép úgy áthatja a mély, erős, őszinte és bátran vallott vallásos érzés, mint az igazi angol családi életet. Reggelenként ő maga olvassa háza népének az evangéliumot, együtt imádkozik, együtt éneklí a zoltárt velük.

* * *

De nem folytatom. Tisztelt hallgatóim az angol Pupil Teachers rendszert úgyis ismerik. Nálamnál hivatottabbak foglalkoztak azzal e körben. Engedelmükkel csak egy-két dolgot fogok még megemlíteni, melyek a mi szempontunkból fontosak.

1. Először is: melyik *rendszer* felel meg legjobban a mi viszonyainknak? Az angol aligha; mert sikere az egyes erők kiválóságán fordul meg, a mitől szakadatlan munkásságra hivatott szervezet működését nem lehet függővé tenni. Állami szempontból a franczia volna legjobb, mert leginkább biztosítá az egyöntetűséget; de azzal a módosítással, hogy a helyi szükségletet az egyes vidékek nemzetiségi, társadalmi s egyéb viszonyait nagyobb figyelembe kellene venni.

Én úgy vélem, hogy a mi viszonyaink mellett a területiális rendszer határozottabb és intenzívebb kifejlesztése volna kívánatos.¹⁾ Lehetetlen, hogy bármily alapos tanítás mellett is, mindenik képző kimerítően kiterjeszkedjék minden egyes ország rész ethnografiai s egyéb sajátos viszonyaira. De ez nem is szükséges; elég, ha mindegyik a maga vidéke viszonyaival foglalkozik kimerítően, megadva a szükséges nyelvismeretet is — az erdélyrészek az oláh, a délvidékiek a szerb, az északiak a tót nyelvét; hogy a tanító, a nép nyelvét bírva, eszejárásához, lelkéhez könnyebben hozzáférhessen s rokonszenvét, bizalmát könnyebben megnyerje. Nagyon fontosnak tartom azt is, hogy a tanítókat ne sokat változtassák; mert ép ezen a pályán a siker javarésze a viszonyok ismeretén s az egyénnek a társadalmi életben is érvényesülő s az évekkel erősödő és mélyebbre ható erkölcsi befolyásán fordul meg.

¹⁾ Ezt hangoztatta, Radó Vilmos is már a „Magy. Paed.” legelső évfolyamában.

2. Fontos körülmény a *túlnépesség*. A most említett országokban a növendékek létszáma sehol sem haladja meg a 100-at; azon többnyire jóval alul marad, a mi a nevelői czélt tekintve, nem is lehet másként. Holott nálunk egyetlen intézetnek 225 növendéke is van, a mi az egyéniség megfigyelését s a nevelő hatást illuzoriussá teszi, főkép az internatusi tanerők csekély száma mellett. De a tanítást is megnehezíti s a tanítókat is megterheli. Az egyes (főkép a fővárosi) képzők túlnépességén talán a tanulóknak a többi képzőkben való elosztása útján lehetne segíteni, még pedig lehetőleg az előbbi pontban jelzett elv szerint; ez a decentralizáció, mint egyéb téren, úgy itt is az egészséges fejlődést mozdítaná elő.

3. Mi helyesebb: a *tiszta szakképzés*-e, mint Cambridgeben, vagy a *szaktanfolyam*, mint Zürichben, vagy az *általános s szakképzés egyesítése*, mint Franciaországban? Én a cambridgei rendszert tartom leghelyesebbnek, már csak azért is, mert ott nem éretlen, sokszor csak szülei óhájának engedő gyermekekkel van dolga a képzőnek, de a tanítói pályát hivatásból választott, kész, művelt egyénekkel. Ez azonban a mi viszonyaink közt kivihetetlen, hacsak a Nőképző-Egyesület rá nem szánja magát a próbára. A leánygymnáziumból s egyetemről kerülne növendék elég. Tehát marad a francia rendszer, de feltétlenül kevesebb órászámmal s nem kizárólag a gyakorló iskolára szorítkozó tanítási gyakorlatokkal és a nép-, illetve a polg. iskolai tananyag *teljes módszeres feldolgozásával*. Ennek hiányos voltát sínylik ugyanis főkép a szaktanítók többé-kevésbbé mindenütt; innen van az, hogy sokszor képzett tanító vagy tanár sem ér el kellő eredményt. Franciaország népiskolaiban ezen a kitünő módszertani vezérkönyvek megíratásával segítettek; nálunk e vezérkönyvek nagy része még megírásra vár.

4. A *tanerőket* illetőleg sem a kizárólagos férfi-, sem a kizárólagos női tanárrendszert nem tartom helyesnek, hanem a vegyes tanári kart; úgy azonban, hogy az igazgató tanítónőképzőben feltétlenül nő legyen. A tanerők kiképzését illetőleg pedig a választmány nézetét valom én is: hogy több évi tanítói gyakorlat kell a megfelelő fokú népiskolában; tehát el. képzői tanárnak elemiben, polg. képzőinek polgáriban s i. t., nehogy mi is Fontenay hibájába essünk. A gyakorló iskola s methodika tanárául feltétlenül valamely kiváló, tapasztalt tanító lenne kívánatos; a kettő egy kézben is egyesíthető volna, mint Zürichben.

A mi tanítóképzői tanítóképzésünk, úgy a mint az a paedagógiumnál s az Erzsébet-intézettel kapcsolatban szervezendő tanfolyamban kontemplálva van, szerencsés haladást mutat akár a francia, akár a svájci, (a hol ilyen voltaképp nincs is), akár az angol tanítóképzői tanárképzéssel szemben. Óhajtandó csak az volna, hogy e tantolyamba nem csupán tanulmányaikat most végzett kezdők, de egy-két évi gyakorlattal már rendelkező tanítók is lépjenek; későbbi képzőintézeti tanárkodásukat ez nagyban megkönnyítené, mert megadná tanításuknak a biztos tapasztalati alapot. Egyetlen bökkenő a nyugdíjkérdés volna; némi jóakarattal azonban ezt, azt hiszem, meg lehetne oldalni; ily fontos kérdésben kicsiségeken felakadni kár volna.

5. Ujabb időben, a viszonyok nyomása alatt, minthogy a tanító-

képzők tulságos ostromnak vannak kitéve, nálunk aktuális kérdéssé vált az: helyes-e a tanítónő s óvónőképzés egyesítése, sőt legujabban ez irányban már kísérleteznek is.¹⁾ Franciaországban, a hol külön óvónői képzés nincs, a tapasztalat azt mutatja, hogy az el. isk. oklevelet szerzett tanítónők óvónőül alkalmazása hiba, mert a kielégítetlen ambíció az óvoda elhagyására ösztönzi vagy sokszor a kicsinyek agyon-tanítására ragadja őket. Az óvónői munkakör betöltéséhez másfajta hajlamok és egyéni tulajdonok is kellenek, mint a tanítónőéhez. Talán kevesebb tehetség, kevésbbé éles ész is elég (? Szerk.); de igen sokkal több türelem, szelidség és szerényebb vágyak; én legalább sok esetet tudok a hol kitűnő óvónő vált oly fiatal leányból, ki a tanítónőképzői felvételi vizsgán megbukott; de tudok nem egy példát az ellenkezőre. Az eperjesi tervet sem tartom egészen szerencsésnek, mert a leendő tanítónak általános műveltség is szélesebbkörű, szakműveltség is más irányú kell, főkép a ki még felsőbb fokú képesítést is óhajt szerezni, — mint az óvónőnek. Bármely ép kedélyű, értelmes, szelíd, türelmes nőtől válhatik derék óvónő; a tanítónőben ehhez magasabb fokú intelligencia, magasabb fokú szakképzettség, sőt biztosabb társadalmi modor is kell, minthogy állásánál fogva arra van hivatva, hogy a társadalomnak, a melyben él és működik, ép intelligenciájánál fogva, bizonyos fokig irányt adjon s arra erkölcsi befolyását öntudatosan érvényesíteni tudja. Mind e szempontokból én a svájci rendszert tartom leg-helyesebbnek, hol az óvónői tanfolyam egy évből áll s a képzés túlnyomón gyakorlati. A svájci (főkép a zürichi) óvódák csaknem tökéletes működése ezt a rendszert fényesen igazolja.

5. *Nevelő hatás* szempontjából Cambridge jár legelől. Erre fokozott mértékben kell törekednünk nekünk is; el kell látnunk a leendő tanítót azzal a társadalmi műveltséggel, melyet állása megkíván s mely működését nagyban meg fogja könnyíteni; ez még ma nincs meg mindenütt (külföldön sem), s ezt sýnyli is a tanítóság, főkép ez gátolván az óhajtott társadalmi tekintély kivívását. E mellett lehetőleg ki kell fejleszteni az egyéniséget, az ítélőképességet, az önfegyelmézést; s öntudatosá tenni a társadalmi viszonyokból eredő kötelességeket; a tanító tudatosan menjen neki feladatának, ne legyen a véletlenre bízva. Kellő tapintattal a leendő tanítót mindenről fel lehet világosítani. Tudatosá kell tenni előtte fajunk hibáit és erényeit; a történelmi oktatás erre számtalan alkalmat nyújt; a nemzetiségek jelleme, kedély- és lelki-világa iránt érdeklődést kell kelteni; meg kell értetni a társadalmi viszonyokat: az egyes csoportok (a parasztság, a munkásosztály, a polgárság, a birtokos osztály) helyzetét és fejlődését; a felekezetek viszonyát; s teendőit mindezekkel szemben. Ez nem a képzőbe való — mondják? Az első osztályba nem, az igaz — de a IV. éves növendék 18—20 éves ifju; vagy pedig felnőtt lány; ha nem tanulna, már aszszony lehetne; de így is hall mindezekről, a mint az intézetből kilép, otthon, családias körében. Nem helyesebb-e, ha minderről tanítója világosítja fel, ki ezeket bele tudja illeszteni gondolatkörébe s egyszersmind

¹⁾ Eperjesen.

megmutatja a helyes útát, melyet követnie kell, mintsem, ha a véletlenre van bízva s esetleg az életbe kilépve, elfogult ítélet alapján, ferde világításban látja meg mindezeket, sokszor későn? Vajjon az így előkészített, tisztán látó tanító nem fogja tudni hivatását okosabban, biztosabban betölteni, mint tudatlanságban hagyott társa, ki az oláh faluban, melybe kinevezték, csak börtönt lát, melyből szabadulni igyekszik? S ha talán polgári iskolába kerül, nem fogja tudni, növendékeit s általuk közvetve szüleiket is, s esetleg az egész kisváros társadalmát józanabb csapásra terelni, mint öntudatra nem jutott társa, ki talán úszni fog az árral maga is? Teljesen az ösztönre bízni mindent nem lehet; a fiatal léleknek öntudatos irányításra van szüksége, hogy útjáról le ne térjen és célját el ne téveszsze. S a tisztán látó tanító az ily nemesebb munka teljesítésében ki fogja elégíthetni nemesebb becsvágyát is s meg lesz óva a néptanítók eredendő betegségétől: az elégedetlenségtől.

En szívből óhajtom, vajha a mi képzőink is, megértve a megváltozott viszonyok parancsoló intelmét, mielőbb igyekeznének a tanítóképzést a megváltozott viszonyoknak megfelelő irányba terelve, a nemzet felvirágzását s a társadalom békés fejlődését még hathatósabban szolgálni, mint eddig.

Geöcze Sarolta.

A tanítóképzésről és a tanítóképző-intézetekről.

— A 1897—98. évi tanítóképző-intézeti értesítők ismertetése. —

— Harmadik közlemény. —

VI.

A csiksomlyói róm. kath. tanítóképző-intézet értesítője az 1897—98. tanévről.

Szerkesztette: Karácsony József igazgató.

Az értesítő Karácsony József igazgató «A tanító vallási és társadalmi műveltsége» című értekezésével kezdődik. Értekező a bevezetésben azt mondja: «E két műveltségben: a vallási- és társadalmiban ki van merítve a tanítónak úgy, mint minden erkölcsi lénynek belseje, becse, jelen és jövő sorsa, földi hivatásának sikere és mennyei rendeltetése.» Majd tovább azt olvassuk, hogy az igazi műveltség alap-elemei: *a)* a cél és az ész ismerete; *b)* az erkölcsök vagyis erények mindenkorai gyakorlása; *c)* észszerű módon való értékesítése hivatás köréhez tartozó tudásának. A tudós, ha az okok láncszemének utolsóját kéri tőle számon, száraz, tikkasztó, görcsös logikával kinlódik. Pedig egy lépéssel kellene tovább mennie s meglátná, illetve találná a valódi tudományok kánaánját: a revelációt, mely megvilágítaná mindazt, mi a sejtek s elmek misztikus labirintjében homályos volt. Itt van az elmék elágazásnak válaszfútja. Az előbbi lecsal az anyagelvi vilá-

nézetbe, a másik felvezet Istenhez. A teremtés fogalmához elégséges, ha Isten az eredményt másodokok felhasználásával állítja elő. Ilyen másodokok a szülők, kik az anyagot közvetítik. A teremtés anyaga már előbb, Isten közvetlen teremtése által létet nyert, most azonban a másodokok közreműködésével emberi formát nyert. Az eredmény Istené, ki közvetve idézi azt elő. Mikor az anyag elő van készítve a test számára, Isten megteremti számára a lelket. Ezután jó a nevelés művészetének hatása. Ez a reveláció, vagyis a hittudomány és a korrektirányú ember józan bölcselete. Tiszta, mint a felhőtlen ég, mely mellett eltörpül megsemmisül a Lamarck, Comte, Hegel, Darwin, stb. stb. elmélete. És így tovább. Értekező erősen ostromozza a természettudósokat, kik állítások. Majd Luthernek is juttat egy-két erős jelzőt. Azt állítja, hogy *szent mise nélkül igaz isteni tisztelet képtelenség e széles világon*. Isten elmondta mindazt, mit az ember céljára, boldogságára nem tudott. Ez a dogma. A dogmával a tanítónak teljesen tisztában kell lennie. Elíteli Felméri Lajos nézetét mely szerint: «az ember foglalkozása: küzdés az emberi eszmékért; célja: élni és emberré lenni.»

A földi lény haladása csak egy lehet: az ég felé, Isten felé. A tanító, nevelő eszményképe maga a Krisztus. Legyen a tanító békeszerető, türelmes, kegyes, jóságos, hosszútűró, szelíd, erőshitű, szerény, tiszta stb. stb. ... A tanító ragyogtassa körül értelmét tiszta tudással, vonja szívvilágát erkölcsi fénybe. Ily alapon s úton édes lesz életpályája, édes öntudatának szava: hogy önmagát is, növendékeit is egykor vissza adhatja a nevelők mennyei eszményképeknek: az örök Jézusnak.

Az értekező a krisztusi erényeket prédikálja, de maga elvesztette lába alól a vallási türelem, a békeszeretet talaját; elmondja: «Szeresd felebarátodat mint önmagadat;» de nem igen gyakorolja ez értekezés tanúsága szerint. Ez, különben sok helyen, különösen a tanító nevelői s társadalmi ténykedésére vonatkozó igen becses fejtegetéseket tartalmazó értekezésének színvonalát csorbitja. Értekezésének első része, itt-ott későbbi fejtegetései is, nem értesítő keretébe valók.

Az értesítő II. részében az 1897—98. tanév főbb eseményeit találjuk. Földes József volt ig. tanár 1897. jul. 24-én meghalt, helyébe Karácsony József lépett.

A tanári kar 9 tagból áll, kik között úgy látszik, három rendes, a többi 6 inkább óraadó.

Az intézet költségei: tanári rendes járulékok 2500 frt, tiszteletdíj 520 frt, igazgatói s felügyelői díj 200, összesen 3220 frt. Fedezet: tanulmányi alapból 1190 frt, iskolák alapjából 1170 frt, Fogarassy alapból 700 frt, a püspök sajátjából 160 frt. *Ösztöndíjak*: 10-szer à 40 frt. = 400 frt, 4-szer à 60 frt = 240 frt. A vármegye harmónium beszerzésre 350 frt segélyt utalt ki.

Internátus áll 1 tanuló- és 3 hálóteremből. A növendékek fejenként 7 frtot fizetnek fűtés és világítás czímén.

A végzett tananyag, *lévén a tanítóképző három osztályú, nem közeli meg az állami tanterv által előírt mértéket.*

Az önképzőkör 22 év óta áll fenn. A felolvasások, szavalatok

mellett 8 gyakorlati tanítás is volt. A kör bevétele 46.76 frt, kiadás 21.50 frt, maradvány 25.26 frt. Tőkésítés, s önszegélyezés nincs?

A gyakorló-iskola 4 osztálya 72 növendékkel, *2 teremben külön-külön tanítóval*. A II. éves növendékek hallgatták a tanításokat, a III. éves növendékek hetenként tanítási kísérletet tartottak. Az írásban kidolgozott tanítást három növendék bírálta meg tananyag, tanmenet, tanalak, nyelvezeti szempontok alapján, ezt követte a módszertan tanárának felülbírálása. A fellépést az összes III. osztályú növendékek írásban bírálták meg. Két tanítóval bíró gyakorló iskolában minden tekintetben nagyobb eredményt lehet elérni, mint a minőt az értesítő feltüntet; a gyakorlati kiképzésnek ez a módja sok, sok kívánni valót hagy maga után.

Az egészségügy jó, fegyelem szintén jó.

Statisztika. Rendes tanuló az I., II., III. osztályban 47, *magántanuló 25!* Kik között 11 óvóképzőt végzett, *ezek nők* (A miniszteri rendelet!?)

Az órarend szerint tanításokat d. e. 8—12-ig d. u. 2—3-ig tartanak. A napnak többi része szabad. Majd a növendékek érdemsorozatát találjuk tantárgyak szerint. Röviden áttekinthető összeállítás nincs.

Tanképesítő vizsgálatra 14 férfi, 2 nő növendék jelentkezett. Ezek között 1 jeles, 4 jó, 8 elégséges, 2 elégtelen eredményrel vizsgázott.

A képesítő vizsgálat írásbeli tételeit nem közli az értesítő. Hiányzik a gyakorló-iskola órarendje, az intézet felszerelése, taneszközök, gyűjtemények, a gazdasági oktatás céljaira szolgáló berendezések; szóval az intézetről nyújtott ismertetés egyoldalú; *az intézet maga is csonka*, így tanítási eredménye sem állhat a kor kívánalmának megfelelő színvonalon, bár a tanári karban s az igazgatóban meg van a nemes bűzgalom.

VII.

Az egri érseki róm. kath. tanítóképző-intézet értesítője 1897—98. tanévről.

Közli: Vincze Lajos igazgató.

Az intézet tanárkara 10 tagból áll.

Az intézeti események rovata közli Babik József «Zengő szobrok» című beszédét, melyet a «Tíz szobor» ünnepségén 1897. decz. 19-én tartott. E beszédben bemutatja szónok a tíz szoboralak életrajzát. A szépen átgondolt beszédet a mély hazaszeretet meleg lelkesedése teszi valódi becsűvé.

A gyakorló-iskola. A gyakorlati kiképzés céljaira az egri belvárosi, de a tanítóképzés ezéjára teljesen átengedett r. k. belvárosi-iskola szolgált. A II. o. növendékek heti egy órát hospitáltak a lyceumi elemi iskolában, jegyzeteket vezettek. A III. o. növendékek működése főleg az I. és II. elemi o. terére szorítkozott. A próbatanításokról a növendékek jegyzeteket vettek fel, eszmecserét váltottak. A tanév elején órarendet, tananyag részletezést készítettek. A tanításokat előzetesen írásban dolgozták ki, a szaktanár bírálta felül. A próbatanítás után a tanító önmagát bírálta meg, *azután a képző tanár felhívására az osztálytársak*

bíráltak; az eredmény jegyzőkönyvbe vétetett. A IV. o. növendékek a második félévben már *osztatlan* iskola vezetésében gyakorolták magukat.

A II. évfolyam növendékei 32 iskolalátogatást teljesítettek. A III. o. növendék látott 16 példánytanítást, résztvett 4 előkészítő munkálatban, tanított 4-szer, társainak tanítását látta 54-szer, résztvett 60 bírálatban, jegyző volt 4-szer. A IV. osztályú növendék látott a reáliákból 12, az osztatlan-iskola vezetéséből 4 példánytanítást, résztvett 4 előkészítő munkálatban, készített reáliákhoz 3, osztatlan iskolához 1 dolgozatot, ugyan annyiszor tanított, látott társaitól 76 tanítást, résztvett 80 bírálatban, jegyző volt 4-szer. A négy csoportból álló osztatlan iskola vezetésére hetenkint egy-egy teljes délelőttöt fordítottak. A gyakorlati kiképzés hibája, hogy a növendék a sok látás mellett keveset tanít. Az egy-egy növendékre eső tanítás több, s főleg az egyhuzamban, megszokás nélküli tanítást tekintve, hosszabb lehetne. Ez a mód a tanításban való jártasságot, önállóságot nagyon elősegítené.

Az intézet fentartásának forrásai. Az intézetet 1828 ban Pyrker F. László állította fel. E célra gyűjtött 22397'5 váltó frtnyi összeget, mely 29113'56 frtra emelkedett. A Rajner-féle alapítványból évenként 856'03 frtot fordítanak az intézet céljaira. Az egri Érsekség és Főkapitán 910 frttal járul az intézet fentartásához.

A növendékek segélyezésére 2000 frtot fordítanak 30—100 frtnyi részletekben. Egyes növendékek ezenkívül élelmezést is kapnak az érseki s kanonoki háztartásnál. Ezenkívül számos jutalmat s *ösztöndíjat* kapnak a szorgalmas növendékek.

A «Mindszenty»-kör az önképzést mozdította elő. Elnöke Babik József tanár. Tartottak 22 ülést. A kör anyagi helyzetét az értesítő nem tünteti ki. Van-e önszegélyzője a képzőnek?

A növendékek száma: I. o. 22, II. o. 12, III. o. 15, IV. o. 20. Statisztikai kimutatás nincs.

Tanítóképesítő-vizsgálatot 26 növ. tett. Kitünő 1, jeles 9, jó 14, elégséges 2.

Kár, hogy az értesítő nem nyújt kimerítő ismertetést a nagymúltú intézetről. Hiányzanak: a tananyag, az órarendek, az írásbeli dolgozatok, úgy az egyes osztályokéi, mint a képesítő vizsgálatokéi, a gazdasági oktatás céljaira szolgáló berendezések, könyvtárak, felszerelések ismeretése. Szeretem az értesítő hangját, mely magáról énekelvén, jelzőket nem használ.

VIII.

Az esztergomi kir. érseki tanítóképző-intézet értesítője az 1897—98. tanévről.

— Szerkesztette : Guzsvenitz Vilmos h. igazgató. —

Az 1897—98. tanév nevezetesebb eseményeinek felsorolásával kezdődik az értesítő.

I. Vallásos és hazafias nevelés. A magyar katolikus néptanító eszményképét így írja le az értesítő: «Hitében legyen szilárd, az egyházhoz való ragaszkodásban hű, hazájának szeretetében példányszerű,

jellemében szeplőtlen és a becsületességben megingathatatlan.» Ezt az eszményképet megvalósítani tűzte ki célul a tanári testület. Az ifjuság, a leendő tanító tudjon és tanítson tekintélyt tisztelni, munkát becsülni, a felsőbbség iránt engedelmeskedni.

II. A «Segítő-egyesület» ez év folyamán alakították meg. Az egyesület szabályzatát a miniszter megerősítette. Vagyonálladék már ez évben 2400 frt.

III. Tanulmányi és fegyelmi ügyek. Az intézetnek internátusa nincs, a növendékek magánházakban laknak; dacára ennek, a gondos felügyelet eredménye az lett, hogy nagyobb fegyelmi kihágások nem fordultak elő. Behozták az időközi értesítőket. Az ifjuság az «Esztergomi Gazdasági Egyesület» telepére járt ki a szaktanár vezetése alatt a gyakorlati ismeretek elsajátítása végett. A jövő tanévtől kezdve saját gyakorló kertje lesz az intézetnek. Az önképzőkör vagyona 675 frttal szaporodott. Az intézetnek jól szervezett zene- és énekkara van.

A II. fejezetben a szorgalmi idő főbb mozzanatait sorolja elő az értesítő; ez évben a IV. évfolyam számára új tantermet alakítottak.

Segélyek és jutalmak cím alatt a sok kisebb-nagyobb ajándékozásokról, az ifjuságnak kiosztott ösztöndíjakról számol be az értesítő. Az ösztöndíjak összege 100—10 frt közt váltakozik. A tápintézet jótéteményét is többen élvezték. A szegénysorsú növendékek tankönyveket, hegedűket is kaptak.

Az önképzőkörben szavalatok előadásával bírálatával, írásbeli dolgozatokkal, pályatételek teldolgozásával, ünnepek rendezésével foglalkoztak a növendékek. A könyvtárban 606 db munka van.

Gyűjtemények. A tanszergyűjteményben a tanári könyvtárban örvendetes szaporodást jelez az értesítő.

A tanári kar 8 tagból áll.

Végzett tananyag az állami tanterv méreteinek keretében mozog. A magyar nyelvből a következő írásbeli tételeket dolgozták fel:

I. osztály.

A) Reprodukтив dolgozatok:

1. A gondviselés útja (vázlat alapján).
2. Világos vára (olv. kivonat).
3. Szülőföldem (költeményátalakítás).
4. Füstbe ment terv (olv. bővítés).

B) Önálló dolgozatok.

5. A ló.
6. Éneklő madaraink.
7. Alföldeink jellemzése.
8. Az egészséges lakás kellékei.
9. Vihar a májusi kirándúláson.
10. A nyár örömei.

II. osztály.

1. Szüret.
2. Esztergom és környékének állatvilága.
3. Az iskola egészségügyi kellékei.
4. Magyarország és China (! szerk.) összehasonlítása.
5. A ragadozó és rágó emlősök összehasonlítása.
6. A nyelvoktatás eszközei; különösen az élő beszéd.
7. Hazánk gazd. növényei.
8. A tavasz örömei.
9. A könyvnyomtatás fontossága.
10. A májusi kirándulás tapasztalatai.

III. osztály.

1. Az ősz.
2. Vándormadaraink élete.
3. A hőforrások és azok felhasználása az életben.
4. A fogalmazás módja és fontossága a népiskolában.
5. A hazaszeretet.
6. Róma alapítása.
7. A népiskolai munkatanítás fontossága.
8. A nemes fémekről és azok felhasználásáról.
9. A májusi kirándulás módszertani felhasználása földrajzi és történelmi szempontból.
10. A szünidő iskolaegészségügyi szempontból.

IV. osztály.

1. A magyar nyelv tanításának célja, anyaga, anyagberendezése és eszközei.
2. A magyarok megtérése.
3. A nyelvfejlesztők és a nyelvfejlesztés hatása az irodalomra.
4. Az erkölcsi érzelmek neveléséről.
5. A természettudományok társadalmi haszna.
6. Az alapvető földrajzi oktatás és annak fontossága.
7. Első gazdasági kirándulásunk.
8. Iskolázásunk az Árpádok alatt.

A házi dolgozatok szorosan a tananyag földolgozásának rendjéhez simultak. A feldolgozott tantételekre önállóan szerkesztett, vagy olvasmányokból gyűjtött példákat készítettek.

A házi dolgozatokat a II. és a felsőbb osztályosok *maguk* javították. Egy-egy növendék 4—6 dolgozatot kapott javításra. E javításokat előbb az illető dolgozatok készítői és a szaktanár bírálták fölül.

Az iskolai dolgozatokat maga a szaktanár javította s a javítást külön e célra hagyott havi egy órában közösen megbeszélték.

A gyakorlati kiképzés a képzőhöz tartozó négy osztályra s egy tanítóval bíró gyakorlóiskolában eszközöltetik; előkészületből és gyakorlati fellépésből áll, miben a III. és IV.-ed éves növendékek vesznek

részt. A képzést teljesen a módszertan tanára vezeti. A gyakorlati felépést a következő 10 pont alapján bírálják meg: 1. a tanító külső magatartása, 2. a tanító és tanítvány beszédje, 3. tanmód, tanalak, 4. a tanítás fokozatossága, 5. a kérdések, 6. a gyermek feleletei, 7. a tanítás eredménye, 8. a fegyelem, 9. az osztály hangulata, 10. a gyermekekkel való bánásmód. A tanítás tárgya: a III. oszt. növ. heti egy (!) órában kísérleteztek az írva-olvasásból, (a *normál szavak módszere szerint*) és a beszéd és értelemgyakorlatokból. A IV. o. növendékek a többi tárgyakból tanítottak heti 2 (!) órában. Kár, nagy kár, hogy a gyakorlati kiképzésre ily kevés időt fordítanak. A jó tanítóképzés súlypontjának a gyakorlati kiképzésen kell nyugodnia. Tért, jóval nagyobb tért e fontos munkának!

Az I. osztályban volt 18 rendes, 8 *magánvizsgáló*, ezek közt 2 nő (!), a II. o. 27 rendes, 7 *magánvizsgáló*, ezek közt 2 nő (!), a III. o. 22 r. tanuló, 4 *magánvizsgáló*, ezek között 2 nő (!), a IV. o. 19 r. t. és 2 magántanuló.

A képesítő vizsgálatok május 23—25, jun. 1—3 napjain tartattak meg. Írásbeli tételek voltak:

I. *Pedagógia, magyar.* A történettanítás a nemzeti nevelés egyik legfontosabb tárgya lévén, fejtsék meg: 1. mily jelentősége van a tantárgynak gyakorlati, 2. nemzeti (politikai), 3. pedagógiai szempontból?

II. *Német nyelv.* Geschichten von Hercules. Fordítás németből magyarra.

III. *Mennyiségtan.* 1. Egy derékszögű háromszögben a befogók közti különbség 31 m., átfogója 41 m.; mily nagy a területe?

2. Egy körbe írt derékszögű négyszög területe 124 m., a körülírt kör sugara 25 m.; mily nagy a leírt téglány területe?

3. Egy egyenes kúp oldalmagassága 26 m., a tengely háromszög területe pedig 240 m.² Mily nagy a kúp felülete és köbtartalma?

4. Mily nagy egy csonkakúp felülete, melynek köbtartalma 36758 cm³. sugarainak viszonya 2:5 és magassága 36 cm.?

IV. *Természettudományok.* a) Természettan. Állattan: Az emlős állatok jellemzése, tartózkodás, táplálkozás, végül rendek szerinti osztályozásuk.

Növénytan: A növények életműködése: táplálkozás, lélekezés, növekedés, szaporodás, érzékenység, mozgás.

Ásványtan: A vas és érczeinek ismertetése.

(Sokat markoló tételek. Szerk.)

b) Természettan, vegytan. 1. A különböző állású testek súlypontja.

2. Miben áll a villamos megosztás?

3. A hidrogén előállításának különféle módja.

c) Gazdaságtan. 1. A vetésforgás mibenléte, megállapításának szükségessége és haszna általában.

2. Mikor, mily talajon és milyen célból vesszük igénybe a különféle hengerek és boronák munkáját?

3. Egyszerű rajzban bemutatandó egy körülbelül 1600 négyszög-ölnyi czélszerűen beosztott és kezelt oly községi faiskolának a térképe,

hol az almások és csontárosok minden neme egyaránt keresett. A talaj középkötöttségű, jó erőben lévő. Az éghajlat a nagy szélsőségektől ment. A térkép világos jelmagyarázattal is ellátandó.

V. *Rajz.* Mértani testcsoport távlattani rajzolása, világítás balról.

VI. *Szépírá.* Leírása és ütenyezése a mondatnak: «Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar!»

Az írásbelin 2 jelölt visszalépett, 3 pedig visszautasított egy évre. 12 jelölt tett vizsgálatot. *Jeles* eredménynyel 2, *jó*-val 5, *elégséggel* 1, három óra visszautasítottak hármát, egy évre egyet.

A gyakorlóiskola négy osztályában volt összesen (csak!) 19 növ.

A képzőintézetben volt összesen 102 tanuló, tanítási eredmény: kitünő 1, jeles 18, elsőrendű 42, másodrendű 17, példás viseletű 23, dicséretes 33, jó 22.

Végül a jövő tanévre szóló értesítést találjuk.

IX.

Értesítő a győri kir. kath. tanítóképző-intézetről az 1897–98. tanév végén.

— Közli dr. Karácsony Imre igazgató. —

A bekezdő cikk a győri kath. tanítóképző-intézet ötven év előtti megnyitásával foglalkozik. Az intézetet a főleemi iskolával kapcsolatban 1778-ban nyitották meg; mint önálló tanítóképző 1847-ben állított fel. Leirja az 1847. okt. hó 18-án lefolyt ünnepélyt, ünnepi beszédet. Az 1848-iki mozgalmak következtében: «Ezen évi utolsó fő próbatétek 25. és 27-ik majusban a hadi mozgalmak miatt bevégezettek.» A vall. és közokt. ügyi miniszter 1898. decz. 31-én 76351. sz. a. az intézetről így nyilatkozik: «Ezen intézet úgy elhelyezése, mint felszerelése, valamint a tanári testület és tanítás dolgában egyike a legjobban ellátott katolikus hasonnemű intézeteknek.»

Az intézet állapota és működése. Az intézetet dr. Zalka János megyei püspök tartja fenn, ehhez hozzájárul a tanulmányi alap évenként 1320 frttal, Győr városa 40 m³ fával, krétával, tintával, szivacsccsal és tornahelyiséggel.

A tanév rendesen folyt le.

Az oktatás az állami tanterv méreteinek keretében mozog.

A gazdaságtan oktatásához az intézetnek nincs önálló kertje, a gyakorlatok a kertészet oktatójának kertjében eszközöltetnek.

Gyakorlati kiképzés. A másodéves növendékek heti egy órát hospitálnak a neveléstan tanára jelenlétében. Jegyzeteket készítenek. A III. o. növendékek heti két, illetve négy fél órában tanítottak. Egész éven át 102 félórát tanítottak; egy-egy növendékre 4 tanítás esett. A IV. o. növendékek az év első harmadában 4 félórán tanítottak. A második harmadévben a 4 félórán kívül hetenkint 3-szor félnapos tanítás is volt. A III. évharmadban minden növendék egyszer egész napon át tanított. Egy-egy növendék 7-szer tanított. A tanítások megbírálására heti egy órát fordítottak. A gyakorlati kiképzésnek ez a módja némi

haladást tüntet ugyan fel, de hasonló körülmények között nagyobb tért lehetne nyitni ezen legfontosabb képzőintézeti tárgynak, még jóval nagyobb önállóságra képesíteni a növendékeket.

A taneszközök s könyvtárak állapota fejlődő, ez évben is gyarapodást mutat.

Az intézetnek van «Kisfaludy Önképzőkör»-e, ének- és zenekara. A kör több pályadíjat tűzött ki. Mintatanítások előadásával is foglalkoztak. A kör anyagi állapotát nem tünteti fel az értesítő. Nem volna-e tanácsos a körrel kapcsolatosan önszegélyző egyesületet alkotni? Példák mutatják, hogy krajczárokból lesz a forint, az ifjúsági ilyenmű egyesületek nagyon könnyítik a szegénysorsú növendékek helyzetét.

Köztartás és jutalmak. A püspöki tápintézetben 71 növendék kapott élelmezést, 32 ingyen, a többi havi 6 frtért. Számos alapítvány, adomány s ösztöndíj van. Az internátus alaptőkéje 2872 frtra emelkedett.

A tanári kar 8 tagból áll.

Az intézetben volt 121 növendék. A tanítás eredményéről részletes kimutatást közöl az értesítő, összefoglaló s könnyen áttekinthető kimutatás nincs.

A tanítóképesítő vizsgálatokat a szokott rendes időben tartották meg. Írásbeli tételek a következők voltak:

1. Neveléstanból: A jellemképzés fontossága és módja a népiskolai nevelésben.

2. Természettanból: a) Állattanból: 1. A hörcsög természetrajzi leírása, életmódja, szerepe a mezőgazdaságban. 2. A leveli béka leírása; hasznos-e? — b) Növénytanból: 1. A paprika leírása, termesztése, haszna. 2. A virágnak hany része van? Az egyes részek rövid ismeretése. — c) Ásványtanból: 1. Miből és hogyan állítják elő a portlandi cementet? 2. A földi szurok leírása, haszna.

3. a) Fizikából: 1. Mi a haszna az emeltyűnek? 2. Mi a villámhárító feladata? — b) Kémiából: Melyek a mészkönek alkotó részei és melyek ez alkotó részek sajátosságai?

4. Gazdaságtanból: 1. A szántás célja. Mikor szántunk sekélyen, mikor mélyen? 2. Hogyan kell jó, új rétét csinálni.

5. Geometriából: 1. Egy kör- és egy négyzetalakú tónak ugyanaz a kerülete t. i. 50'24 méter; mind a kettőnek 2 méter szélességű gyepszegélye van; melyik gyepterület nagyobb s mi a kettő közt a különbség? 2. Valamely egyenes gúla alaplappja oly négyzet, melynek oldala 1 m. 3 dm.; mekkora a gúla felszíne, ha oldalmagassága 1 m. 8 dm.? 3. Egy koczka köbtartalma egyenlő oly henger köbtartalmával, melynek magassága 2'4 dm. és melynek palástja 7'54 dm²; mekkora a koczka felszíne? 4. Mekkora földünk felszíne, ha sugara 858'474 mfd?

6. Német nyelvből: «Liebe zu den Kindern als Lehrer-Eigenschaft» című olvasmány Kellner pedagógiai irataiból.

7. Rajzból: Egy koczka- és egy oszlopból összeállított gipszcsoporthozatnak lerajzolása árnyékolással.

Szépírásból: Egy lap magyar és német folyóírás.

A képesítő vizsgálaton résztvevő 21 jelölt, ezek között volt 3 magántanuló. Eredmény: kitűnő 3, jeles 8, jó 7, elégséges 1.

A gyakorlóiskola teljes hatosztályú osztatlan elemi iskola.

Az értesítő utolsó része a telvételekre vonatkozó értesítést foglalja magában.

Az írásbeli dolgozatok, órarendek hiányzanak az értesítóből.

X.

A kőszegi szent-domokos-rendi apácák által fentartott r. kath. tanítónőképző-intézet értesítője az 1897—98. iskolai évről.

A bevezető rész az intézet főhatóságát mutatja be.

Az értesítő szerint a tanítói személyzet egy férfi igazgatóból és 10 apácza tanítónőből áll.

Az intézet négy tanfolyamú, *de váltakozó rendszerrel*. I. és III. II. és IV. osztálylyal. Jelenleg a II. és IV. osztályú növendékek száma 41.

Segélyt kap 7 növendék, 4 ingyenes, 3 fél ingyenes, 1-nek mérsékelt díja 150 frt, 5-nek 50 frtot engedtek el az évi fejenkénti 220 frtnyi díjból.

A gyakorlóiskola I—IV. osztályába összesen 270 tanuló iratkozott be.

A tanszerekben gyarapodás észlelhető.

Internátus. Bent lakott 20 növendék.

Az intézet működése. Fegyelmi rendtartás szigorú, végrehajtásában kiváló pontosság.

Bevégzett tananyag a tanterv mértékeit tartja szem előtt.

Írásbeli dolgozatok havonként.

II. osztály.

1. Mondatok nak-, nek-ragos birtokos jelzővel és részes határozóval.
 2. A tehén. (Egyszerű leírás.)
 3. Vigasztaló levél.
 4. Mondatok értelmező jelzővel és összetett mondatok alanyi és jelzői mondatokkal.
 5. Összetett mondatok időhatározó mondatokkal és ezeknek megfelelő mondattagokká való átalakítása.
 6. Árpádházi boldog Margit legendája.
 7. Körmondatok kiírása «Deák F. levelé-»ből és «Emlékbeszéd Berzsenyi Dániel felett» című művekből és azok tagjainak rangfokozat szerint való megjelölése.
 8. Értekezés a «nyelv»-ről. (!)
 9. A tavasz mint az ifjúság jelképe.
 10. Levél egy tanítónőnek.
- (Bíz ezek nem mind fogalmazási gyakorlatok. Szerk.)

IV. osztály.

A növendékek havonként egyszer készítettek házi dolgozatot, még pedig a következő tételek voltak kitéve:

1. 3—3 példa keresése trochaeusi, jambusi, dactylusi, anapaestusi, alkaeosi és asklepiadesi versszakokra.
2. Arany: «Családi kör»-e szerkezet szempontjából.
3. Faludi: «A fészülethez», Berzsenyi: «Fohászkodás» és Vörösmarty: «Kis gyermek halálára» című költeménynek összehasonlítása.
4. Az «Ének Pannonia megvételéről» című mű tartalmi és nyelvi fejtegetése.
5. Saját életrajz.
6. Az iskolai ünnepek. (Értekezés).
7. Az erénynek már a földön gazdag a jutalma. (Értekezés).
8. Az életelvek szükségesei és fontosak. (Értekezés).
9. Búcsúzó az iskolától.

A használt tankönyvek közül dicsérendő tény, hogy minden tárgyhoz megfelelő tanítási vezérkönyvük is van a növendékeknek.

Tanítási eredmény. II. o. szorgalom: ernyedetlen 9, kitartó 9, kellő 2; magaviselet: példás 8, dicséretes 7, jó 5; általános osztályzat: kitűnő 5, jeles 10, jó 5 IV. o. szorgalom: ernyedetlen 11, kitartó 10; magaviselet: példás 15, dicséretes 6; általános osztályzat: kitűnő 10, jeles 9, jó 2.

Az intézet ifjúságának van «Árpádházi boldog Margit» nevet viselő önképző köre, melyen szavatok, ének, zene, neveléstani és másnemű felolvasások előadásával foglalkoznak a növendékek. A sikeres munkák pályadíjat nyernek. Nyilvános hangversenyeket rendeznek. Megünnepelelték az 1848 iki törvények 50 dik évfordulóját, stb.

Az egészségi állapot kedvező volt.

A tanítóképesítő vizsgálat tételei a következők voltak:

I. *Pedagógia*: A vallásos nevelés. (Értekezés).

II. *Német nyelvre való fordítás*: A magyar keresztes hadjárat. (Olvasmány).

III. *Geometria*: 1. Mennyibe kerül 18 golyó öntött vasból valamely kerítésnek ékesítéseül, ha mindegyik golyó 1.2 dm átmérőjű és az egy kg. öntött vasnak ára 0.32 frt? (Fajsúly 7.21 kgr.)

2. Valamely kert 68.2 m. hosszú és 41.3 m. széles; a kert közepén létezik köralakú tó, melynek átmérője az azt körülvevő fallal együtt 12.4 m.; mily nagy területet foglal el a kertül használt föld?

3. Valamely kerülekialakú gyeppel hosszúsága 28 m. szélessége 22 m., a körülötte készített sétatút szélessége 2 m.; mennyibe kerül ezen út elkészítése, ha a m² 2.75 K-ba kerül?

4. Milyen hosszúnak kell lenni egy létrának, hogy az egy 6 m. magas falra felérjen, ha az alsó vége a fal tövétől 2.5 m.-nyire áll el?

IV. *A természettudományokból*: a) Természetről: A kenyérnövények. A vas. A levegő és a víz működése. (Igen általánosak! Szerk.)

b) Természet- és vegytanból: A melegség hatásai. Elektromos

tünemények a levegőben. A szén szerepe a természet háztartásában és a mindennapi életben. (Igen átlalánosak! Szerk.)

c) Háztartástanból: A közönségesebb konyhanövények. A nő szerepe és hivatása a hazi gazdaság vezetésében. A bútortat és házi czikkek gondozása.

Jövő tanévre az I. és III-ik osztályba vesznek fel növendékeket.

Kár, hogy ez intézetről nem nyújt az értesítő kimerítőbb képet. A gyakorlati kiképzés módjáról nem ad felvilágosítást, az órarendek hiányzanak. Ez a váltakozó rendszerű intézmény ugyan nem felel meg a követelményeknek, de szerintem jobb így, mint háromosztályú képzőben kevés tanerővel nevelni a leendő tanítókat. Három osztálylyal, három év alatt mégsem lehet, különösen kevés tanerővel úgy megközelíteni a tanterv által előírt célt, mint váltakozó rendszer mellett két-két osztálylyal.

XI.

A paulai Szent Vinczéről nevezett irgalmas testvérek vezetése alatt álló Ranolder-intézet évi értesítője, kisdudóvódájának, elemi és polgári iskolájának s tanítónőképzőjének működéséről az 1897–98. iskolai évben. Második évfolyam. Budapest, IX., Gyep-utca 23. sz.

Az első rész a Ranolder-intézet épületét ismerteti. Az új szárny-épületet 1897. aug. 28-án szentelték fel. Az intézetet Ranolder alapította, épült a székes-főváros által ajándékozott 3986.51 m² nagyságú telken; fejlődését Röck Szilárd a nagyszívű nemes emberbarát mozdította elő. A hatalmas kétemeletes épület 2 képből van bemutatva, u. m. az utcáról és az udvarról. Tanítónőképzője 1893-ban nyílt meg.

Az intézetbe beiratkozott 1176 növendék, ezek között 174 van a tanítónő-képzőben. A képzőben 60 növendék tandíjmentességet kapott, 6 mérsékelt tandíjat fizetett. Könyvségélyt élvezett: 20.

Az internátusban 195 növendék van.

Az egészségügyi viszonyok kedvezők.

A tanítónőképző tanári kara egy férfi igazgatóból, egy férfi világi tanárból és 7 apáca tanítónőből áll.

A végzett tananyag az állami tanterv keretében mozog.

Gyakorlati kiképzés. A III. évesekre évenként kétszer, a IV. évesekre pedig négyszer kerül a sor a tanításban. Hospitálásról nem ad felvilágosítást az értesítő. A gyakorlati kiképzés sem minőségileg, sem mennyiségileg meg nem közelíti a célt.

Következő fejezetben az intézetben használatos könyveket sorolja fel az értesítő.

Fölszerelések dolgában szaporodás észlelhető.

Tanítónő-képesítő vizsgálatokat két ízben a tanév elején és végén tartottak.

Írásbeli tételek a következők voltak:

I. *Neveléstudományi tétel*: «A tanítónő további önképzése.»

II. *Német nyelv*: Fordítandó Zimmermann «Belagerung von Solothurn» című olvasmánya.

III. *Mértan*: 1. Valamely kör sugara 8 m/. Mekkora a körbe írható szabályos hatszög területe?

2. Egy szabályos nyolcz lap (oktaeder) egy éle 12 m/. Mekkora a test felülete és köbtartalma?

3. Valamely gömb sugara 12 m/. Mekkora 1. a gömb felülete és térfogata. 2. Mekkora a megfelelő henger térfogata? 3. Mily viszonyban van e két test egymással?

IV. *Természettan*: 1. A kagylók általános jellemzése. 2. A növényi sejtek. 3. A rózsafélék.

V. *Természettan*: 1. Archimedes törvénye és ennek alkalmazása a sűrűség mérésénél. 2. A galváni elektromosság és a nevezetesebb villamos elemek. 3. A lencsék alkalmazása az optikában. 4. A világító gáz és a láng.

VI. *Gazdaságtan*: 1. A költségvetés és a háztartási napló. 2. Jövedelem, szükséges és szükségtelen kiadások. 3. A kenyérkészítés. 4. A vetemények gondozása és a kártékony rovarok pusztítása.

VII. *Rajz*. Kijelölt gipszminták lerajzolása.

VIII. *Szépírás*. Egy lap magyar és német folyóírás különböző vonalozás mellett, különböző nagyságú betűkkel.

A szóbeli vizsgálat június 20., 21. és 22-ik napján folyt le igen szép eredménnyel.

Jelentkezett a vizsgálatra összesen 34 jelölt. Az írásbeli után 1 megbetegedett, szóbelit tett tehát 33. Ezek közül 30 rendes tanuló, 3 pedig magántanuló volt.

Eredmény: Kitűnő 13, jeles 8, jó 9, elégséges 3.

Ezután a növendékek névsorát, majd pedig a részletes statisztikai kimutatást találjuk. A tanítónőképzőben egyetlen egy elégtelen osztályzat fordul elő, még pedig az I. o.-ban a magyar nyelvből.

Végül a jövő évre szóló tudnivalókat olvashatjuk. Az órarendek, írásbeli dolgozatok hiányzanak. Az önképzésről s önszegélyezésről nem ad számot a értesítő.

XII.

A szegedi kir. kath tanítóképző-intézet értesítője 1897—98. tanévről.

— Közli: Galler Kristóf igazgató. —

Az első részben az intézeti rendszabályokat közli az értesítő.

Az intézeti telek 2964 m²-re terjed; a rajta levő épület megvétele, átalakítása 42000 frtba került. A tanítás céljaira a következő helyiségek szolgálnak: 5 tanterem, 1 zeneterem, 1 szertár, 1 tanári szoba, 15 tapintézeti helyiség.

Az egészségi állapot kielégítő.

Az internátusban 44 tanuló volt, kik összesen 1610 frtnyi segélyrészesültek.

Az intézet a szükséges tanszerekkel kellőleg el van látva, e célra évi 300 frtot fordítanak.

A zenére nagy gondot fordítanak. A megyei püspök 1000 frtos orgonát ajándékozott az intézetnek.

Az intézetnek saját gyakorló-kertje s méhese nincs.

Az intézet fentartása évi 9416 frtba kerül.

A tanári kar, ide foglalva a kertészeti és méhészet tanítóit is, 8 tagból áll.

Az elvégzett tananyag az állami tanterv mértékének keretében mozog.

Gyakorlati kiképzés II. o. A növendékek az egyes tárgyak előadás (?) módjával megismerkedvén, a gyakorló-iskolában szemlélték azok előadását (*tanítását*!) s tapasztalataikról írásban beszámoltak. III. o. A gyakorló-iskolában a növendékek hetenkint egy órában tanítottak, a tanítás a következő órában megbírálás tárgyát kepezte. IV. o. Ezen osztály növendékei hetenként egyszer tartottak gyakorlati tanítást, minden tárgyból felleptek. (!) Ezenfelül *minden növendék egy félhétig önállóan vezette a gyakorló-iskolát.*

A tanítóképző I—IV. osztályában összesen 79 növendék volt. Tanítási végeredmény: kitűnő, 9, jeles, 20, jó 15, elégséges 10, elégtelen 18, viselet: példás 30, dicséretes 40, törvényszerű 5.

Az önképző körnek 70 tagja volt, tartott 11 rendes ülést, ezenkívül diszgyűléseket. Az ének- és zenekar többszöri fellépésben adta gyakorlottságának fényes tanújelét. A kör vagyonáról nem ad számot az értesítő. Önszegélyző egyesület nincs.

A gyakorló-iskola I—IV. osztályban 52 növendék volt.

A képesítő vizsgálaton 17-en vettek részt, 15 int. növ., 2 magántanuló. Eredmény egy félévi, egy egész évi ujrakészülésre utasított, kitűnő 4, jeles 3, jó 7, elégséges 1. A képesítő írásbeli tételeit nem közli az értesítő, pedig kár ezt véka alá rejteni!

A magyar nyelvi dolgozatok, órarendek hiányzanak. Különben, az értesítő tanúsága szerint, a szegedi kir. kath. tanítóképző a tanítóképzés terén derék munkát végez, számottevő tényező.

Sopron.

Simkó Endre.

Pár szó a pedagógia tanításához.

Dr. Baló József kartársunk Egyesületünk választmányának f. évi január havi gyűlésén értékes felolvasást tartott ezen a címen: A pedagógia tanítása a tanítóképző-intézetekben. A derék felolvasónak ehhez az értekezéséhez, melyet lapunk f. évi II. füzeté közölt, a választmányának több tagja hozzá szólott; hozzá szólaltam én is. A többek közt azt mertem mondani, hogy visszaesést látnék abban, ha ma is a Herbarték lélektanát követnők mindenben. (Lásd M. Tanítóképző f. évi II. f. 134 l.)

Ezt a nyilatkozatot Baló úr Herbarték egész pedagógiájára értette

s mint illet — mondjuk ki — nem annyira zokon vette, mint inkább lenézi. Hjah, a Herbatistáknak ehhez joguk van, mert a tudományos pedagógiát ők találták föl s egyedül csak ők árulják; a ki velök tart, tudós, a ki nem tart velök, tudatlan. Hát én a félig tudatlanok közé sorozom magamat. Elismerem u. i. a Herbarték rendszerezésének szilárdságát, következetességét, elismerem a rendszer és a szempontok tudományos voltát. Szeretem Herbartékat tanulmányozni és tanulok is tőlök, a mennyit csak bírok. Így hát fél-Herbartista vagyok s így csak félig tudatlan vagyok.

Mehetek tovább is. El kell ismernem, hogy tudományos rendszerek megalkotásában a módszer, a forma lényeges. Herbartékat a formában igen erőseknek tudom. Pedagógiai rendszerüket nem is merem elítélni; a tartalmat illetőleg azonban nem kötöm magam Herbartékhoz. Ime, ez az alapom arra, hogy Herbarték lélektanát nem tartom egyedül üdvöztőnek. Nem kell u. i. bizonyítanom, hogy az élettani alapon és az egyéni élet jelenségeinek megfigyelésével, statisztikai rendszer szerint történő feldolgozásával kialakuló lelektanunk tartalmilag egészen más lesz, mint Herbart speculativ lélektana. mert hiszen egészen más tényezőkkel számolunk ott, mint emitt. Azt sem kell bizonyítanom, hogy a tartalom változván, a módszer is megváltozik, legalább annyiban, hogy helyet enged a megfigyelésen kívül az összehasonlításnak, a statisztikának, az elkülönítésnek és a kísérletezésnek is.

Abban a meggyőződésben élek, hogy a gyermek és az ember lelki életét a maga valóságában azon az úton ismerhetjük meg, a melyen egyrészt *Tiedemann* és *Preyer*, másrészt *Wundt* halad. Ezért tartanám visszafelé menésnek, ha *Herbart* lélektanához kötnők magunkat. *Herbart* pedagógiáját azonban a maga egészében, mint olyat, mely magas szempontokra emel és a mely ma a legrendszeresebb s így legteljesebb, sokra becsülöm. *H.* a lélektanára és gyakorlati filozófiájára építette a maga pedagógiai rendszerét; ez a rendszer megváltozik, ha *Herbart* lélektanát és gyakorlati filozófiáját átalakítjuk vagy elvetjük, de azért mégis hatalmas erő marad, mely a pedagógiai gondolkodásmódot emeli, tisztítja és irányítja. Éppen ezért *H.* pedagógiáját el nem ítélfeltem.

Más kérdés ez: vajjon a képző-intézeti pedagógiai oktatáshoz kell-e közös alap? Kétségtelen, hogy a neveléstudomány még csak fejlődésének korát éli; kétségtelen az is, hogy a pedagógia a filozófiai rendszerek keretében alakult ki; nem tagadhatjuk végül azt sem, hogy újabb kísérletek történnek abból a célból is, hogy a pedagógiát a természettudományok módszerével építsék föl. Közös alapot csak közös megegyezéssel fogadhatnánk el. Vajjon helyes volna-e átok alatt kimondanunk, hogy a filozófiai rendszerek közt csak a Herbartét kövessük s hogy a pedagógiában csak metafizikai úton szabad haladnunk, természettudományi úton nem? Én azt gondolom, azt még ha kimondhatnók, sem volna okos dolog megcselekednünk, mert a neveléstudomány fejlődésben van. Nem mehetnénk tovább a fejlődés érdekében annál, hogy ajánljuk a *Dittes*-, a *Herbart*-, a *Comte* féle pedagógiának s az élettannak tanulmányozását és az egyéni élet-történet adatainak gyűjtését, a megfigyelést és az okos kísérletezést. Nem kell tehát egyet-

len pedagógiai rendszer sem, mint közös alap! S ha valaki ezzel szemben középiskoláinkra hivatkoznék, mint a hol a hetvenes évek óta Herbart rendszere a közös alap, attól bátor volnék megkérdezni: vajjon a közös alap nem akadály-e a pedagógiai szellemi élet frissességének és nem fenyegeti-e vaskalapossággal a nevelés gyakorlatát? Megkérdelhetném különben azt is, mennyiben javította a közös alap a nevelés gyakorlatát?

Nagyon igaza van azonban *Baló* úrnak, abban hogy nem helyesli a sokféle egyéni pedagógiát. Tulzásba itt nem szabad esnünk. *Kármán*, *Rein* Herbartista, de azért pedagógiájukon egyéniségük is erős nyomot hagy. Nagyon helyes, ha egy-egy mester mellé állunk, legyen az a mester *Dittes*, *Herbart*, *Comte* vagy a magyar *Felméry*; de bármelyik mellé állottunk, tanulmányozzuk a többit is; így támadnak iskoláink, nem lesz mindenkinek egyéni pedagógiája, de azért egyéniségét, ha van, ki-ki érvényesítheti.

Ezeket el kellett mondanom, mert *Baló* úr megjegyzése folyóiratunk 86. lapján provokált reá. Talán nekem szól *Baló* úrnak következő megjegyzése is: «Szép volna, ha magas képzettség és művészi tanítás egyesülne a gyakorló-iskolai tanítóban, de ezt fizetéssel nem lehet elérni. Mai időben nincs remény arra, hogy nagyobb fizetésért valaki, magas qualificációval néptanító maradjon. S erre nincs is szükség.» Én u. i. azt óhajtom, hogy a gyakorló iskolai tanítónak legyen olyan pedagógiai képzettsége, a milyen a képzőintézeti tanáré. Ohajtom ezt azért, hogy az elmélet és gyakorlat egymással össze ne ütközzék, hanem amaz ebből fejlődjék ki a képzőintézeti növendék előtt, a gyakorlat pedig ne legyen más az elmélet végrehajtásánál, ha úgy tetszik, igazolásánál. Ezt *Baló* úr úgy akarja elérni, hogy a pedagógia tanára a gyakorló-iskolában éppen olyan otthonos legyen, mint a gyakorló iskolai tanító. Melyikünk terve nehézkesebb, azt ítéljük meg mások. Én bizonyosnak tartom azt, hogy jó tanítót első sorban a jó gyakorló-iskola nevel; tehát a gyakorló-iskolát kell minél jobbra tennünk. Bizonyosnak tartom azt is, hogy a művészi tanításról nem beszélhetünk annál a tanítónál, a ki azzal nem elméletét akarja igazolni, hanem csupán a pedagógiai tanárának utasítását akarja — mert muszáj! — követni. Ezekért hiszem, hogy van valami igazam akkor, a mikor a gyakorló iskolai tanító magasabb pedagógiai képzettségét óhajtom. Vajjon a magasabb képzettségű tanító megmarad-e gyakorló iskolai tanítónak, ha nagyobb fizetést adnak neki? arra nekem van reményem. Megmarad, ha nem 40 esztendeig, de 10—15 esztendeig igen; akkor aztan lépjen előbbre!

No, de ha már a reflexiókban idáig mentem, nem hallgatok el pár megjegyzést *Baló* úr okos felolvasásának a derekára sem. *Baló* úr a pedagógiai tudományok ágai közül a lélektanra és a szervezettanra fordít legnagyobb figyelmet. Én kiváló súlyt helyeznék a test- és egészségtanra, kivált az élettanra s ebben az érzékek élettanára; tenném ezt azért, hogy a leendő tanító mindig tudja, hogy ő embert — és nem merő szellemet — nevel s hogy az egyes pedagógiai esetek elbírálásánál sohase elégedjék meg a spekulatív lélektan útbaigazításai-

val, hanem vizsgálja meg és lássa a testi, az élettani motivumokat is.

Ha jól értem, *Baló* úr a pedagógiai elveket, eljárásokat «lélektanilag származtatja» mindjárt akkor, a mikor a lelki élet jelenségeit ismerteti. En úgy gondolom, czélszerűbb volna előbb a lélektan főbb tételeit, körvonalait megismertetnünk és csupán erre szorítkoznunk s csak azután térnünk rá a neveléstanra, a psychologia alkalmazására. Nemcsak azért kellene így tennünk, mert a lélektan egymagában is nehéz studium s mert a neveléstani alkalmazások könnyen a sokat markolás veszedelmébe sodornának, de és főként azért, mert míg a lélektan tanítása az egyszerű lelki jelenségekre utal bennünket, addig a neveléstan már megköveteli, hogy a lelki életet a maga egészében ismerjük, a maga sokoldalúságában figyeljük meg s az egyes jelenségeket a maguk összetett voltában ítéljük meg és dolgozzuk fel. Úgy gondolom, hogy a főbb lélektani ismeretekkel rendelkező növendék határozott utasítás szerint megfigyeléseket tenne a gyakorló-iskolában; megfigyelné például, tudta-e minden I. osztályos gyermek akkor, mikor iskolába adták, a nevét, az apja nevét és beszélt-e, ha kérdezték? Már csak ez a megfigyelés is mennyi élettani, lélektani és neveléstani fejtegetésre ad alkalmat! Így haladhatnánk nyomról-nyomra a lélektan alkalmazásában s így megismerkednék a leendő tanító a gyermeki lélek fejlődésének néhány főbb jelenségével és — nem szorgos rendszerben — tanulna nevelés- és módszertant, a melynek rendszerbe foglalása maradhatna a IV. osztályra is.

Végül el kell ismernem, hogy *Baló* úr felolvasása értékes és hogy én *Baló* úrral sokban egyetértek. Azt, hogy mindenben egy gyékényen nem árulunk, szíves lesz *Baló* úr is megbocsátani nekem.

Peres Sándor.

A földrajz az új tantervben.

I.

Egyesületi életünk fájának legtermékenyebb hajtását eddigelé kétségkívül az képezte, a melyen az új tanterv rügyezett ki. Bizonyára igazság számba megy azon állítás is, hogy tanítókat nevelő további munkákban legfontosabbá válandó eme életszervünket magunk részéről be is érleltük, mert erőink javát hajtottak bele abba a jobb gyümölcsöket hozni hivatott ágba. Melegség és világosság, azaz, hogy mélyebb belátás és 30 éves tapasztalati eredmények értékesítései hozták létre az új tantervet, melynek természetszerű fejlődéséhez így minden feltételt megadtunk. Az egészséges terméknek immár kívánatos elfogyasztását sem sürgetjük, időt hagyván, úgy a kíséző utasítások elkészítésére, mint a kivitel sikerét biztosító némely feltételek előkészítésére, a melyek t. i. intézeteink szervezetében gyökerező bizonyos hiányok előzetes pótlására, egyes tanügyi beruházások eszközzésére vonatkoznak.

Szóval most az utóérés idejét éljük. Azonban bármennyig tartson is ez az idő, nekünk az egyszer munkába vett talajt nem szabad pihentetnünk. Ha az idő őrlő-malmának követ gyorsabb forgásba hozni nincs is módunkban, de magát az őrlendő anyagot a további munkára előkészíthetjük, — nehogy a kő majd egyszerre tüzet fogjon és sebtiben való munkabeállításakor az új időnek tüze ismét oly váratlanul üssön ki a házunk tájékán, mint az a most érvényes tanterv életbeléptetésekor történt.

Mert a meglepetések ötletszerű cselekményeket szoktak maguk után vonni, a melyek allandósulásra hajlandók s így nehezen gyógyítható rossz szokások kiinduló pontjait képezhetik. Tanügyi dolgokban pedig ezek közül egyikre sincsen szükség.

Hogy pl. az ilyen meglepetés számba jött mai tantervvvel járt egyes bajokat még ma sem hevertük egészen ki, mutatja a többi közt az a tény, hogy egyesek egy új tanterv jogosultságát, szükségességét kétségbe vonják s újabb reformtól, annak rázkódtatásaitól féltik a tanítóképzés sikerét.¹⁾ Én legalább az idevonatkozó felszólalások csiráját a mai tantervnek ebben az említettem előkészítetlenségében láttam és látom. Talán abban sem csalódom, ha mostani tantervünk «eredendő bűnének» tudjuk be azt is, hogy tankönyveink nagy részét még ma is más iskola-fajoktól vesszük kölcsön. Sőt újabban bizonyos tárgyakat illetőleg tudatosan tesszük félre éppen azokat, a melyek egyenesen a mi céljainkra készültek, hova tovább több helyet adván olyanoknak, melyeket szerzőik, bár más irány felé evező iskoláknak, de gondosabb körültekintéssel készült tantervek alapján írtak meg. Az a véleményem, hogy a mi direkt célú tankönyveink nemcsak azért mennek fehér-holló számba, mivel azoktól író és kiadó fáradságok és kockázatukkal arányban álló hasznat — a pedagógiai tankönyveket kivéve — nem igen várhatnak: de hiányzik nálunk a tankönyvíróra nézve kétszeres jelentőséggel bíró tantervi normativum (ha már más nincsen), a mely t. i. az egyéni tapasztalatokhoz kellőleg terjedelmes köztapasztalati adalékokat szolgáltatna. Ha sajátcéllú tankönyveinket átlapozzuk, azoknak beosztásából s tudományos színvonaláról nem igen következtethetünk arra, hogy egyazon tanterv alapján s célra készültek. Ennek az okát nem lehet másban keresni, mint hogy a tanterv a maga szűk tagolásaival a képzelhető legnagyobb szabadságot adja tanárnak, tankönyvírónak; nem tudott tanításunk mértékére és tudományos fókára nézve egységében értékes tradíciót teremteni; nem volt képes az «a hány ház, annyi szokás» régi vádját megszüntetni. Sőt szűkszavuságával egyenesen a közkívánság kifejlődhetése ellen dolgozott, a mi éppen tankönyveink tárgyi értékének nagy fokozataiban nyer kifejezést. Bizonyos, hogy ebben kell az okát keresni annak a sok tankönyvváltozásnak, a mi a tanári áthelyezések nyomában fakadt, a mivel egy-egy tárgyunk annyit experimentált egészen a legújabb időig, a míg t. i. a tankönyvváltozást felsőbb engedélyhez kötő rendelet ki nem jött. — Ugyanezen okokra vezetjük vissza végül azt az itt-ott még mindig divó szo-

¹⁾ L. Magyar Pedagogia 1897. évf. 5., 6., 7., 10. számait.

kást is, hogy a bevezetett tankönyv mellett, esetleg *helyett*, a növekedéseket a tiltott kézirat másolására kötelezik.

A tankönyveknek így értelmezett kérdése is abba a kategóriába tartozik, a miről fentebb azt mondtuk, hogy azok felsőbb helyről jövő elintézéseig (pályázatok, megbízások!) inkább türelemmel várjuk az új tanterv életbeléptetését s addig mi is inkább a régi tantervben kívánunk örölni, nehogy a jó szándék újabb bajok kiinduló pontjává váljék.

Azokat a nélkülözött normatívumokat pedig nem egyedül a tantervben s ahhoz készülő utasításban látjuk, mert kiválóbb jelentőséget kell e tekintetben tulajdonítani azon gyakorlati hozzászólásoknak, mintegy monografiáknak, melyek az egyes tantárgyakat, azok részleteit akár az anyag kiválasztása, akár annak elrendezése, vagy pedig a módszer szempontjai alapján tárgyalják. Ezeknek a monografiáknak annál nagyobb fontosságot kell tulajdonítani, mivel a tantervnek és hivatalos utasítások cynozurái hosszabb időre készülnek; a szükségszerű haladás és jogosult újítás pedig nem hajlandó az új törvénybe ígatus óráját kívárni. A gyakorlatnak tudományos elmélet leszűrésében, legyen az akár tárgyi, akár methodikai, szakasztott az a szerepe, mint a mi a kereskedő a termelővel szemben: a fogyasztók kívánságait illető informálás.

Mi nem haladtunk még messzire ezekben az információkban, a gyakorlat mérlegén lemerült kisebb-nagyobb didaktikai egységek monografikus megismertetésében, ha úgy tetszik megvitatásában. Mintha kicsinyeltük volna a regulákat termő gyakorlati hozzászólások jogosultságát. S ha a jövő nemzedék az ily irányú dolgozatok számából akarna az állami tanítóképzés három első évtizedének munkájáról fogalmat akotni, úgy hamar rátévedhetne az ítélethozatalnak arra az útjára, hogy ebben az időben talán akadémikus előadásokkal képezték a magyar tanítókat, mint a mely tanítási mód köztudomás szerint határt és mértéket nem ismerő, szabadroptú madarat képvisel.

Ezek az ügy horderejéhez képest tehát még mindig kurta repertoriummal rendelkező hozzászólások javarészt itt találhatók fel s közlőnyünk utóbbi évfolyamaiban s leginkább új tantervünk előkészítésével majd annak magyarázatával állanak okozati összefüggésben. De bizonyára hasznosítható munkákat tartalmaznak egyes intézeteink irattárai is, miként arról a sárospataki kartársak legutóbbi Ertesítője tanusodik. Mert az új idők szele s abban a miniszteri biztosi intézmény nagyban hozzájárult a megfelelő praxisra támaszkodó methodikai tudásunknak az egyes tárgyak tanításához alkalmazkodó összegezéséhez; más szóval, hogy állandó tanmeneteinket az érvényben levő tanterv, a vonatkozó tankönyvek, a helyi viszonyok s abban az intézet adta viszonyok (internatus, externatus, felszerelés, taneszközök stb.) valamint növevédeinknek, előkészíttségükhez tradíciószerűleg is füződő átlagos haladóképessége alapján a didaktikai egységeket alkotó részletekig kidolgoztak.

Nem lehet kétségünk affelett, hogy ezek az egyes testületekben néhány éve folyó munkálatok, melyekben egyébként úgy tudjuk, az

egyes tanári karoknak idevonatkozó régebbi munkálatai, de a megso-
kasodott igényekhez képest tökéletesebb formában támadtak fel, —
mondjuk nem lehet kétségünk affelelt, hogy ezek a helyi munkálatok
képezhetik egyik legtermészetesebb alapját az új tantervhez hiva-
talból készülő módszeres utasításoknak, azonkívül, hogy ezek a gyakor-
latból kipattant részletes és terjedelmes dispositiók egyszersmind a jobb
állapotonkint egyetemességükben küzdött tanári testületek munkásságá-
nak előbizonyítványait is alkotják. A régi tanterven épülvén föl, a multa
vonatkoznak bár, de a jövőt hivatottak előkészíteni, csakúgy — a mint
azt fentebb már említettük — miként az új tanterv előkészítése meg-
indult e lapok hasábjain is.

Ez utóbbi munkásokhoz fogok ezuttal csatlakozni én is, nevezetesen az Egyesületünk által alkotott új tanterv szellemében a földrajz anyagát és elrendezésését óhajtom közelebbről megvilágítani.

II.

Az országos közoktatási tanács fóruma elé vitt tanterv-javaslat¹⁾ életbeléptetésével egyik tantárgyunk tanítása sem fog oly gyökeres átváltozáson átmenni, mint a földrajzé. Nemcsak óraszámai fognak növekedni, nemcsak évfolyam kiterjesztésben részesül, de a tananyag az előrehaladó osztályok keretében is egészen más, az eddigiekhez képest éppen megfordított, tehát a deductió elvének hódoló egymásutánt nyer azon analyticus tanmenet folyamán, mely a tantervben e tárgyat illetőleg is kifejezésre jutott.

A földrajz tananyagának azon egymáshoz képest változatlan elrendezését, mely eddigi három tantervünkben érvényesült, inkább csak a tradíciókhoz való ragaszkodással lehet indokolni. Pedig ha áll az, hogy a földrajzi ismeretek mérlegelésében *a tények valamelyes szigorúan megállapított sorrendjének* egyáltalán nincs jelentősége és kötelező értéke — a miként a teljesen gyakorlati célokat szolgáló tárgyaknál ezt az igazságot nem is lehet kétségbe vonni — ekkor az új tantervnek a tananyagot más szempontok szerint rendező jogát nem lehet okunk kétségbe vonni s nevezetesen nem szabad magunkat továbbra is megvesztegettetni az érvényben levő tanterv elé függesztett methodikai direktívumok ama kifejezésének szolgálai értelmezésével, hogy «a képezdei tanítás a népiskolai tanítás előképe legyen.»

Bármennyire helyes is t. i. az inductio ismert elvének követése. hogy kezdjük az ismerttel és közellevővel (iskolaépület, környékismeret) és onnan, mint központból sugározzék szét a nyújtandó ismeretanyag (concentricus tanmenetek): a praktikus igényekre is figyelő, éppen azért mélyebb pedagógiai belátást kell abban felismerni, hogy az új tanterv fizikai és kozmografiai alapismeretek nyújtására támaszkodva, valamint az első és második osztály természetrajzi anyagában foglalt állat- és növényteni ismeretnyújtásra is ügyelve, először a *föld egészéről* ad u. n.

¹⁾ Lásd a Magyar-Tanítóképző 1895. évi X. és 1896. évi III. IV. füzetait. A földrajz az 1896. III. füzetben közöltetett. A következő értelmezések tisztább felfogása céljából, kérjük az ott adott beosztást emlékezetbe venni.

fiziografiai alapismeretet, — a hazának s ebben a környék természeti viszonyainak megismertetését pedig a már szerzett ismeretanyag alkalmazott felhasználásával az utolsó évfolyamokra teszi.

Az anyag elrendezésnek ez a módja, a mi természetesen nem kívánja az inductio és synthesis elvének módszertani jelentőségét megtagadni, épügy megtalálja a maga védőügyvédét bizonyos elvi, mint gyakorlati értékű körülményekben.

Az életnek történő nevelés elvét igaz mivolta szerint értelmező nemzetek ujabban kezdik kétségbe vonni az inkább csak methodikai értékű maximák egyeduralmi jogát az olyan tárgyak tanításánál, a hol nem annyira az elmének fegyelmezése a czél, hanem, hogy tudjunk olyan tényeket, a melyeknek magukban van az értékük. A földrajzot illetőleg ezt a pedagógiai érettséget természetesen a kontinens leggyakorlatibb gondolkozású népénél, az angoloknál találjuk leginkább meg. Itt is legmeggyőzőbb formában talán Fitsch J. G. londoni kerületi iskolai felügyelő felszólalásaiban jutott az elv kifejezésre, kinek a földrajz tanításáról írott s lapunk mult évi folyamának VII. füzetében közölt egyik dolgozata, mint a gyakorlati tárgygyal szemben egy gyakorlati eszmekörben élő nép kitűnő gondolkozójának, tehát elég illetékes félnek nyilatkozata kellő súlylyal bírhat, hogy mi is belássuk, miként a földrajzi tények értékét nem lehet egy formulával, egyetlen elvi jelentőségű nyilatkozattal mérlegelni. Mert azok a tények viszonylagos értékűek s így egy elmélet, bármily igaz pedagógiai alapon épült legyen is az, egy első sorban gyakorlati vonatkozású tárgynál, mint a milyen a földrajz. egyedül üdvöztőnek nem fogadható el, képtelen kiterjedésben nem szorgalmazható. Valamennyi földrajzi fogalomnak a közvetlen környék természeti viszonyaiból való kimagyarázását pedig ilyen képtelenségnek kell minősíteni. A közelebből a távolabbra haladó s a földrajzi tudás szempontjából csak elméleti s az ismeretnyújtás eredményességét tekintve is kétesértékű tételből folyó eme u. n. *természetes sorrend* fölött tehát mi, a kik a tárgyat már magáért is tanítjuk, bátran elsőbbséget adhatunk a *viszonylagos fontosság* mérlegelésének, nehogy az a másik, rendesen sántító elv uralja a tanítást, hogy a földrajzi tények fontossága, a távolság négyzetének arányában *kisebbül*. Csakis így küzdhetünk egy az elv túlhajtásából keletkezett hiba ellen, mely földrajz oktatásunkat methodikai szolgaságba kergette.

A legelső földrajzi fogalmak helyesen származhatnak az otthonból és annak környezetéből, mondja tovább az a sok gondolkozásra készítő cikk, de a mi eszméink már itt is legközelebből megkövetelik, hogy azok a legelemibb képzetek, mint a résznek részei s így befejezetlen értékű jelenségek lehető korán és illőleg beleilleszkedjenek az *egészbe* s a kellő nagyságot és formát megnyerjék a földhöz, mint egészhöz viszonyítva. Szóval a tanítás terjedelmét már ezen a kezdő fokon is lehető hamar, az arány érzékének fokkonkénti kialakításával kapcsolatban ki kell terjesztetni az ország és a világrész térképén át a földgömb gyakori bevonásával a mi egész világunkig, hogy ez úton a növendék a maga álláspontját, az otthon környékét és a helyet, melyet az elfoglal, úgy szólván a világegyetemben tudja szemlélni, elképzelni.

Ezt lehetne talán a «földrajztanítás perspektívájának» nevezni, mely kétségkívül sok képzelmi elemet magában foglaló tudásra csakis úgy emelhetjük fel a gyermeket, ha óvakodunk tanításunkat, mitől a kiváló methodisták minden tanítást illetőleg óva intenek, egy egy titokzatos rébuszszá tenni, a melynek megfejtése majd csak a végén, ez esetben 3—4 év múlva tárul fel a gyermek előtt. A tárgynak gyakorlati természetét követeli ezt.

Ha ennek az igazságnak súlya van már az elemi oktatás terén, úgy mi bátran előnyt adhatunk a tananyag berendezését illetőleg az analyticus tanmenetnek. Annyival inkább meg kell ezt tennünk, mivel egy gyakorlati jelenség is erre utal. Értem rendesen idegen vidékekről összeseregülő tanító-növendékeinknek intézeteink környékén való teljes tájékozatlanságát. A ki megpróbálta ezeket, mindjárt az első év szeptemberében, a környékisme alapján vezetni be a földön tényleg tájékoztatni akaró tárgyba; az tudni fogja, hogy a cél elérése elé mennyi nehézséget gördít az a körülmény, hogy az elsőéves növendékek jó részben még ismeretlennek azon a vidéken, a melynek földrajzi központját az ő új lakhelyük teszi. A kellő alapra nem támaszkodó sok utalás közt, mert a szűken szabott idő nagy sietkezésre kényszerít s a kíváncsok földrajzi kirándulások igazán csak kívánságnak maradnak, — ismételjük, hogy a merőben utalásokból álló tanítás közben rendesen elvész maga a cél: úgy a tárgyi, mint a methodikai. Ha pedig csakis a koncentrikusan összeállított térrajzokra, domború és sík térképekre alapítjuk a tanítást, úgy a tárgynak éppen az életre s abban a hasznossági elvre vonatkozó becse nem lesz igazában elérhető. Jóllehet ezek a segédeszközök nem is esnek mindenütt kezünk ügyébe.

Tehát szakiskolai jellegünk, bármily különösen hangozzék is, szintén ellene mond annak, hogy e nemű tanításunk mindjárt a kezdet kezdetén a népiskolai oktatás előképe legyen. A vezérlő gondolatot, t. i. a módszeres kezelést, az első évfolyam legelején nem képesek még a jelöltek megérteni; tudattal, tehát haszonnal még nem reagálnak ők ekkor erre a szempontra. Miért is a methodikai elveknek is hódolni akaró e nemű tanításunk bátran a végére maradhat, akkorra, mikor növendékeink sétáik, természetrajzi és gazdaságtani kirándulásaink, valamint a pedagógiai oktatás céljából végzett néhány vidéki iskolalátogatás alatt a környéket tényleg már megismerték, mikor az általános methodika elvének labirintusában is már tudattal képesek eligazodni.

A mit veszteni fog az elv, éppen azt fogja megnyerni az új berendezkedés által a tárgy és általa végre mégis maga a népiskola.

Egyébként a fokozatos haladás kívánalmának s abban a népiskolai földrajz tanítás sokszor meghivatkozott elvének új tantervünk értelmében szintén némi érvényt szerezhetünk, amennyiben a föld sajátlagos erőiből folyó fizikai jelenségeket okaik szerint tárgyalva és kutatva, azokat esetleg, mint a közvetlen vidéken is érzékelhető hatásokat fejtegetjük. Nincs kizárva, nem is szabad mereven kizárni a tárgyalás e fokozatán a helyrajzi vonatkozásokat. Csakhogy mikor az embernek a földön való lakása által sokszorosan módosított földrajzi tényeknél a priori korábbi

eredetű és amazokat befolyásoló jelenségeket, az u. n. telluri és kozmikai elemet akarjuk megtanítani, akkor nem fogunk egy túlhajtott módszertani elv pórázára kötni oly tényeket, melyeket mint azt már fentebb is meghivatkoztuk, nem annyira az elmének humanisztikus fegyelmezéséért, de főleg a bennök rejlő gyakorlati hasznosságért kell megtanítani.

Az eddigi s inkább a fenálló tantervre vonatkozó negatív értelmezések után rátérünk a pozitív tényekre, azaz, hogy mit kíván az új tanterv.

Mivel a földet nemcsak, mint politikai egységet és annak részleteit hasznos ismerni, állván *a puszta természeti állapotok*, melyekbe az ember helyezve van az ő létezésével a legszorosabb kapcsolatban: ezen okozati összefüggések megértése céljából sikeresnek ígérkezett bizonyos *fizikai és kémiai jelenségeknek*, természetesen elemi observálásával kezdeni a tárgy tanítását mindjárt az első évben, — annál inkább, hogy ennek a *féléves kurzusnak* hasznát meglássa a földrajzzal párhuzamosan haladó természetrajz is nevezetesen az állat- és növénytan, valamint a pedagógiai tanulmányokat megnyitó embertan. Talán azt mondhatnánk, hogy a természettudományok (miként alább meg fogjuk látni a földrajzot ide helyezte a tanterv) beszéd- és értelemgyakorlatát alkotják ezek az előismeretek, melyekből mint közös forrásból hivatvák a tárgy egyes ágazatai kibontakozni. Célyszerűnek mutatkozott ugyanis a földrajznak és a szerves testekkel toglalkozó természetrajznak világos megértéséhez multhatlanul szükséges erők- és hatások-, tünetmények- és alaptörvényekről bizonyos határozottan körvonalozott, habár szűkebb terjedelmű előismeretet nyújtani, melyek birtokában a tanulók megtanulják, hogyan lehet valamely vidéknek, valamely földrajzi egységnek természeti viszonyaiban tájékozódni. Fizika, kémia, közzettan, geologia fordul elő ebben a növendékek előtanulmányait egységesítő és kiegészítő kurzusban, a mennyiben a föld maga is szárazával, vizével, légkörével s mindenfajú terményeivel olyan természeti erők színtere és szüleménye. Látjuk, hogy az angolok u. n. fiziográfiája vonul itt be tantervünkbe.¹⁾

Tekintettel azután arra, hogy a föld mindennapos jelenségei közt sok van olyan, mit bolygónk sajátlagos, telluri erőiből nem lehet ki magyarázni s ilyenért a földnek a többi égitestekhez, nevezetesen a naprendszerhez való viszonyához kell folyamodni: természetes sorrendet kell látni abban is, hogy ama fizikai és kémiai előismeretek után, az első év 2. felében a *kozmozgrafia elemei* jönnek sorra. Természetesen itt csak a föld és látóhatarain észlelhető látszatos tünetményekről és azok

¹⁾ Meg kell jegyeznünk ennél a pontnál, hogy czikkíró tanterv magyarázatát szorosán az egyesületünk által tagolt tervezet alapján készítette. Ma azonban már hiába védi a mi eredeti munkálatunkat, mivel az ebben foglalt előismereteket a közoktatási tanács, a miként e közlöny szerkesztője értesült, törölte a tantervből, adván abban a szóban forgó tárgy részleteinek olyan elrendezést, hogy az első évfolyam fogja tanulni a csillagászati és fizikai földrajzot, a 2. év pedig a régi keletű sablonos politikai földrajzot a haza ismertetésén kívül, mint a mely rész a mi eredeti propozícióinkhoz képest a 3. osztálynak hagyatott fenn. Így a tanulmánynak az éppen elmondott változásokat illető további részletei is, — a mi t. i. azok elrendezését és kölcsönös viszonyát illeti, — akadémikus jellegűek maradnak. Szerkesztő.

okainak laikus észszel is megérthető fejtegetéseiről lehet szó. A csillagászati földrajz néhány sarkalatos törvényének tudományos megismertetését, a minek tudását a tanítótól is el kell várni, annak idején majd a matematikával dolgozó fizika fogja megtanítani.

Ennyi a két semesterre osztott első év anyaga. Látni való, hogy nemcsak az anyag kiinduló pontja és egymásutánja változott alaposan meg, de a tárgy felfogása is egészen új, a mihez képest a tanítás belső rendjének is alapos transfúzió kell majd átmenni. A methodikai elv, miről fentebb szoltunk, épp itt vesztett a legtöbbet, de növendékeink igaz földrajzi tudása és gondolkozása s ennek révén a tárgyat majdan helyes elvek szerint tanítani tudó képessége is, kétségtelenül nyerni fog az új beosztás révén.

A második évfolyam már szűkíti az anyag terjedelmét. Ide, hol már a politikai és rokon viszonyok is figyelembe jönnek, főleg a föld fizikai arculatjának megismertetése van előírva. Azonban az eddigiekhez képest itt is alapos változásokkal fogjuk az ismeretanyagot tovább adni. Nem a földrészek mint olyanok, illetve az azokat alkotó politikai egységek lesznek az egyes leczkék körvonalai és azokban az irányadó szempontok, mint a melyekhez az ott excelenter ható és megnyilatkozó természeti jelenségeket okaik szerint kellően taglalva eddig nem volt módunk hozzátenni; — sőt ellenkezőleg, az u. n. leíró, ipari és kereskedelmi, vagyis a politikai földrajz csak mint eredménytár, mint a *fizikai földrajz példatára* fog megjelenni. A természeti erőknél a föld és az ember életére elhatározó befolyást gyakorló nagy igazságai és általános törvényei, melyek, hogy úgy mondjuk a földrajzi ismereteknek tartalmi jegyeit, lényeges tulajdonságait alkotják, a maguk valódi értékükben és megnyilatkozásaikban fogják itt a tanítás főanyagát képezni; a hasonló körülmények által befolyásolt és uralt földrajzi egységek ezután a Ritter nevéhez fűződő, «összehasonlító» mód szerint, mint illusztrációk helyezkednek bele ezen tanításba.

A mennyiben pedig a tárgyalásnak ez a módja azt tetelezi fel, hogy a növendék figyelme mindig az egész földre kiterjedjen, a közéleti fölfogás szerinti földrajzi tudásnak alfáját képező *helyrajzi tájékozódásban* is ezentúl jobban belegyakorolhatjuk növendékeinket, semmint eddig, amikor tárgyalásunk szűkebb terjedelmének kényszerével a magyarázatot hallgató, vagy a felelő növendéket mindig arra szorítottuk, hogy figyelmét folyton a térképnek csak egy kisebb foltjára szabad irányítania. Eddig a tanítványnak, mint egy rövidlátónak, kellett a térkép jeleit, pontjait, színeit, szóval a részletek részleteit keresgélni; ezentúl a lényegét jobban kidomborító madártávlatból fogja azt vizsgálni. És ennek a hasonlatnak értelme nemcsak a tanítás alakjára vonatkozik, de főleg annak az okozati összefüggéseket kutató láncolataira, mint a melynek villágosságáról az emlékezetet lomtárrá alacsonyító minucziózus adatok szegénységétől a növendék fel fog szabadulni. A világos földrajzi belátás első feltételét képező, nagyarányú helyrajzi tájékozódásra és lánczolatok okoskodásra tehát jobban fog képesíteni az új tanterv, semmint az eddigi, mert a fiziografikus tárgyalás jobban, mint bármely más módszer, feltételezi tanár és tanítvány részéről a megfigyelés, felismerés, felfedezés és

alkalmazás ismert elemeit. Az egyedül értékes földrajzi ismeret pedig ezekben foglaltatik. Amennyiben azután a fizikai viszonyok eme hegemoniája mellett az év végén a politikai és gyarmatviszonyok összegeztetnek, a sok részletezésből kihámozott helyrajzi tájékozódás ez úton is intenzívebbé válik. A tanítás súlypontja azonban nem ide helyezkedik, mert a földrajznak éppen az u. n. fizikai része az, mely az értelmet egyedül képes egészen lekötni. Ez okból lesz e tárgy valóban értékessé s így kezelve, minden hasznossági irányzata mellett, a fejlesztő nevelés studiumai között is helyet kér.

E szerint az új tantervvvel lép a fizikai földrajz, mint a földet illető minden igazi tudásnak őspanya az őt megillető jogok birtokába. Az új felosztás dokumentálja hazai iskoláink tantermében a legteljesebben itt, hogy a földrajzban nemcsak az adatok és részletek értékesek, de sokkal inkább ilyenek a *kötélékek*, melyek amazokat összetartják és hogy mindenféle helyrajzi, közgazdasági, művelődési, kereskedelmi stb. adat tudásának összekötve kell lenni az afféle dolgok ismeretével, milyenek az elhelyezkedés, tagozódás, alak, nagyság, talaj, éghajlat, földtani és természeti segédforrások.

A kötélekeknek azt a fajtát, mely a maga nagyhatalmával régebben a földrajzot, mint mondani szoktuk, uszályhordozójává tette, ezután sem hagyhatjuk teljesen figyelmem kívül. A történelmi társulást értjük. Soká fennállott jogaiból azonban ezuttal is sokat kell engednie, éppen ezen a fokon, anélkül azonban, hogy mellőzhetővé tenné magát. Különbön is abban, a mit a kapcsolatokról fentebb mondtunk, a társulásnak ez a faja is benne van; ezúttal csak monopoliumos jogairól kell ebben a magát emancipált tantárgyban az «élet mesterének» lemondania.

Egyébként a földrajznak, mint tantárgynak, önállósulására vonatkozó kívánságunkat az életbeléptetendő tanterv sem elégíti ki, a mint-hogy nem is teheti azt, lévén a földrajz oly mértékben társító természetű tudomány, mint egyetlen más tantárgyunk sem. Eddig a történelmi tárgyakhoz sorolták, most a mi tantervünkben formailag is átkerült a természettudományok csoportjába. Nincs okunk kételkedni, hogy ide inkább is tartozik s éppen mióta így fogják fel a helyét, csak azóta válhatott a földrajzi oktatás felsőbb elvévé az a mindvégig egészséges óhaj, hogy az anyagát lehetőleg a tanulók önálló kimunkálásával kell nyújtani. A 2. osztályban végzett tanításunk pedig éppen erre tanítja meg a leendő tanítót. Erre t. i. természetszerűleg legalkalmasabb tér a *hazai földrajz*, mely új tantervünkben a harmadik, a földrajz tanítását illetőleg a záró-évfolyamba került, arra az időre, mikor a meghivatkozott önálló kimunkáláshoz a növendék már kellő számú fogalmat gyűjtött, mikor már képes *földrajzilag gondolkodni*.

Ha formális párhuzamot akarnánk vonni a letűnőben levő és a behozandó tanterv között, a taglaltuk tárgyat illetőleg épp a haza tárgyalása időpontjának helyes megválasztását kellene legfőképpen kiemelni az új tanterv s abban a fejlődő haladás kimutatásának javára. Azt mondhatnánk, hogy a modern világfelfogás, mely társadalmi életünk alapjait és rendszereit oly ingadozóvá teszi, érezteti itt hatását,

bontogatva a konzervatív és megkérgesedett pedagógiai világnézetet. Egy speculatív kieszelt, theorizáló és íróasztal mellett kitalált pedagógiai rendszer kezd itt repedezni, hogy az új tudományok és modern felfogások üde légáramlata hatoljon az iskolába, magával hozva a természet ifju szellemét, kellő módon respectálva a tanulók fejlődő lelki-világának jogait, az idevonatkozó lélektani törvények tudását és értékesítését, a sablonos methodika kiküszöbölését s ez úton a fejlődő lélek tényleges foglalkoztatását, mint minden tanítás sikerének első alapfeltételét.

Eltételezve t. i. attól a külsőleg számba menő, de azért nem kis figyelmet érdemlő tényről, hogy a *haza* földrajzi viszonyainak tanulmányát éppen az új beosztás hozza tanfolyam szerint legközelebb a tanképesítés idejéhez: csakis ezentúl lesz igaz alapunk — eddig csak jogunk lehetett arra — hogy a tanképesítőn tudás és taníthatás szempontjából rigorózusabban megköveteljük a jelölttől a haza földjének és természeti viszonyainak alapos és világos ismeretét. Valósággal azt kell mondanunk, hogy a nemzeti Geniusz nyert tért az új beosztással, mikor a korlátoltabb gondolkozású elsőéves gyermek-emberek helyett érettebb, tehát a nemzeti közösség erkölcsi érdekeit már átérteni képes ifjakkal fogjuk taníthatni a nemzeti érzületre is mélyreható nyomokat vésni hivatott tárgyat.

Azonban másodrendű dolgokban is nagy az új tanterv haladása.

A tanítás módszerét illető *térképrajzolás*, a földrajzi tanításnak ez a hálás csatlósa is fokozatabb méltánylásban részesül az új tanterv révén, mert a növendékeknek a mértani és szabadkézi rajzolásban és ezek révén a színezés terén elért kézi ügyességét és izlését tényleg csak ezután értékesíthetjük tanításunkban, — csakúgy a táblai szabad rajzolásoknál (Faustzeichnungen), mint a házi dolgozatokul szánt részletes és gondosabb térkép szerkesztéseknél. Most körülbelül megfordítva van a dolog. A rajz látja hasznát az első évesek nagyszámú térképvázlatainak és a havi dolgozatokul feladott részletes kiviteleknek. Hogy azonban mekkora anachronizmus van a két tárgynak a viszonyokra nem ügyelő eme beosztásában, arra még azt a példát mozgosítom, hogy a leginkább a térképek beírásánál értékesíthető különféle betűalakok írásának és szerkesztésének módját, a szépírás és rajz anyagaként ezidő szerint akkor tanulják növendékeink, mikor a térképrajzolás kötelezettségén jócskán már túlestek. — A kapcsolatokra mindenütt, kis dolgoknál is ügyelni kellene.

A mi végül a fentebb már kellő világításba helyezett *környékisménék*, mint a népiskola beszéd- és értelemgyakorlatából elsőül önállósult földrajzi tárgynak az új tantervünkben való elhelyezkedését illeti, szabad kezdet kapunk, hogy hol akarjuk azt tanítani: a harmadik- vagy a negyedik osztályban. Ha a 3. osztály anyagához csatoljuk, úgy az illető megye ismertetésénél jöhet elő. Ha pedig a 4. évfolyamra hagyjuk, úgy főleg methodikai jelentőséggel fog bírni.

A harmadik osztályos tárgyalását ajánlja az a kívánság, hogy a gyakorló iskolai fellépésekre lehetőleg előkészítsük a jelölteket; a 4. osztályba helyezhetés pedig azon fordul meg, hogy az új tanterv a nép-

iskola egyes tárgyai részletes methodikájának tanítását az elméleti pedagogia tanításának decentralizálásával — szétosztja a tanári kar közt. Az új tanterv szerint ugyanis a nevelés, illetve módszertan tanára *a részletes* methodikából az elemi iskolának csak u. n. alapvető tárgyai (beszéd- értelemgyakorlat és írva-olvasás) módszerét fogja tanítani, a többi tantárgy módszeres feldolgozását, a vonatkozó elméleti ismertetést pedig, az illető disciplinák befejezte után, azaz a 4. évben az egyes szaktanárok feladatává teszi. Tekintettel az új tanterv eme vívmányára, amennyiben az önálló kimunkálás elvét is különösebb figyelemben akarjuk részesíteni, úgy a környékismének a 4. évfolyamban lesz a helye, mindenesetre a már legtöbb tárgyismeret és methodikai belátás birtokában levő növendékeinknél.

Ezek lennének a földrajzra nézve a vezető gondolatok az életbe-
léptetendő tantervnek az »általános« tantervek fogalmához s nevezetesen a mostaninak szükségességéhez képest fokozott és dicsérendő részletességgel kifejtett tanítási egységei mérlegelésénél.

Ha az anyag racionálisabb elrendezésétől, a kapcsolatok kellő méltánylásától eltekintünk, pusztán az óraszám megemelésében is nagy vívmányt kell benne felismerni. Mert a tárgy alanyát képező földnek mégis csak jókora terjedelméhez képest nagy tanulmányi anyag sikeres feldolgozását a rendelkezésre bocsátandó óratöbblet által biztosíthatjuk, megszabadulván úgy magunk, mint tanítványaink minden sikeres munka legnagyobb ellenségétől: a kapkodó idegességtől. Vajha a tanítón kívül fekvő okok minden tantárgyat felmentenének ettől a haladást és értelmes tudást akadályozó turbulenciától.

Kriek Felső.

Górcsőpreparatumok készítése és a növénytan tanításánál e célra szolgáló legalkalmasabb tárgyak megválasztása.

Ma, a midőn egyrészt a földmivelésügyi miniszterium tömérdek pénzt áldoz arra, hogy a gazdasági ismeretek terjesztésével fegyvert adjon a nép kezébe, melylyel kulturnövényeink megszámlálhatlan, főleg mikroszkopikus ellenségeit elpusztíthassa, avagy óriás mérvű elszaporodásukat legalább is meggátolhassa; a midőn másrészt számosan vagyónukat, egészségüket áldozzák arra, hogy az emberiséget megtizedelő, apró szervezeteket fölleljék, természetüket kitanulják és kitalálják a módot, a melylyel azokat artalmatlanokká tenni lehetne; szóval a midőn már-már mérlegelni tudjuk azt az óriási befolyást, a mely a természet háztartásában a mikroorganizmusoknak osztályrészülni jutott, ismerjük a rombolást, a melyet véghez vinni képesek: önkéntelenül is arra a következtetésre kell jutnunk, hogy egyrészt magát a mikroszkopizálást minél szélesebb körben kell elterjeszteni és megkedveltetni; másrészt súlyt kell fektetni a természetrajz tanításnál a mikroszkop kezelésére és górcsőpreparatumok minél általánosabb fölhasználására éppen a tanító-

képző-intézetekben, a mennyiben egyenes és egyedüli hivatásuk: ismeret terjesztőket, népnevelőket kiképezni.

Elvégre is nem zárkozhatunk el az új vívmányoktól és egészen természetes, hogy az utánunk következő nemzedéknek többet kell el-sajátítania, mint a mennyit mi tanultunk!

40—50 évvel ezelőtt még az egyetemen is földrajzolták sok helyt pld. a kémia tanításánál a retortát a táblára. pár vízszintes vonással jelölve benne a folyadékot, hevítették alája rajzolt lánggal... ma ilyen legfeljebb tanítóképző-intézetekben van megengedve, mert bizony a mikor 70 frt szolgál a földrajz, természetrajz, fizika és vegytan egy esztendei szükségletére, nem lehet minden lángot valószínű spiritusszal előállítani! Marad krétából való is! Tanítani kell, s hogy a fele részében a középiskolából kirostált anyagból a nemzet apostolait tarag-hassuk: sokkal keményebb munkát kell végeznünk, mint a milyet arány-lag középiskolai kollegáink kifejtének. Hol szép, hol kemény szóval, de nógatni, biztatni kell mindig! Csak úgy visszük valahogy valamire!

A görcsőre térve tudom, hogy e tekintetben is elég gyarló a képzők felszerelése, de mégis van mindenütt valamilyen. Rendesen olyan, a mely legalabb egy 60—100 és 450—550-szeres nagyítással van felsze-relve s ha a rozsa nem ette meg meg fémrészeit, ily alajában vett gyarló eszközzel is sokat lehet mívelni. Ma különben is olcsók már az optikai eszközök. Egy egészen egyszerű statív két szem- és ugyanannyi tárgylencse rendszerrel 60—500-szoros nagyítással, kis szekrénykében, 80 frtért már kapható s noha ez sem fogja kielégíthetni a kutató bűvár szükségleteit, iskolai célra teljesen megfelel.

De a hol van is görcsőve az intézetnek, ott még mindig van egy baj. Úgy járunk, mint az egyszeri cigány járt, kinek hol lova volt, de nem volt szénája, hol meg volt szénája s akkor nem volt állat, a mely megette volna: szóval nincs a görcsőhöz való készítményünk. A meny-nyiben pedig ezek is drágák (0.6—3 frtig darabonként) s ilyeneket tehát a fedezetből nagy számmal beszerezni nem lehet, a legtöbb helyt nem használják ki eléggé e rendkívül fontos eszközt a tanítás érdekében.

Minthogy görcsőpraeparatumok elkészítéséről szóló mű magyarul még csak kettő jelent meg, még pedig *Koch Antal*-tól: A görcső alkal-mazása a kőzetanban. Kiadta a M. T. Akad. 1869. és *Thanhoffer Lajos* 1894-ben megjelent műve: A mikroszkop és alkalmazása. (Az általános szövettani technika vezérfonala); de e kettő is alajában véve más célú szolgálatában áll: azt hiszem, használok a képzőintézeti tanügynek, a midőn német művekből tanult,¹⁾ de mindig gyakorlatilag kipróbált és fáradsággal, néha bizony keservesen szerzett ismereteimet, illetve a praeparatum készítésnek elemeit e helyen közlésezem.

A figyelmet főleg a növénytanra fordítom azért, mert ennél egyál-talán elengedhetetlennek tartom a mikroszkop alkalmazását. Számos oly tárgy, oly fejlődésbeli fokozat van itt, a mely görcső nélkül egyál-talán meg nem érthető. Ide tartoznak éppen azok a szervezetek is, a melyek gazdasági szempontból nemcsak magukra vonták a világ figyel-

¹⁾ A legjobb: Dr. Eduard Strassburger: Das botanische Practicum. II. kiadás.

mét, de a melyekkel a szó szoros értelmében élet-halál harczot vívunk a mindennapi kenyér végett. Máskülönben az alább felsorolt állandósítások számos módja alkalmazható az állatországban is s elvégre is én legtöbbet foglalkozom a botanikával s így e téren van a legtöbb járasságom.

Az állandósításhoz szükséges a tárgy- és fedő-lemezeken kívül: glycerin-gelatin (ez a legáltalánosabban használható), kanadabalszam (terpentinben és morphiumban oldva) és aszfaltlakk.

Festő- és kémlelő-szerekül szolgálhat: *alkanna kivonat*. Mindenki előállíthatja az alkanna tinctoria (báránypirosító) gyökeréből borszeszzel. A zsirokat és balszamokat vöröses barnára festi és azok kimutatásánál a könnyen bomló és drága osmiumsavat helyettesítheti.

Anilinkék. Főleg a faedények, szitak festésére szolgálhat.

Chloralhydrat. Számos metszetet átlátszóbbá tesz. Így használható még a karbolsav és káلیلűg.

Chlorcínkjód. A kissé fásult sejtfalakat violaszínre, az erősen fásultakat barnára, az egészen vékony sejtfalakat pedig egyáltalán nem festi.

Corallin: 30⁰/o szénsavas natriumban oldva korállvörösre festi a fásult sejtek falát, azokét, a melyek megvastagodva nincsenek, rózsaszínűre festi.

Eczetsavas methyloxöld. A sejtmagot zöldes-kékre festi s ennek szemléltetővé tételére igen fontos. Megfesti a sejtfalat is, ha vékony, világoskékre, ha fásult, zöldes kékre.

Gentiana viola Használható egyáltalában mindenféle igen kicsiny vagy nagyon gyöngéd készítmény színezésére, különösen pedig bacterium festésre.

Haematoxylin. Használható úgy, mint az előbbi. Egyuttal a siker-kristályok (kristalloidok) megfestésére szolgál.

Jódinctura. A keményítőt sötét violaszínűre festi és ennek legfontosabb reagense.

Karmin. Számos vegyülete használtatik. Pl. az eczetsavas karmin téglavörösre festi az aleuronrögöket és a sejtmagot, timsós vegyülete a meg nem fásodott sejtfalat, a pikrokarmin pedig főleg kerekesebb férgek, ázalékok, szóval alsóbbrendű állatok festésére szolgál.

Methylviola és *vesuvin* becses bacterium festékek.

Mint látni, némely képlet megfestésére több szer is szolgálhat, nem kell tehát föltétlenül valamennyit beszerezni, de ennyit is főleg azért említettem meg, hogy válogatni is lehessen belőlök s ha valaki egyikhez nem fér, meg tudja tán szerezni a másikat.

A felsoroltakon kívül kell még a vizsgálathoz és állandósításhoz glycerin, borszesz, kén-, só- és salétomsav, lepárolt víz, cukor stb. . .

Maga az eljárás az egyes példákbl fog kitünni. Legegyszerűbb a *keményítő* praeparálása.

A magvakat kettévágjuk, vagy harapjuk s lehetőleg középből kipiszkalunk túlvé kevés port, a gumók vágáslapját pedig a késpengét merőlegesen rátartva vakarjuk. Úgy a port, mint a lehetőleg rostjaitól megszabadított vakarékot a tárgylemez közepére cseppentett kevés vízbe juttatjuk, egyenletesen szétosztjuk s hagyjuk beszáradni. Majd körül-

ecseteljük a szélét langyos vízben megolvasztott glycerin-gelatinnal, ráhelyezzük és gyöngén megnyomjuk a jól megtörölt fedőlemezt és annak a szélét még egyszer körül ecseteljük ugyanevvel vagy pedig aszfaltlakkal. A tárgylemez szélére syndetikonnal (nem arabmézgával) kis cédulát ragasztunk, arra ráírjuk a preparált tárgy nevét s miután még 1—2 napig a szabad levegőn száradni hagyjuk, elhelyezzük a gyűjteményben.

Ha festve akarjuk megőrizni, akkor a vízcseppbe nagyon kevés jódtincturát is teszünk, pl. a bonczoló tű hegyével.

A különböző keményítő alakok bemutatására legalkalmasabb: a *burgonya* gumója, a benne előforduló rögök erősen excentrikusok, rétegezettek és aránylag nagyok; a *búsa* magva: a szemek lencseképűek, tehát lehetőleg élükön fekvőket is kell preparálni; *rozs* magva: a rögök sugaras hasadásokat tüntetnek föl; a *szab* magja: az egyes rögök úgy néznek ki, mint a korsó oldalából tört 4—6 oldalú cserepek. 15—20, sőt több ily gömbhéjdarabok nagy összetett szemeket alkotnak, a melyek durvább érintésre darabokra hullanak. Nagyon érdekes a *Canna*, elterjedt kerti növény, gumójából szedett keményítő. A legnagyobb mértékben excentrikus s alakja olyan, mint a czukorsüvege, avagy olyan, mint az ágyúgolyóé. A henger lecsúcsosodott végén van a sejt-mag s körös rétegezettsége mindinkább kiegyenesedik, míg a henger talpával párhuzamossá lesz.

Ugyanily módon zárhatók be a gombák spórái (üszök, rozsdá stb.), erjesztő gombák, virágporszemek, utóbbiak azonban vízbe téve megpukkadnak, úgy, hogy ezeket legegyszerűbb a glycerin-gelatínból a tárgylemezre hozott cseppbe ecsettel egyenesen átvinni (így lehet természetesen a keményítő porát is, sőt metszetet...) s a megtörölt, borszeszláng fölött kissé megmelegített fedőlemezt részut tartással a cseppre gyöngén rányomni. Maga a glyceringelatin teljesen megvédi már a preparatumot az elromlás ellen, biztonság kedvéért azonban még a fedőlemez szélét aszfaltlakkal lehet és szokás beecsetelni.

Az állatpreparatumok közül ily rendkívül egyszerű kezelést igényel a lepkék hímpora.

Növényi szűrők. Ezek állandósítása is igen egyszerű. A különböző növényi részekben termő szűrőket az epidermis egy részével egyszerűen leberetváljuk és ecsettel átvisszük a tárgylemezre cseppentett glyceringelatinba. Lefejtjük a leírt módon és avval kész a preparatum.

Szemléltetésre alkalmas szűrőket találunk a lavandula és nyári viola levelén. A szőr ágas, különösen az első emlékeztet az agancsra. Az árvácska torkában előforduló szőr csomós, göcsös. A csalán szőre alul mirigyes, felső ferde hegye könnyen letörik; türelem kell, míg sikerül épét állandósítani. A rózsá- és szederfajokon oly szőr található, mely végén gömbös, mirigyes. A tök virágának és csészéjének belsejéből pedig az ízekből álló szűrők különböző alakjainak egész sorozatát böngészhetjük ki, a melyeket élettani szempontból még különösen az a sajátáguk tesz becsessé, hogy bennök a plazma áramlását igen szépen lehet szemlélni. Végre meglepők a páfrányok sorsain található fedő-

pikkelyek szőrei, ezek úgy néznek ki, mint azok a hurkolt zacskók, a melyeket ásványgyűjtéshez szoktak használni.

Metszetek. Ezek előállításához egy közönséges, minden vasárusnál kapható kézi szorító, bodzabél és egy beretva (jobb a külön e célra készített metsző kés) szükséges. A bodzabelet hosszában behasítjuk és belehelyezzük a tárgyat, a melyből preparatumot készíteni akarunk, pl. a fa levelét, a zab magját stb. a szorítóba összecsaparjuk, míg egészen össze van préselve, aztán mindkét kezünket lehetőleg közel hozva a mellkashoz, vágunk, a beretvát a vágás lapjához majdnem egyközűen tartva, mindig igen keveset fogva addig, míg egészen kifogástalan, attetsző szeletet kapunk. A kemény magból czélszerű — azt közönséges késsel szétvágva — csak a felét beszorítani, hogy a beretvát kiméljük. Ugyancsak szükséges a kemény magvakat a vágás előtt preparálni, puhítani, mi különben a vágás folyamán is történhetik, vízzel, glycerinnel. Minél keményebb a tárgy, annál kevésbé kell mélyen húzni a beretvát! ha mégis beljebb hatolt és nehezen jár, ne fejezzük be a vágást, húzzuk ki a beretvát, mert minél jobb az, annál könnyebben lehet tönkre tenni! Tehát nemcsak hogy indulatoskodni, sietni akarni, metszetek készítésénél nem vezet eredményre, de egészen vékony metszetek készítéséhez még az is megkívántatik, hogy az ember egészen nyugodt, pihent legyen.

Számos növényrész borszeszben való áztatás után lesz könnyebben metszhetővé, pl. a fa; más anyag csak az abban való áztatás után válik érzékelhetővé, a mennyiben oldott állapotából kristályalakot vesz föl, például az inulin. Mivel puhítsuk az anyagot, borszeszszel-e, vízzel-e, glycerinnel-e, az függ tehát a céltól is és a gyakorlat hamar megtanít arra.

Néha ellenkezőleg arra van szükség, hogy a tárgyat keményebbé tegyük, erre is szolgálhat vízelvonó képességénél fogva a borszesz; egészen apró tárgyakat pedig, a melyeket a bodzabélbe fogni nem lehet, vagy paraffinba olvasztunk, vagy pedig sűrű arabmézgába ágyazunk. Mikor a mézga egészen sűrű lesz, bodzabélbe szorítjuk és úgy vágjuk (pl. nagyobb szemű virágport), a metszetet óráüvegen kevés glycerinbe téve, fölolvad a mézga és a metszet teljesen kiszabadul belőle. A paraffint kezbe fogva vágjuk.

Mindig sok metszetet kell készíteni. Eleinte gyakran csak 50 – 100 közt akad pár teljesen kifogástalan; a mennyiben pedig még az allandósításnál is el lehet rontani, nem lesz baj, ha több is van közte. A glyceringelatinba eszközölhető legegyszerűbb beágyazásnál üvegbottal egy, a tapasztalat hamar rá vezet, mekkora csepp megolvadt anyagot, a jól letörölt tárgylemez közepére eresztünk. A mennyiben eleinte a munka nem halad oly gyorsan, jó már a biztonság kedvéért is, a tárgylemez égő borszeszláng fölött elhúzza gyöngén melegíteni; de annyira soha, hogy buborék képződés mutatkozzék, az esetben a legjobb az egészet letörölni és újból kezdeni.

A tárgylemez gyöngé melegítésére a csepp kissé szétterül, a mi előnyül szolgál, a kis ecsettel fölvert metszetet ráhelyezzük a szétfolyt csepp közepére és az ugyancsak már előre jól, de óvatosan letörölt

fedőlemezt kissé melegítve, ferdén fogva, egyik szélével odaigazítva rábocsátjuk.

Ha a metszet mégis a fedőlemez szélére csúszott volna, egy hirtelen alávezetett hajszállal helyreigazítjuk. Ha levegőbuborékot is zártunk be, de az útban nincsen, ne bántuk, hagyjuk úgy; ha azonban megzavarja a képet, sohasem próbálunk a fedőlemez emelésével szerencsét, avval tönkre teszszük teljesen, még több levegőt juttatunk bele és a legtöbb esetben a metszetet is szétszakítjuk; próbáljuk azt is esetleges többszörös gyöngé melegítéssel és egy. alácsúsztatott hajszállal eltávolítani, legalább más helyre juttatni. Másnap a fedőlemez szélét aszfaltlakkal körülécseteljük és annak megszáradása után a többihez sorozhatjuk.

Különböző szövetek. Igen alkalmas, parenchymsejtekből álló szövetet kapunk a nád szárából (Phragmites). Csillagalaku parenchymsejtek igen szép szövetét az egész országban termő Juncus conglomeratus beléből kapjuk.

A szájníylások (stomak) igen szépen láthatók a fehér lilium leveleinek fonákán, meg a nyári viola szárán, ritka szépek pedig a mezei surló szárából készült metszeten. Az első kettőt természetesen pótolhatja bármely növény levele vagy zöld szára, különösen alkalmasak még a Sedumok, Sattifragak. A preparatum elkészítéséhez nem is kell kés. Csipeszszel egyszerűen belemarkolunk a levél alsó oldalának husába és kezünket a lemezével párhuzamosan elrántva, kiszakítunk egy darabot. A bőr egy mindenesetre elég nagy helyről le fog valni s jó, ha egy darabkát felülről, egyet alulról egymás mellett beágyazunk.

Már a surlónál nem megy oly könnyen, ott vágni kell s a benne levő nagy kovataralom miatt nagyon rontja a beretvát, tehát vigyázat! A preparatumok igen szépek, érdemes fáradni! A metszet kovavázát is elő lehet állítani, ha azt csillamlemezre bocsátott kénsavcsöppbe helyezzük és borszeszlángban addig hevítjük, míg csak hamu marad vissza. A preparatumot természetesen rajta is kell hagyni a csillamlemezen.

A faban levő rostos sejtek, edények bemutatására legalkalmasabb az erdei fenyő. Juniusban vagy juliusban kell vágni belőle, a mikor a cambium java működésében van. Ősszel a sejtek már túlságosan megvannak fásodva. Metszetet három irányban kell készíteni: haránt, érintős és sugaras metszést. A fát előbb pár napig borszeszben kell áztatni és a metszeteket glycerinben kell vizsgálni és úgy állandósítani. A menyinyiben minden fának más az anatómiai szerkezete, tanulságos lesz, legalább egy lombos fából is hasonló metszeteket előállítani.

Egész szar keresztmetszetek bemutatására jó szolgálatot tehet a rózsza és a bodzafa 2—4 mmm. vastag hajtásából készült preparatum. Vágás közben jó a felületet mindig megnedvesíteni.

SejtfaI vastagodásokra kitűnő példaképen szolgálhat a körte belsejének kövecses része.

A levélmetszetek közül már a keresztmetszetek kicsinységénél fogva is legalkalmasabb a coniferák levele. Boróka mindenütt van. A fenyőt pedig a karácsony mindenüvé juttatja.

A sejtekben fellépő különböző anyagok. Chlorophyll. A legszebb példát a *Funaria hygrometrica* nevű, mindenütt közönséges moha szolgáltatja. Levelei minden kikészítés nélkül átlátszók, csak a főér mentén nem! A rögök aránylag nagyok, lencseképek. A mi pedig ezt a növényt iskolai célra rendkívül alkalmassá teszi, az ama körülmény, hogy rendszeren minden levélben a chlorophyllrögök osztódásának minden stádiumát lehet észlelni: lencsealak, ellipszoid, oldalt befűződés, mindig nagyobb és nagyobb mértékben, majd előáll két egymással még egy ideig érintkező lencsealakú rög, a melyek végre teljesen elválnak egymástól.

A keményítőről már volt szó.

Sikérkristályok vagy kristalloidok. Igen szépen láthatók a ricinus mag metszetében. A mag nagy olajtartalmánál fogva könnyen vágható. Egyszerű vizsgálatnál borszesz élesen kitünteti a kristályokat. Haematoxylin violaszínre festi. Igen szép preparatumokat lehet készíteni, ha a metszeteket higanychloridnak abszolút alkoholban előállított 2% oldatában áztatjuk; bodzabél pálczikával kivéve vízben fürösztjük, majd egy negyedóra hosszat eosinban áztatván eczetsavas kaliceppbe hozzuk a tárgylemezre, letakarjuk fedőlemezzel és a szélét terpentinnel hígított canadabalzszammal elzárjuk.

Megemlítem itt, hogy a festett metszeteket nem lehet mindig, sőt csak ritkán sikerrel glicerín-gelatinba eltenni. Ezek állandósítására legcélszerűbb kiválogatott fehér arabmészga darabokat összegyűjteni és pedig az anilinnal festett preparatumok számára feloldjuk a mézgát eczetsavas kalium oldatában, karmin és haematoxylinnal színezett metszeteknek pedig néhány perczentes chloralhydrat oldatában alkalmazzuk a mézgát s ahhoz még 5—10% glicerín lesz hozzáadva. A fedőlemez szélét pedig terpentinnel hígított canadabalzszammal zárjuk el.

Sóska-savas mész. A legtöbb növény valamely szervében, kivált gumókban és hagymákban lehet találni szép túalakú kristályait. Igen szépeket találtam a gyöngyike (*muscari comosum*) hagymametszeteiben.

Festék. A murok vagy sárgarépa narancssárga színe a carotin igen szép négyzet, rhomb, pyramis es túalakú kristályaitól ered.

A szarkaláb kékszínű csészeleveleinek epidermiséből csipesszszel készített preparatumokban apró kék tűkből alakult csillagokat fogunk találni, e festéktől ered a levél színe. A piros virágú *adonis szirmából* szintén csipesszszel állítható elő a preparatum. A piros szín aránylag nagy gömbös vagy petéded rögöktől ered.

Gombák. Bőven lehet válogatni. Igen szép és tanulságos készítményeket szolgáltathat a gabonarozsda. Május elején találunk a sóskafe levelének színén piros foltokat, fonákán sárgás dudorokat. A dudorokon keresztül eszközölt metszet már kis nagyítás mellett is a domború oldalon szép spórákkal telt üstököket, a homorú oldal hagymaszerű képződményeket, spermogonokat, tűntet föl. Az utóbbi szervek hivatását nem is sikerült még eddig megfejtetni. Glycerín-gelatinban szépen eltehető. Az uredospórákat, valamint a megfelelő myceliumot junius folyamán bőven találjuk a gabona szárán és levelén. Olyan részekből kell metszeteket készíteni, a melyekről a rozsdaszínű por még könnyen el

nem száll, illetőleg, hol a szár vagy levélrészek még zöldőbbek. Attelőlő spóráit nyár utóján gyűjthetjük.

Kevésbé szép preparatumokat szolgáltat az anyarozs fejlődésének különböző stádiumában.

A peronoszpóra. A szőlőlevelek azon darabjairól készítendőek a metszetek, hol pl. kézi nagyítóval, rendesen sárguló foltok körül még sajátságos fehér port, t. i. spóratermő ágakat a spórákkal látni lehet. A rozsdaszínű foltokon a szövet egészen tönkre van téve, ha itt-ott látni is még rájtuk spórákat, azok könnyen lehullanak. Belőle jó metszetet készíteni nem éppen könnyű.

Sajátságos és tanúságos preparatumot szolgáltathat a szőlő liszt-harmatgombája az *Oidium Tuckeri* Berk. Szépen észlelhető rajta a spóralefűződés. Ha ehhez nem lehetne jutni, pótolhatja a keresztes növényeken esős időben mindenütt fellépő fehér hártyszerű bevonatot kepező gomba a *Cystopus candidus*.

A penészek közül érdekes a fejes és ecsetes penész. Első főleg nitrogen, a második szénhidrát tartalmú anyagok romlásánál terem.

Bacteriumok. Forrázatot készítünk bármiféle növényrészekből és a leöntött levet néhány napig állni hagyjuk. Vékony hártya képződik a folyadék színén, mely tulajdonképen számos bacteriumfaj többnyire összefűzött gyöngyökből álló láncolataiból van alkotva. A preparatumot legegyszerűbben úgy állítjuk elő, hogy abból a hártából kis ecsettel egyenesen a fedőlemezre viszünk, egyformán széttergetjük s hagyjuk rászáradni. Mikor tökéletesen megszáradt, 1—2 napig borszeszben áztatjuk. Abból kivéve pár perczig úsztatjuk gentiana viola vagy a fent nevezett egyéb festékek valamelyikének borszeszes vagy vizes oldatában. Megszáritjuk megint majd a tárgylemezre fordítva, szélét körülcseteljük terpentinben oldott canadabalzammal.

Ha oly preparatumot akarunk készíteni, a melyben csak egy bacteriumfaj legyen és azt névleg is ismerjük, akkor a nyálban és rossz fogakban élő *Lepthotryx buccalistól* eltekintve különleges tenyésztéshez kell folyamodnunk. A legkönnyebb a szénát rothasztó *Bacterium subtile* termelni. E célból száras, érett szénarészeket (akkor nagyobb a bacterium) kevés vízzel jól forralunk. Majd 36° C.-nál állni hagyjuk, majd leöntjük a levet és hígítjuk volumeterrel mérve addig, míg faj suiya 1004 gr. lesz. Átöntjük egy lombikba, mely legalább mégegyszer akkora térfogatú s száját gyapottal jól bedugván, gyöngén forraljuk egy órahosszat (több órai főzés sem öli meg és nem rontja meg szaporodó képességét, ezért lehet könnyen tisztán tenyésztetni.) Ezekután az úgy bedugott palaczkot 1—2 napig állni hagyjuk s akkor mutatkozni fog a folyadék színén olyan hártya, a mely a *Bacterium subtile* tiszta tenyészetéből áll.

A statisztika szerint a lakosság tizedét elpusztítja a tuberkulózis gombája. Nem lesz tehát érdektelen, ha közlöm azt az eljárást, a melylyel ezen elterjedt és az emberre oly veszedelmes gombát már 300-szoros nagyításnál, tehát aránylag rendkívül kis nagyításnál, megkülönböztetni lehet. Az anyagot, melyben a bacillust keressük, pl. a köpetet egy gondosan letörölt fedőlemezen vékony rétegben elkenjük s hagyjuk megszáradni. Kevés lepárolt vizet fölös anilinolajjal többszö-

rösen jól összerázzuk és átszűrjük kis pohárba. Methylvioleta telített alkohol oldatából cseppenként addig keverünk bele, míg erős opalozódás nem mutatkozik. A megszáradt fedőlemezt néhányszor borszeszlángon keresztül húzva fűrésztjük ebben a festékben vagy közönséges hőmérsékletben $\frac{1}{2}$ —1 napig vagy 40 — 50° C hőmérsékletben 1 óra hosszat. Kivéve egy térfogat salétromsav és 2 térfogat vízkeverékbe mártjuk 1—2 pillanatra. A lemez elszíntelenedik, kimossuk borszeszben, aztán állandósítjuk terpentiben oldott kanada-balzsammal. A tuberkulózis gombája apró kék pálczikák alakjában lesz látható, ha más gomba is volna jelen, az vagy színtelen, tehát alig látható, vagy barnás, de sohasem kék.

Moszatok. Tanulságos preparatumot szolgáltat a Nortoc commune, mely kivált a tavaszi esőzések alkalmával az egész ország minden legelőjén, fűves helyén, mint a földön fekvő, kocsonyás szürke, fekete borsó vagy diónagyságú sajátos képződmény körül szemünk elé. Fonálai gyöngyökből állanak és igen érdekesek.

A legszebbek mindenestre a kovapánczélos moszatok. Ilyenek is vannak bőven minden pocsolya iszapjában. Kovavázuk kiégetése nagyon fáradságos és a mennyiben a legtöbb mikroszkophoz ilyen mellékelve van, nem is érdemes velük fáradni.

Szép készítményeket adnak a kora tavasztól késő őszig minden sekély vízben termő fonalmoszatok is.

Zusmók. A gombák és moszatok életközösségének feltüntetésére bármely parmelia thalluszán keresztül eszközölt metszet szolgálhat.

Evvél befejezhetném a növénytani preparatumok előállítására vonatkozó legszükségesebb mondani valómat, de egy kényesebb tárgyat nem mellőzhetek. A tanítás érdekében nagyon jó, ha valamely növény csúcsrügyén, a tenyésző csúcson keresztül eszközölt metszet is állandósítva meg van a gyűjteményben.

Erre bármely növény földből hajtó szárának teteje szolgálhat, egyszerű szöveti szerkezetével pedig különösen a mezei surló ajánlható. A körülbelül 1 cm. hosszú levágott tenyésző csúcsot, óvatosan kezünkbe fogva, vigyazva metszszük éles beretvéval hosszabban. A kiválogatott, legjobban sikerült darabot néhány pillanatra tömény kálilúgba mártjuk; kivéve vízben fűrésztjük s áztatjuk 2 óra hosszat tömény eczetsavban. Ezután eczetsavas káli telített oldatában elzárjuk terpentines kanadabalzsammal. Az így készült metszet a legmesszebbmenő igényeknek fog eleget tenni.

Ugyancsak érdekes, ha oly virágport is állandósítunk, a mely tömlőt fejlesztett. Számos virág pora czukoroldatban hajt illet, mégpedig a hagymák virágpora 3% , a tulipán 1 — 3% , nárcisz 3 — 5% , a gyöngyvirág 5 — 20% és az árvacska 30% czukoroldatban.

Ha sikerül a mikroszkopizálást néhány olvasómmal megkedveltetni; ha valakinek is módot tudtam nyújtani arra, hogy görcsőpreparatumokat készítvén, tanítása sikeresebb leend, szóval, ha a természetrajz intenzívebb tanításához csak egy szemernyivel is hozzá tudtam járulni: jutalmát vettem a természetrajz terén szünet nélkül folytatott fáradságos és költséges munkámnak.

Kün-Félegyháza, 1899. febr. 21-én.

Wagner János.

Zeneelmélet (összhangzattan) tanítása a tanítóképző-intézetben.

Tantervünk az összhangzattan tanítását a IV. évfolyam számára írja elő, előkészületül a III. évfolyamban a második félévben a hangközők ismertetését kívánja. Cél a tanterv értelmében «az összhangzattan elemeiben való jártasság». Ha e «jártasság» csak abból álljon, hogy a növendék ismerje a hangközőket, az összhangzó és széthangzó hangzatokat, ez utóbbiakat fel tudja oldani, úgy azt elérhetjük, ha az összhangzattannal csak a IV. évfolyamban foglalkozunk. Csakhogy ennyi összhangzattani ismeretnek *gyakorlati értéke alig van.*

Az összhangzattan tanításának akkor van igazi reális eredménye, ha a növendékeket folytonos gyakorlással arra képesítjük, hogy adott egyszerű dallamokat helyesen összhangosítani tudjanak, szabályszerű orgonajátszásra képesek legyenek, ha nincs is hangjegy előttük, a modulálásban kellő jártassággal bírnak. E célzt négy év alatt elérhetjük a gyengébb tehetségűekkel is, csak közepes szorgalomra számítva.

Nem kívánom, hogy az összhangzattannak nagyobb teret juttassunk, mint a mekkorát a tanterv kijelöl, nem akarom, hogy zeneszerzőket képezzünk, tulásba ne menjünk, de annyit tegyünk ezen a téren, a mennyit négy év alatt könnyen és sikerrel elérhetünk, s a mennyit el kell érünk, nehogy munkánk hiábavaló legyen.

Célunk eléréséhez föltétlenül szükséges, hogy a zeneelmélet alapját már az I. évfolyamban megvegyük, ne csak azon szűk mértékben, a mennyi a zenetanulás kezdetéhez elengedhetlenül szükséges, hanem a lehetőség szerint kis lépésekkel előre haladva. Minden héten egy negyedórát zeneelméletre fordítunk, az egyes szabályokat részben a zeneórákon gyakorlatilag alkalmazzuk, csendes foglalkozásképen. Tankönyvet a növendék kezébe nem éppen szükséges adni, hasztalan tanulna be az egyes szabályokat, ha azokat alkalmazni nem tudja. Fődolog az egyes szabályokat jól megértetni, s papíron folyton gyakorolni, minél többoldalúlag, alaposabban, annál jobb. Lassú haladás, alaposság, folytonos gyakorlás, ezek ha valahol, úgy az összhangzattan tanításánál okvetetlenül szükségesek.

A zeneelmélet a tanítóképzői zenetanításnak mind a négy évfolyamában mintegy gerinczét kell, hogy képezze. A gyakorlati kiképzésnél a zeneelmélet mindig segélyül, támaszul szolgál. Nem árt az összhangzattannak gondosabb tanulása annak sem, a ki nem lesz kántor. Zenetanítással sok tanító biztosíthat magának némi mellékkeresetet, a zenében való jártasság emeli a tanító társadalmi értékét. Azután faluhelyen vajjon nem a tanítók vannak hivatva dalárdákat szervezni? A dalárdáknak, eme fontos nemzeti kulturális tényezőknak minél szélesebb körben való terjesztése a tanítóságra vár. Mily előny aztán, ha a tanító maga is képes magyar népdalokat férfínegyesekké letenni. Akad majd olyan tanító, ki a képzőben nyert szilárd összhangzattani alapra tovább fog építeni.

Hazánkban a zenetanítás terén még mindig édes-kevés történik. A középiskolában a zenetanítás terén alig történik valami, s az ujjain-

kon elszámálhatjuk a vidéki zeneiskolákat. Ápolja hát a tanítóképző-intézet a zenét tőle telhető módon.

Utoljára emlitem, hogy az összhangzattannak kellő fokon való tanítása mily áldás a kántorjelöltekre nézve. Részemről a kántorjelöltnél szigorúbb elbírálás alá venném, hogy az összhangzattanban, modulálásban jártas-e, minthogy pl. a nagyszombati szertartásokat sorban el tudja-e mondani. Ez utóbbit az életben a szertartáskönyvből könnyen megtanulhatja, de tisztességesen orgonálni, modulálni aligha tanul meg, ha azt a képző-intézetben meg nem tanulta.

Természetesen valamennyi növendéktől nem kívánhatjuk meg egyforma szigorral a jártasságot, bizonyos fokú eredményt azonban a legyengébbtől is megkövetelhetünk.

Szabad legyen a feldolgozandó tananyagról egy vázlatot közölni, melyet könnyen elvégezhetünk, a nélkül, hogy túlzásba mennénk. A tanmenetnél jórészen Egner-Heinze-féle «Összhangzat- és zenetan»-t követtem. A IV. évfolyamban igen ajánlatos az anyagot Schulcz módszere szerint kezdeni, ugyanis *hangnemről hangnemre haladva*, a főhármasokat és uralgó hetes hangzatokat ismételve, tüzetesen begyakorolni

Az első évfolyam tananyaga:

Hangjegyrendszer. Hangjegyekulcsok. Változtató jegyek. A hangjegyek időértéke. Szünetjegyek. Páros és páratlan ütenynemek. Időmérték. Dynamikus jegyek. (A fontosabbak.)

Nagy és kis lépcső. Nagy és kis félhang. (Kidolgozandó valamennyi hangra egy nyolczadban.)

A 12 kemény hanglétra készítése. Az előjegyzés.

A hangközök. A hanglétrában levő nagy és tiszta hangközök. A kis, kisebbitett és bővített hangközök. Tiszta hangközök bővítése és szűkítése. A hangközök megfordítása.

Az összhangzati és dallami lágy hanglétrák képzése. Színezett és enharmoniai hanglétrák.

Alaphang, felötöd és alötöd.

A hangnemek első- és másodfokú rokonsága.

A hármas összhangzat. A főhármasok minden hangnemben. A 3-as összhangzat fekvései. Összevont és szétszórt helyzet. Szólamkettőzés.

A második évfolyamban a zárlatokkal kezdhetjük munkánkat. A növendékek kidolgozzák az I. és V., I. és IV. lépcsők hangösszeköttetéseit, templomi és tökéletes egész zárlatokat kemény és lágy hangnemekben, összevont és szétszórt összhangosítással. A tökéletes egész zárlatoknál szólunk a tiltott menetekről, ezzel kapcsolatosan a szólamok párhuzamos-, egyenes-, oldal-, és ellentétes mozgásáról, különösen ez utóbbiról, mely a tiltott menetek elkészítésére legalkalmasabb.

Az uralgó hetes összhangzat és ennek feloldási törvényei. Atmenetek felötöd és alötöd hangnemekbe. A hetes összhangzat fekvései. A hanglétra egyes fokára épített hetes összhangzatok.

A fölfelé és lefelé haladó kemény hanglétrák összhangosítása a főhármasok alkalmazásával. A tiltott ötödökről és nyolczadokról bővebben.

Adott dallamok összhangosítása a tanultak alapján.

A III. évfolyamban több súlyt fektethetünk az eddig tanultak gya-

korlati alkalmazására, összhangosításra. A hármass összhangzatok szabad használatáról.

A hármass hangzatok fordításai: hatod- és negyed-hatod-hangzat. Zárlatok ezek alkalmazásával. Adott dallamok és basszus összhangosítása.

Hetes-összhangzat fordításai: ötöd-hatod, harmad-negyed-hatod és másod-hangzat. Ezek fekvései, feloldásai. Átmenetek ezek alkalmazásával. Átmenetek a párhuzamos lágy hangnembe. A quinta- és quarta-körről bővebben.

Összhangosítási gyakorlatok.

A IV. évfolyamban elismételjük első sorban az eddig tanultakat.

Az uralgó-hetes hangzat szabad használat. Kilenczes-hangzat. Átmenetek a kilenczes-hangzat alkalmazásával.

Az orgonapont. Idegen harmonikus zöngék. A szűkített hármass-hangzatról. A lágy hanglétrák összhangosítása.

A mellékhetések. Szűkített hetes-összhangzat. Átmenetek ezek alkalmazásával. Átmenetek enharmonia útján.

Másodfokú és távolabbi átmenetek.

Összhangosítási gyakorlatok. 4-szólamú összhangosítás vegyes- és férfikarra.

Csáktornya.

Révfy Géza.

EGYESÜLETI ÉLET.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete választmányának 1899. évi márczius hó 14-én tartott rendes gyűlésén.

Jelen voltak: dr. Kovács János elnöklete alatt, Komáromy Lajos alelnök, Sztankó Béla főtitkár, Nagy László szerkesztő, Horvay Ede pénztáros, Geöcze Sarolta, Lubinssky Emilia, Watzesch Gizella, György Aladár, dr. Hermann Antal, dr. Baló József, Bittenbinder Miklós, Nagy F. Károly, Fankó László és Farkas Sándor.

1. Elnök a gyűlést megnyitja s felkéri Sztankó Béla főtitkárt a párisi kiállítás ügyeire vonatkozó jelentések megtételére. Főtitkár jelentését megteszi. (l. a M. T. jelen számában). Tudomásul vétetik.

2. Tárgyaltatik a magyarországi tanítóképzőknek az 1900. évi párisi világkiállításon leendő bemutatására készült tervezet s körlevél, mely alapos megvitatás után csekély módosítással elfogadtatik. (Lásd a M. T. jelen számában.) S egyszersmind a választmány felkéri az elnökséget a további lépések megtételére.

Az idő előrehaladván a folyó ügyek tárgyalása a legközelebbi ülésre halasztatik.

K. m. f.

Farkas Sándor,
jegyző.

Jelentés

a magyarországi tanítóképzőknek a párisi kiállításon való bemutatása ügyében tett eddigi intézkedésekről.

Van szerencsém a m. t. választmánynak a következőket jelenteni:

Miként a m. t. választmány előtt tudva van, a vall.- és közoktatásügyi miniszter úr (az 1898. évi 1817. eln. sz. rendelettel) egyesületünket bizta meg a hazai tanítóképzés ügyét feltüntető s a kiállításon bemutatandó tárgyak összeállításával. (L. 1898. májusi vál. ülés jegyzőkönyvének 3. pontját. M. T. 1898. V. sz. 315. l.) Ezt a megbízatást a választmány annak idején készséggel s örömmel fogadta el s a költségvetésnek a hivatalból kiadott tervezet alapján való összeállítására egy bizottságot küldött ki, melynek tagjai voltak: dr. Kovács János, Miklós Gergely s Sztankó Béla.

A költségvetés összeállításánál irányadóul szolgált szempontokról, nemkülömben magáról az egész költségvetésről az 1898. évi június havi választmányi ülésen volt szerencsém jelentést tenni. (L. M. Tanítóképző 1899. V. sz. 297. s. köv. lapjain, továbbá u. a. évf. VI. sz. 371. lapján.)

Az 1898. évi 3324. eln. sz. magas rendelettel a kiállításra bemutatott tervezet s költségvetés jóváhagyatott, egyszersmind leküldettek a m. kir. kormánybiztosság által kibocsájtott kiállítási bejelentő ívek melyek a tervezet alapján kitöltetvén, szeptember hó folyamán illetékes helyre terjesztettek fel.

Az 1898. évi október hó 21-én Halász Ferencz oszt. tanácsos úr s kiállítási előadó úr elnöklete alatt értekezlet tartatott, melyen egyesületünket az elnök s főtitkár képviselte. Ez értekezleten a kiállítási tárgyak elhelyezését s az előmunkálatok megindításának módját illetőleg történtek megállapodások.

Ezen értekezlet megállapodásaiból kifolyólag f. é. január havában elnökségi fölterjesztés intéztetett a vall. és közoktatásügyi miniszter úrhoz, az előmunkálatok megindításához szükséges hivatalos intézkedések megtétele céljából.

Folyó évi január havi kelettel a bejelentések az 1900. évi párisi nemzetközi kiállítás m. kir. kormánybiztosa által elfogadtattak s tudomásul adatott, hogy a kormánybiztosság a bejelentett tárgyak számára, az előbírálalt fenntartása mellett, megfelelő területet tart fenn. (A kívánt terület nagysága: 12 m², s ehez tartozó falterület.)

Az 1899. évi január hó 17-én, 223. eln. sz. a. kelt vall.- és közoktatásügyi min. rendelettel tudomásul megküldetnek az ugyanezen szám alatt kiadott rendeletek illetőleg átiratok másolatai És pedig:

a) Valamennyi kir. Tanfelügyelőséghez, melynek tankerületében állami tanító, vagy tanítónőképző-intézet van, rendelet intéztetett. E rendeletben kifejezést nyer, hogy az 1900. évi párisi világkiállításon Magyarország hozzá méltóan fog résztvenni s kiváló súlyt helyez a miniszterium arra, miszerint e kiállításon hazánk közmívelődésügye úgy legyen a világ előtt bemutatva, hogy a művelt külföld meggyőzően lássa a magyar nemzet műveltségi állapotát s az e téren elért jelentékeny haladást. Tudtul adatik továbbá, hogy a tanító- és tanítónőképzés intéz-

ményileg fog bemutattatni s e kiállítási ág rendezésére egyesületünk kéretett fel. Felszólíttatnak végül a képzők igazgatóságai, hogy egyesületünk ide irányuló megkereséseinek tegyenek eleget.

b) Hasonló utasítások megtételére fölkéretnek valamennyi egyházmegye Főtszt. főhatóságai.

c) Utasíttatik a m. kir. tud. egyetemi nyomda Igazgatósága, hogy a tanítóképzésre vonatkozó összes kiadványait a kiállítás céljaira egyesületünknek díjtalanul szolgáltatassa ki.

Ez utóbbi pontban foglalt rendelkezésből kifolyólag a nevezett intézet igazgatósága f. é. 659. sz. átiratával szóban levő nyomtatványait már meg is küldötte.

A f. é. 726. eln. sz. alatt kelt rendelettel tudtúl adatik, hogy a központi költségek fedezésére a kormánybiztosság 3781. sz. a. kiadványával az egyesület részére 300 frt előleget utalványozott, s egyben a kiállítási tárgyak jegyzékének pótlásául megengedtetik, hogy egy állami tanító s egy all. tanítónőképző-intézet épülete a kiállítási alap terhére akvarell-képben mutattassék be.

Legyen szabad megemlítenem az Orsz. Tanszermuzeum Igazgatóságának 154—1898. sz. átiratát, melyben — a fentemlített értekezlet határozmányainoz képest — felszólíttatik az egyesület azon taneszközök s iskolai szerek jegyzékének betérjesztésére, melyeket a tanítóképzők normaljegyzékében foglalt eszközökön kívül bemutatni óhajt. Minthogy ezen jegyzék csak az egyesületünkhöz beérkezendő bejelentések alapján lesz összeállítható, e megkeresésnek, mindezekig az elnökség nem tehetett eleget.

Végül van szerencsém jelenteni, hogy a kiállítási bizottság által elfogadott s egyesületünkkel hivatalosan közölt előadói javaslat (I. M. T. 1898. V. sz.), s az ennek alapján összeállított költségvetés s a kormánybiztosság által elfogadott bejelentések figyelembevételével az elnök úrral egyetértőleg összeállítottam a magyarországi tanítóképzőknek az 1900. évi párisi világkiállításon leendő bemutatására készült *részletes tervezetet*, továbbá az ezen tervezet kísérő-iratát képező s az összes hazai tanító- és tanítónőképzők igazgatóságaihoz s tanártestülethez intézett *körlevelet*.

A részletes tervezetet illetőleg legyen szabad megemlítenem, hogy ennek megszerkesztésénél felhasználtam azon munkálatokat, melyeket egyesületünk választmányának egy régebben kiküldött bizottsága a hazai ezredévi kiállítást megelőzőleg a tanítóképzők bemutatását illetőleg készített volt ¹⁾

Úgy a tervezet, mint a körlevél kéziratnak tekintendő, lenyomatokban megküldetett a választmány összes tagjainak, nemkülömben az 1898. évi június havi választmányi ülés által kiküldött bizottsági tagoknak.

Tisztelettel vagyok bátor felkérni a választmányt, méltóztassék e munkálatokat a tárgyalás alapjául elfogadni, azokat beható bírálat alá

¹⁾ E bizottságot a választmány 1893. év. május 15-én küldötte ki. Tagjai voltak: Dr. Kiss Áron, *Sebestyén* Gyula, Nagy László, Kozocsa Tivadar, *Sztankó* Béla. A munkálat megjelent a M. T. 1893. évfolyama VII., VIII., XI. számaiban.

venni, s esetleg azokat a szükségeseknek vélt módosításokkal elfogadni. Ha a m. t. választmány ezeket elfogadhatóknak véli, azok a választmány által megállapított szövegezésben a népoktatási csoport előadójának, Halász Ferencz min. oszt. tanácsos úrnak be fognak mutattatni, s az ő jóváhagyása esetén a kiállítási alap terhére azonnal sokszorosíttatván, kellő számú példányokban megküldetnek az összes hazai tanító- és tanító-nőképző-intézetekhez.¹⁾

Budapest 1899. márczius hó 13-án.

Sztankó Béla.

főtitkár.

VEGYESEK.

Lázárné Kasztner Janka kitüntetése. Ő Felsége a király Lázárné Kasztner Jankát, az Erzsébet-női-iskola igazgatóját, a nőnevelés terén szerzett érdemeiért koronás arany érdemkereszttel tüntette ki. Ez alkalomból lélekemelő ünnep volt az Erzsébet-nő-iskolában. Dr. Pauer Imre, az intézet gondnoka, a tanári testület és az összes növendékek jelenlétében nyújtotta át dr. Wlassics Gyula miniszter megbízásából a nőnevelés terén máris elévülhetetlen érdemeket szerzett igazgató-nőnek a koronás arany érdemkeresztet. Az ünnepen a miniszter képviselőjében *Molnár* Viktor miniszteri tanácsos volt jelen. Pauer Imre meleghangú beszédben méltatta az igazgatónő érdemeit és átadta az érdemkeresztet. Azután a miniszter nevében *Molnár* Viktor üdvözölte az igazgatónőt, ki mélyen meghatva, szép beszédben köszönte meg a legmagasabb kitüntetést. A tanárok és tanítók jókívánságait *Komáromy* Lajos képző-intézeti tanár, aztán *Buzogány* Mariska felsőbb leányiskolai tanítónő tolmácsolta. Majd egy képző-intézeti tanuló és egy felsőbb leányiskolai növendék mondott üdvözlő szavakat. Az ünnepet alkalmi üdvözlő ének nyitotta meg és a Kölcsény-himnusz zárta be.

A kitüntetés alkalmából számosan keresték fel Lázárné Kasztner Janka és üdvözlésökkel, a kikhez mi is szívesen csatlakozunk. Lázárné Kasztner Janka pályájához szép siker fűződik. Mint a győri tanítónőképző-intézet igazgatója kitűnt nagy tevékenységével, szervező- és vezető-képességével; ezért annak idején a nehéz viszonyok közé került kolozsvári képző igazgatásával bízták meg. Sikerült neki a bajokat megszüntetni s az intézetet legkiválóbb képzőink sorába emelni. Az ő igazgatása alatt épült fel az intézet új épülete is, a melyre büszke még — Kolozsvár is. Jelenleg legelső nő-intézetünk, az Erzsébet nőiskola ügyeit intézi. Kasztner Jankát a céltudatos, komoly munka, ernyedetlen mozgalom és kifejelett társadalmi és nevelői tapintat jellemzi. Méltán érte őt a legmagasabb helyről jött elismerés.

¹⁾ Az ezen jelentésben említett munkálatok a választmány által megállapított szövegezésben bemutatattak Halász F. oszt. tanácsos, előadó úrnak, ki azokat elfogadta, s ekként azok jóváhagyatván, sokszorosíttattak, s f. hó 22-én az összes tanítóképzőknek megküldetnek; egyben rövid úton megbízást nyert az elnökség, hogy a statisztikai rész végleges megállapítása végett lépjen érintkezésbe az Orsz. Stat. Hivatal igazgatóságával.

Személyi hírek. A vallás- és közoktatásügyi miniszter *Ribiczey Aladár* hódmezővásárhelyi áll. kisdédóvónó képző-intézeti igazgatót jelen állásában végleg megerősítette.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter *Wágner János* kúnfélegyházai áll. tanítóképző-intézeti segédtanárt ezen állásában végleg megerősítette.

Részvét. Egyik kartársunkat, *Somogyi Gézát*, a znió-váraljai tanítóképző-intézet köztisztviselőben álló igazgatóját, nehéz gyász érte; forrón szeretett gyámleánya, *Hodobay Jolán*, a budapesti tanítónő- és nevelőnőképző-intézet kitünő növendéke, rövid betegség után Znióváralján elhunyt. A jó Isten adjon a mélyen sujtott szülők szívére enyhítő balzsamot!

Lehet-e elemi iskolai tanítóból képzőintézeti tanár? A Budapesti Hírlap, valamint néhány népiskolai szaklap a közlönyünk mult számának vegyes rovatában a tanítóképző-intézeti tanárképzésről megjelent tudósításunkat úgy kommentálták, mintha a közoktatási tanács javaslatai leszorítanák az elemi iskolai tanítókat a képzőintézeti tanári pályára való előkészületről. Ez téves felfogása a tanács javaslatának. Épp az ellenkező az igaz. A tanács tervezete, ha nem is helyezkedett arra az álláspontra, hogy az elemi iskolai tanítók az egyetemre hallgatókul felvétessenek, de teljes épségben tartja fenn azt a másik igen fontos elvet, hogy a képzőintézeti tanári pályára való előkészülés a tanítók számára nyitva tartassék. A tanács javaslata a tanítóképző tanári (tanítónői) kollégiumot két évfolyammal a polgáriskolai tanítóképzők felé kívánja szervezni. A polgári képzőkbe pedig az el. isk. tanítók (tanítónők) minden további vizsgálat nélkül felvehetők; s a képzők hallgatói igen kevés kivétellel az el. isk. tanítók sorából kerülnek ki. Ebből csak az következhetik, hogy a tanári kollégium hallgatói is el. és polg.-iskolai tanítók lesznek. És ez helyes és szükséges is a tanítóképző-intézetek működése érdekében. Mi magunk is a képző tanári kollégium népoktatási jellegének fenntartását oly fontosnak tartjuk, hogy azt semmiféle más elvért feláldozni nem volnánk hajlandó.

A képzőintézetek új tanterve. Az Országos Közoktatási Tanács szakbizottsága az új tanterv revíziójával annyira haladt, hogy az összeállított munkálat tárgyalásával még egy ülésen végezni fog. Mivel azonban revízió közben jelentékenyebb változtatások tétettek, azért a munkálatot még az állandó bizottságnak is tárgyalnia kell. A munkálatok tárgyi mibenlétéről annyit tudunk, hogy az albizottság elejtette a tanítónőképző-intézetek új tantervét s arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tanító- és tanítónőképző-intézetek eltekintve bizonyos anyagi különbségektől egy tanterv alapján működjenek.

A szatmári eset. Az egész országban, legalább a tanítói körökben nagy port vert fel az az ügy, hogy a szatmármegyei két tanfelügyelőségi tollnok, *Bodnár György* és *Nagy Károly* a népoktatási törvény 13., 102. és 103. §§-aira hivatkozva kieroszakolták azt, hogy polgári iskolai tanítóképesítő vizsgálatot ne az országos felsőnép- és polgári iskolai tanítóvizsgáló-bizottság, hanem a szatmári elemi képzőkben tessenek vizsgálatot. A Polgári Iskolai Közlöny ez ügyben következőleg tudósít: «Már vizsgáló-bizottságukat is kinevezte a minisz-

terium; névszerint elnökök: Kovács Béla helybeli kir. tanfelügyelő, tehát a két jelölt hivatali főnöke, dr. Keszler Ferencz kanonok, dr. Steinberger Ferencz pap és képezdei igazgató; vizsgáló-tagok: Castelli Kornélia apácza-tanítónő a gyakorlati tanításra, Lengyel József a történettudományokra, dr. Wolkenberg Alajos a német nyelvre, Bodnár Gáspár pap-tanár a magyarra, dr. Steinberg Ferencz a bölcsészeti tárgyakra, Tótfalussy Dániel a hittanra. Szakbiztos: Jaskovits Ferencz gymn. tanár. Lehetetlen ez esetről a nagyon is kirívó személyi motívumoktól eltekintünk. Kovács B., az elnök, a két jelölt hivatali főnöke, ki munkatársaisal szemben csak nem lesz túlszigorú; Bodnár Zsigmond pedig egy jelölt testvérbátyja; a többi vizsgálótág képző tanár, kik mint ilyenek a kir. tanfelügyelőség alá is tartoznak.»

A Polgári Iskolai Közlöny által feltárt eme személyi motívumok gyanússá teszik a szatmári esetet s ha igaz a közlemény, abban a színben tüntetik föl Bodnár György és Nagy Károly tollnok urak eljárását, mintha könnyű szerrel akarnának polgári iskolai tanítói oklevélhez jutni s a maguk készületlenségének eltakarása végett kerülték volna ki az orsz. vizsgáló-bizottságot. Reméljük s felteszszük a szatmári képzőtanári testületéről, hogy a személyes motívumok felé emelkedve s tisztán a vizsgálati követelmények által vezéreltetve, fogja a vizsgálatot meg-ejteni s így saját magának is jó hírnevét megóvni.

Az esetnek tárgyi körülményeiről dr. Kovács János ír egy cikket a *Nemzeti Iskola* márczius 18-iki számába s az ügy jog- és törvényszerűségét, egész helyesen, a következőleg világítja meg:

«Az 1868. XXXVIII. t. cz. 13. §-a a midőn felsorolja azon föltételeket, a melyek alatt felekezetek képzőt tarthatnak fenn, negyedikül azt mondja: «hogy végre az azokban végzett növendékek számára a 102. és 103. §§-ban körülírt szigorlatoknak megfelelő vizsgák rendeztessenek». (Ez utóbbi a polg. képesítő.) Tehát betűszerint véve, nemcsak megengedi, hanem úgyszólván: kötelezi a törvény erre a felekezeti képzőket. Ezt vette gyakorlatba Kalocsa és Balázsfalva s tudtommal próbálgatták egyszer az erdélyi szászok is, de eközben «elnézték» a hivatott 103. §. azon intézkedését, hogy polgári képesítők csak «a kormány által arra rendelt hatóság előtt» tarthatók. A további elnézéseknek vágta útját az 1894. évi 47146. sz. min. rendelet, midőn a vizsgáló-bizottság kiküldésének jogát a kormány a maga számára fenntartotta. Az azutáni esetek, s köztük a legújabb szatmári is, már ezen enyhébbek közé tartoznak. Méltán meglephet a törvénynek az a következetlensége, hogy míg a 103. §-ban a kormány fenntartja magának a polgári képesítés jogát, addig a 13. §-ban ráutalja a felekezeti hatóságokkal ilyen képesítő szigorlatok berendezésére. Itt az ellenmondás.»

Ebből a magyarázatból kitűnik, hogy a miniszterium a törvény alapján, annak paragrafusaihoz szigorúan ragaszkodva intézkedett s az illető urak a törvény értelmében jogosan követelhatték azt, hogy egyik felekezeti képzőben vizsgálhassanak meg.

Kitűnik azonban az is, hogy az 1868. XXXVIII. t.-cikkből ellenmondások vannak; hogy annak intézkedései közül többek elavultak, ellentétben

állanak a fokozatosan kifejlődött mai iskolai renddel; hogy a törvény paragrafusainak betűszerinti alkalmazása egyúttal a mai tanulmányi rend színvonalának leszállítást jelent. A szatmári esetből is azt a tanúságot merítheti a miniszter, hogy az 1868. XXXVIII. t.-cz. revíziója immár nem késztetik soká, mert az a törvény nem felel meg a mai viszonyoknak, egyes dolgokban maradi, másokban túlságosan ideális. Rendületlen tisztelettel és örök hálával vagyunk eltelve báró Eötvös József iránt, mert megalkotta a népoktatási törvényt s szilárd alapot adott a fejlődéshez; de nem kevésbbé fog hálánk és tiszteletünk azon miniszter felé fordulni, a ki az 1868-diki népoktatási törvényt a mai viszonyoknak megfelelően átalakítja s annak oly berendezést ad, s oly intézkedéseket visz bele, a melyek alapján az eddiginél nagyobb erővel s több eszközzel munkálkodhatunk iskolatügyünk magasabb színvonalra emelésén s nemzeti művelődésünk egységének megteremtésén.

Iskolai kirándulások. Minden husvét és pünkösd táján olvasunk a napi és szaklapokban tudósításokat iskolai kirándulásokról. Hol az egyik, hol a másik iskola testülete vállalkozik arra, hogy növendékeit Budapestre, Fiuméba, az Aldunára, az Alföldre elviszi az ország nevezetes városainak és vidékeinek megtekintésére. Sőt ma már annyira megjött a kedve iskoláinknak, hogy a külföldre is ellátogatnak; az idei husvétii vakációban a székesfehérvári kereskedelmi iskola tanítói s tanulói nem közelebb, mint Párisba utaznak tanulmány útra; az Eötvös-collégium tanárai s hallgatói pedig a múlt évben Rómában töltöttek két hetet. Ez az egészséges törekvés — szinte meglepő — már képzőinkben is mutatkozik. A kezdet dicsősége a Pedagógiumé, a melynek évi költségvetéséhez állandó összeg van felvéve e célra. Ez intézet növendékei Magyarországot már több irányban beutazták. A jó példát követték az eperjesi, sárospataki s más intézetek. Az idei husvéton két intézetünk vállalkozott tanulmányutra. Az egyik a *pozsonyi* áll. tanítónőképző, a melynek tanítói s növendékei a bécsi muzeumokat tanulmányozták. A másik a *győri* áll. tanítónőképző-intézet, a mely már hosszabb utat tesz meg. Az intézet 47 önkényt vállalkozó növendéke az igazgatóval, *Pataky* Irmával és 5 tanárával élén Zágrábba, onnan Fiuméba utazott, elrándulnak Abbaziába, Czirkveniczába, visszafelé útba ejtik Adelsberget, Gráczt. A kirándulásról részletesen fogjuk tudósítani olvasóinkat. Most pedig ama kívánságunkat fejezzük ki a derék tanári testületnek, hogy ne érje baj őket s növendékeiket az úton s a hó ne temesse be programjuknak egy pontját sem.

Tanárok bajai. A középiskolai tanárok orsz. egyesületének válaszmánya azt az életre való határozatot hozta, hogy minden évben felterjesztést intéz a közoktatási miniszterhez, a melyben felsorolja a középiskolai oktatás bajait és a tanárok sérelmeit. Az első felterjesztés már megjelent, a mely több égető sebet tár fel. Kívánja első sorban az *iskolák zsufoltságának* fokozatos megszüntetését, azután a *tanárképzés* javítását a *pedagógiai képzés* szempontjainak érvényesítése által; kívánják a tanárok *anyagi és erkölcsi függetlenségének* javítását.

A fizetés rendező törvény végrehajtása tárgyában a következő kívánságokkal állanak elő:

A két-két fizetési osztályba tartozó létszámok az illető fizetési osztályok közt megfeleztessenek, nevezetesen az igazgatók felerésze pedig a VIII. fizetési osztályba lépjen fel; azonkívül kérik a VII. fizetési osztály felsőbb fokozatainak betöltését is. Kérik a minisztert, lelne módot a jövő 1900. év költségvetésének keretében arra is, hogy «szégyenletesen csekély»-nek elismert ötödéves pótlékunk is felemeltessék. Kérik a minisztert arra is, hogy a drága városokban, legkivált a fővárosban és Fiumében az idén bevezetett pótlék rendszerét a jövő költségvetésben terjeszsze ki annyira, hogy a fővárosban, illetőleg Fiumében működő minden rendes tanár fizetése legalább a fővárosban működött tanárok fizetésének régi mértékét, az 1500 forintot, ezzel együtt elérje.

A helyettesítésre nézve főbb kívánságai: 1. A kötelező helyettesítés egy hónapnál tovább ne terjedjen. 2. A helyettesítés jutalma az 1200 frton alul ne maradjon.

Végül fontos kérelmük, hogy a *vasuti kedvezményeket* a felekezeti és községi tanároknak is adják meg.

Szívvel-lélekkel csatlakozunk középiskolai kartársaink kívánságaihoz. Az ő kifejezett sérelmeik a mi sérelmeink is — fokozott mértékben.

Ezer gazdasági ismétlő iskola. Alig van közoktatásunknak újabb alkotásai között életrevalóbb, mint a gazdasági ismétlő iskola. Három éve szervezte Wlassics miniszter az iskolákat s ma már ezer ilyen iskola áll fenn. Ez iskolák gyors szaporodása örvendetes jelenség, mert működésök, helyes és gondos beállításoknál fogva, magyar nemzeti és közgazdasági szempontból kiszámíthatatlan. Ez iskolákról a következő adatokat közölhetjük:

A községek dicséretes buzgólkodására mutat, hogy közülök a legtöbb: 526 községi jellegű. Együttal azonban a gyakorlati czállal szemben a felekezetek közönyösségét bizonyítja, hogy csak 74 iskola felekezeti jellegű. Maga az állam közülök 423-nak a főntartója és felekezeti jellegűeket évenként 30.758 forinttal segíti.

Az iskolák területiális elhelyezése rendkívül jellemzi egyes vidékek áldozatkészségét, imitt-amott azt is, hogy melyik megyének van lelkes tanfelügyelője. Így a legtöbb gazdasági ismétlő iskola van Nyitra megyében: 105, melyek közül 62 községi, 38 állami és 5 felekezeti jellegű. Ebben a megyében az állami segély: 2992 frt.

Sajnos, hogy a legtöbb gazdasági ismétlő iskolával benépesített megyék nem a nagy magyar Alföldön, hanem csak az Alföld szélein helyezkednek el. A legmagyarabb megyékben kevés az iskola. Így Csanádban 3, Borsodban 2, Csikben 3, Csongrádban 3, Győrben 4, Hajduban 14, Jász-Nagykun-Szolnokban 10, Szabolcsban 5, Zalában 8 és Zemplénben 4. Fiumét nem számítva, csak négy olyan megye van, a hol eddig még egyetlen gazdasági ismétlő iskola sincsen. Ezek: Zólyom, Moson (gazdasági akadémiaja daczára nem állít a népnek tanfolyamot), Krassó-Szörény és Fehér megyék. Feltűnően kevés még az iskola: Budapest kültelein (3), Barsban (5), Brassóban (4), Gömörben (5), Liptóban (4), Marostordában (4), Sopronban (2), Szepesben (2).